

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ
„IORGU IORDAN – AL. ROSETTI”

ETYMOLOGICA

23

ANDREI AVRAM
COMENTARII ȘI IPOTEZE
ETIMOLOGICE

Coordonatorul colecției: acad. MARIUS SALA

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ
„JORGU IORDAN – AL. ROSETTI”

ETYMOLOGICA

23

ANDREI AVRAM

**COMENTARII ȘI IPOTEZE
ETIMOLOGICE**

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
București, 2006

Copyright © Editura Academiei Române, 2006.

Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii.

Adresa: EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5
050117, București, România
Tel. 4021-318 8146, 4021-318 8106
Fax: 4021-318 2444
E-mail: edacad@ear.ro
Adresa web: www.ear.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

AVRAM, ANDREI

Comentarii și ipoteze etimologice / Andrei Avram. -
București : Editura Academiei Române, 2006

ISBN (10) 973-27-1406-9 ; ISBN (13) 978-973-27-1406-5

811.135.1'373.6

~

Redactor: Alexandra ARDELEA

Tehnoredactor: Sofia MORAR

Coperta: Maria CĂLIN

Bun de tipar: 30.10.2006. Format: 16/54×84.

Coli de tipar: 11,5.

C.Z. pentru biblioteci mari: { 459-321.2
459-541.4

C.Z. pentru biblioteci mici: 459

INTRODUCERE

1. În contribuțiile noastre anterioare publicate în seria „Etymologica” (Avram, CE, 1997; PE, 2000; NCE, 2001) ne-am ocupat mai ales de cuvinte care apar în DA și în DLR însoțite de mențiunea „etimologia necunoscută” sau fără indicații privitoare la etimologie. Astfel de cuvinte sunt discutate și în paginile volumului de față, dar de data aceasta acordăm un spațiu mai mare c o m e n t a r i i l o r asupra unor etimologii propuse de cercetătorii care ne-au precedat, punând în evidență fapte susceptibile de a fi invocate în favoarea sau împotriva unei anumite soluții.

Nu lipsesc nici comentariile care se referă la cuvinte studiate, din punct de vedere etimologic, chiar în contribuțiile noastre amintite mai sus. Întrucât unele dintre etimologiile date acolo au constituit obiectul unor observații critice, am considerat că este potrivit să revenim asupra problemelor care au generat divergențe de opinii și, de la caz la caz, evaluând argumentele și contraargumentele, fie să răspundem acestor critici cu precizări și completări care pot sprijini ceea ce am susținut, fie să recunoaștem că o soluție diferită de cea propusă de noi se dovedește a fi în egală măsură valabilă, mai plauzibilă ori – în urma unei reexaminări a datelor existente – chiar singura acceptabilă.

Prin al doilea termen din titlul volumului, i p o t e z e, am intenționat să indicăm faptul că unele dintre notele care urmează nu se încheie cu stabilirea unei etimologii propriu-zise, ci au un

caracter limitat: sunt formulate doar presupuneri cu privire la originea unui cuvânt și/sau se arată motivele pentru care etimonul lui trebuie căutat într-o direcție anumită și nu în alta. Ar fi vorba oarecum despre niște etimologii „parțiale”, prin care nu sunt elucidate toate aspectele, semantice și formale, ale problemei originii cuvântului în cauză. În măsura în care sunt convingătoare și acceptate, aceste contribuții vor putea servi, credem, cercetătorilor ulteriori, care vor avea astfel de parcurs un drum ceva mai scurt până la stabilirea unei etimologii „integrale” și sigure.

Etimologii „parțiale” pot fi considerate și cele în care sunt admise două (eventual, mai multe) soluții; avem în vedere, de exemplu, cazurile în care lipsesc informațiile necesare alegerii între „împrumut” și „formație pe terenul limbii române” sau între „împrumut din limba X” și „împrumut din limba Y”. Uneori, mai ales în ultima situație, dificultatea alegerii determină – în paginile următoare, ca și în dicționarele existente și în lucrări de alt gen – folosirea formulei „etimologie multiplă”, chiar dacă nu pot fi prezentate date din care să rezulte că, în mod cert, cuvântul în cauză a fost împrumutat din două sau mai multe limbi. De notat, în legătură cu această formulă, că la ea se recurge cu referire la dacoromână în ansamblul ei (prin urmare, este posibil ca un cuvânt românesc cu etimologie multiplă să aibă o anumită etimologie unică într-un grai și o etimologie unică diferită în alt grai).

2. Majoritatea cuvintelor discutate (și explicate, complet sau numai parțial) în volumul de față se găsesc în marele dicționar academic (DA – DLR). La cele înregistrate numai în MDA, în glosare și texte dialectale sau în diverse contribuții etimologice recente se indică sursele. O bună parte dintre cuvintele din ambele categorii au mai fost discutate (de diverși cercetători, inclusiv semntarul acestor rânduri) în volume din seria „Etymologica”; ni s-a părut însă că este cazul ca ele să fie reexamineate, din motive care vor fi arătate în paginile următoare.

Adesea materialele noi oferite de atlasele lingvistice, de glosarele și culegerile de texte dialectale au fost folosite cu

succes în tratarea unor probleme de etimologie rămase nerezolvate în dicționarele mai vechi și în MDA (s-a putut profita de atestarea unor variante și a unor sensuri necunoscute mai înainte și de îmbogățirea datelor privitoare la ariile de răspândire ale unor termeni). Aceste materiale au permis completări ale argumentării în favoarea unor soluții date sau, câteodată, dimpotrivă, au condus la justificarea respingerii unor etimologii considerate mai înainte sigure sau (foarte) probabile. O parte a notelor din paginile care urmează se încadrează în acest gen de contribuții etimologice. Conținutul câtorva dintre notele reunite în volum a fost, în esență, comunicat mai întâi în ședințe ale unui colectiv de cercetători de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” angajați în elaborarea *Dicționarului etimologic al limbii române*.

3. Am arătat, în alt loc (Avram, CE, p. 20–22, 126–127), că nu de puține ori unele raporturi etimologice se clarifică prin corectarea unor erori de transcriere (de copiere) sau de tipar ori apărute ca rezultat al unor literarizări greșite și că se întâmplă ca dicționarele să înregistreze și cuvinte care, după corectare, se dovedesc a fi inexistente în realitate (p. 145–146, 149). Numeroase erori din categoriile indicate (și de altă natură) au fost semnalate și discutate pe larg de I. Mării, *Contribuții la lingvistica limbii române*, [Cluj-Napoca], 2004, p. 70–106. Mai ales un text scris de mână (eventual, cu omiterea sau cu plasarea greșită a unor semne diacritice) poate să conțină astfel de „cuvinte”, care îngreunează cercetarea etimologică.

Plecând de la aceste constatări, am adoptat, în general, o atitudine mai „radicală” decât cea exprimată în DA prin mențiunea „(cuvânt) suspect” și am declarat că socotim inexistente câteva dintre cuvintele înregistrate în acest dicționar sau identificate în alte surse de către cercetătorii care ne-au precedat. Evident, ne-am asumat un risc: în principiu, nu este exclus ca o formă pe care am considerat-o rezultatul unei confuzii între litere (vezi, de exemplu, în scrisul de mână, perechile *n – u*, *e – l*) sau al omiterii unui semn diacritic să se dovedească în viitor a fi reală. Am procedat însă în modul arătat

ori de câte ori am avut convingerea că este practic nulă probabilitatea de a fi greșit și, în consecință, am redus lista numeroaselor cuvinte care așteptau să fie explicate nu prezentând soluții etimologice propriu-zise, ci contestând existența unor termeni.

După cum se va putea constata, în urma unei analize a citatelor, am propus câteva rectificări privitoare la sensul exact al unor cuvinte și la gruparea unor forme în aceeași unitate lexicală sau în unități lexicale diferite.

4. Sistemul de transcriere fonetică folosit este cel al *Atlasului lingvistic român* (cu o excepție: oclusiva velară surdă este notată, în toate pozițiile, [k], nu [c]). Pentru simplificare, în cuvintele transcrise fonetic nu am notat locul accentului decât atunci când omiterea semnului respectiv ar fi putut să dăuneze clarității expunerii.

De regulă, cuvintele din limbile slave scrise cu alfabetul chirilic sunt redate în transliterație cu litere latine (afară de cazurile în care ele apar în citate).

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Notă. Abrevierile reproduse din DLR și neincluse în lista care urmează sunt explicate în partea introductivă a primului tom din seria nouă a dicționarului (= Tomul VI. Litera M, București, 1965–1968). Nu am inclus abrevierile care apar numai în citate.

- ALR *Atlasul lingvistic român.* Publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj, sub conducerea lui Sextil Pușcariu: I 2 = Partea I, de Sever Pop, vol. II, Sibiu/Leipzig, 1942; II 1 = Partea II, de Emil Petrovici, vol. I, Sibiu/Leipzig, 1940.
- ALR II SN *Atlasul lingvistic român.* [Partea a II-a]. Serie nouă. [Material cules de Emil Petrovici. Redactor principal: Ioan Pătruț, București]: 1 = vol. I, 1956; 2 = vol. II, 1956.
- Avram, CE Andrei Avram, *Contribuții etimologice*, București, 1997.
- Avram, NCE Andrei Avram, *Noi contribuții etimologice*, București, 2001.
- Avram, PE Andrei Avram, *Probleme de etimologie*, București, 2000.
- Baubec/Grecu, DTR Agiemin Baubec, Mitică Grecu, *Dicționar turc-român*, București, 1979.
- Bărbuț, DO Dorina Bărbuț, *Dicționar de grai oltenesc*, Craiova, 1990.
- BL „Bulletin linguistique”, 1933–1948.
- Brâncuș, *Vocabularul* Gr. Brâncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, București, 1983.
- CADE *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*. Partea I. *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, de I.-Aurel Candrea. Partea II. *Dicționarul istoric și geografic universal*, de Gh. Adamescu, București, [1926–1931].

CDER	Alejandro Cioranescu, <i>Diccionario etimológico rumano</i> , La Laguna, 1958–1966.
CL	„Cercetări de lingvistică”, Cluj(-Napoca), 1956–1993.
CV	„Cum vorbim”, București, 1949–1952.
DA	Academia Română, <i>Dicționarul limbii române</i> , București, 1913–1948.
DAIbR	Renata Topciu, Ana Melonashi, Luan Topciu, <i>Dicționar albanez-român. Fjalor shqip-rumanisht</i> , [Iași], 2003.
DDA	Tache Papahagi, <i>Dicționarul dialectului aromân general și etimologic. Dictionnaire aroumain (macédo-roumain) général et étymologique</i> , [București], 1963.
DEX	Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, DEX. <i>Dicționarul explicativ al limbii române</i> . Ediția a II-a, București, 1996.
DGR	<i>Dicționar german-român</i> . Ediția a II-a, revăzută și îmbogățită. [Ediția I: coordonare și revizie Mihai Isbășescu și M. Iliescu. Ediția a II-a, revăzută și îmbogățită de Ruth Kisch, H. Mantsch, Grete Klaster-Ungureanu; coordonare Mihai Isbășescu și Ruth Kisch; revizie finală Ruth Kisch și Grete Klaster-Ungureanu, București], 1989.
DLR	Academia Română, <i>Dicționarul limbii române</i> (DLR). Serie nouă, București, 1965–.
DR	„Dacoromania”, Cluj, 1921–1948..
DUR	<i>Dicționar ucrainean-român. Українсько-румунський словник</i> . [Redactor: Gheorghe Cocotailo], București, 1964.
ESUM	Академия наук Української РСР. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, <i>Етимологічний словник української мови</i> . В семи томах. Том перший. А–Г, Kiev, 1982.
FD	„Fonetică și dialectologie”, București, 1958–.
Frățilă, EIC	Vasile Frățilă, <i>Etimologii. Istoria unor cuvinte</i> , București, 2000.
Frățilă, GT	Vasile Frățilă, <i>Graiul de pe Târnave</i> , Blaj, 2005.
Graur, ER	Al. Graur, <i>Etimologii românești</i> , [București], 1963.
Guțu, DLatR	G. Guțu, <i>Dicționar latin-român</i> , București, 1983.
Hristea, Probleme	Theodor Hristea, <i>Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note</i> , București, 1968.

- HSFR J. Dayre, M. Deanović, R. Maixner, *Hrvatskosrpsko-francuski rječnik*. II. dopunjeno izdanje priredio R. Maixner, Zagreb, 1960.
- Iovan, DBR Tiberiu Iovan, *Dicționar bulgar-român*, București, 1994.
- LEX. REG. I, II *Lexic regional*: [1]. Redactor coordonator: Gh. Bulgăr, [București], 1960; 2. Redactor coordonator: Lucreția Mareș, București, 1967.
- Loșonți, SSE Dumitru Loșonți, *Soluții și sugestii etimologice*, București, 2001.
- LR „Limba română”, București, 1952–.
- Mărgărit, ISE Iulia Mărgărit, *Ipozeze și sugestii etimologice. Note și articole*, București, 2005.
- Mărgărit, PED Iulia Mărgărit, *Probleme de etimologie dialectală*, București, 2002.
- MCD I „Materiale și cercetări dialectale” I [Redactori responsabili: Romulus Todoran, Vasile Breban, București], 1960.
- MDA Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan” / „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Micul dicționar academic*, București: volumul I, literele A–C, 2001; volumul II, literele D–H, 2002; volumul III, literele I–Pr, 2003; volumul IV, literele Pr–Z, 2003.
- Mihăilă, *Împrumuturi* G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română – Studiu lexico-semantic* –, București, 1960.
- Miklosich, *Lexicon* Fr. Miklosich, *Lexicon Paleoslovenico-graeco-latinum*. Emendatum auctum, Viena, 1862–1865.
- MRSz *Magyar-román szótár. Dicționar maghiar-român* [Redactor principal Kelemen Béla], București, 1961.
- Nestorescu, CE Virgil Nestorescu, *Cercetări etimologice*, București, 1999.
- Pascu, *Sufixe* G. Pascu, *Sufixele românești*, București/Leipzig/Viena, 1916.
- Pușcariu, *Limba română* II Sextil Pușcariu, *Limba română*. Vol. II. *Rostirea*. Ediție îngrijită de Magdalena Vulpe. Studiu introductiv de Andrei Avram, [București], 1994.
- REW W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. 3. vollständig neubearbeitete Auflage, Heidelberg, 1935.

- Robciuc, *Raporturile* Ion Robciuc, *Raporturile lingvistice româno-ucrainene. I. Elemente românești în ucraineană*, București, 1996.
- RRL „Revue roumaine de linguistique”, București, 1956–.
- SCL „Studii și cercetări lingvistice”, București, 1950–.
- SDLR August Scriban, *Dicționarul limbii românești (etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*. Edițiunea întâia, Iași, 1939.
- Tamás, EWUER Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen (unter Berücksichtigung der Mundartwörter)*, Budapesta, 1966.
- TDRG H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, București, 1895–1925.
- Teaha, CN Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru*, [București, 1961].
- Tomici, DSR Mile Tomić, *Srpsko-rumunski rečnik / Mile Tomici, Dicționar sârb-român*, Timișoara: [volumul 1:] A–L, 1998; volumul 2: Lj–P, 1999; volumul 3: R–Ž, 1999.
- Udrescu, *Glosar* D. Udrescu, *Glosar regional Argeș*, București, 1967.
- Vasilii, FC III I *Formarea cuvintelor în limba română*. Redactori responsabili Al. Graur și Mioara Avram. Volumul al III-lea. *Sufixe*. 1. *Derivarea verbală* de Laura Vasilii, [București], 1989.

ALTE ABREVIERI

Notă. Nu figurează în lista următoare abrevierile care apar numai în citate.

alb.	= albanez	ngr.	= neogrecesc
ar.	= aromân	n. n.	= nota noastră
bg.	= bulgar	p.	= pagina
cf.	= <i>confer</i> (lat.) „compară”	pol.	= polonez
dial.	= dialectal	rom.	= românesc
dr.	= dacoromân	rus.	= rusesc
engl.	= englez	sb.	= sârb
fr.	= francez	scr.	= sârbo-croat
germ.	= german	s. v.	= <i>sub voce</i> (lat.) „la cuvântul”
it.	= italian	tc.	= turcesc
lat.	= latin	fig.	= țigănesc
magh.	= maghiar	ucr.	= ucrainean
mr.	= meglenoromân	v. sl.	= vechi slav

AGOD. În DA, unde cuvântul apare cu mențiunea „etimologia necunoscută”, sunt reproduse glosarea din sursă (Bugnariu, N.) – „treabă, rânduială, rând, plan” și exemplele următoare: „Tu nu ești bun de păcurărit, pentru că, spunându-ți cea dreaptă, nu știi agodul oilor”; „I-am luat agodul”. Pe baza unei comunicări, este înregistrată varianta *ogod*. Constatăm însă că aceasta din urmă apare și ca titlu de articol, în DLR, unde unul dintre sensurile cuvântului este cel care rezultă din exemplele de mai sus – „rost, seamă, socoteală” –, iar unul dintre citate este identic cu primul dintre cele date în DA, cu o singură deosebire: *ogodul* (nu *agodul*); forma *agod* figurează printre variante, alături de *ogodă*, *ugod* etc.

Data fiind natura vocalei finale a etimonului (indicat în DLR: slavonul *ugodŭ*), este clar că *agod* se explică printr-o greșală de transcriere (de copiere): slavonul [u] fie s-a menținut ca atare, fie a fost redat în română prin [o] (pentru corespondența [u] într-o limbă slavă – [o] în română, în poziție inițială, cf. *ogor* și *osteni*, alături de varianta dialectală *ustăni*), dar de la vocala posterioară închisă din slavonă nu se putea ajunge în română la [a]. Evident, această vocală deschisă nu ar putea fi explicată nici dacă s-ar considera valabilă indicația etimologică pe care o găsim în MDA: „cf. srb *ugod*”.

De menționat că în lista variantelor lui *ogod* (în care, date fiind cele arătate, *agod* nu are ce să caute) trebuie inclusă una (tot cu vocală posterioară la inițială) care se datorează unei

metateze; avem în vedere pe *odoguri* din expresia *a ajunge în odogurile cuiva* „a ajunge în apele lui cutare, a fi asemenea cutăruia” (după glosarea din sursa la care se trimite): s-a arătat că *odoguri* (în DLR cuvânt-titlu, cu „etimologia necunoscută”) și *ogod* sunt unul și același cuvânt (Mioara Avram, SCL XXII, 1971, 1, p. 77).

ASCUMA. Cuvântul – cunoscut în Banat și glosat „a ațăta, a asmuța” – a fost înregistrat în DA pe baza unei comunicări, care include exemplul „ascumă câinii să muște, ascumă oamenii la ceartă”. Secțiunea etimologică a articolului în cauză are următorul conținut: „Etimologia necunoscută. Dacă lat. *scommā* «Stichelei, spöttischer Ausdruck», din grec. σκῶμμα «Neckerei, Spot», nu era numai un împrumut literar, ci un cuvânt popular, atunci un verb **as-scommare* «a ațăta, a irita pe cineva (prin bătaie de joc)» s-ar potrivi și ca formă și ca sens cu cuvântul românesc”. O ipoteză mai simplă și, după părerea noastră, mai plauzibilă este cea pe care o prezentăm în continuare.

Asmuța (< lat. **ex-mucciare*; DA) a devenit **asmuca* sub influența verbelor terminate în *-ca* (inclusiv derivate cu sufixul *-ca*; cf. Vasiliu, FC III 1, p. 46–49), dintre care este de amintit în primul rând *adulmeca* (presupunem că, întocmai ca *asmuța*, verbul **asmuca* a fost folosit – la început exclusiv, iar ulterior mai ales – cu referire la câiști). De la **asmuca* s-a ajuns la *ascuma* prin metateză.

ATEIA. După DA atât acest verb – cu sensurile „a îmbrăca” și „a se îmbrăca în haine curate” –, cât și adjectivul *ateiat* (provenit din participiul verbului) și substantivul *ateieturi* „haine curate, de sărbătoare” (un *plurale tantum*) circulă în Banat. Verbul a fost înregistrat însă și în afara Banatului; vezi *Glosar dialectal Oltenia*, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu și Magdalena Vulpe, București, 1967: „*atei, mă* ~ «mă îmbrac»”. În partea etimologică a articolului *ateia* din DA este pusă la

îndoială verosimilitatea apropierii pe care o stabiliseră unii cercetători (S. Mangiuca, A. Philippide) între cuvântul din română și unele verbe din limbile romanice apusene, cum ar fi it. *attillarsi (un vestito)* „sich mit ausgesuchter Eleganz kleiden” – „care însă par a fi de origine germană” –, așa încât termenul în discuție rămâne cu „etimologia necunoscută”.

A. Graur, BL V, 1937, p. 95, respinge ambele ipoteze prezentate în REW, unde rom. *ateia* „sich schmücken” (cu trimitere la A. Philippide) apare întâi sub nr. 564, **apticulare*, iar apoi, în *Nachträge*, p. 806, sub nr. 2604, **destiliare* (cu trimitere la S. Pușcariu): „**destiliare* n'est guère plus probable que **apticulare*” (această observație critică nu este însă însoțită de propunerea unei soluții noi). Etimologia propusă de Leo Spitzer, BL VI, 1938, p. 235–237, nu este, după opinia noastră, câtuși de puțin convingătoare, în ciuda explicațiilor privitoare la „la couleur de style du verbe” (p. 236): „le roum. *tei* «tilleul» signifie aussi «corde faite du liber du tilleul», de là *ateia* «se ceindre d'une corde...», «s'omer pour une fête», «s'endimancher»” (p. 235).

Ținând seamă atât de forma și sensurile lui *ateia*, cât și de aria lui de răspândire, credem că la originea verbului se află un substantiv, neatestat, legat etimologic de sb. *halja* „haină”. De la un derivat al acestuia, *haljina*, provine rom. *haină* (vezi DA), care, la rândul lui, a dat naștere lui *hăinet*, un cuvânt absent din DA și din MDA, dar a cărui existență nu poate fi pusă la îndoială; vezi SDLR, unde *hăinet* este glosat „iosag” (sub *iosag* citim: „hăinet, avere la casa omului”) și, mai ales, CADE, unde este înregistrat pluralul *hăineturi* „haine multe, mulțime de țoale”. Presupunem că sb. *halja* a devenit, în graiurile românești din Banat și din Oltenia, **haie*, de unde colectivul **hăiet* (care însă a putut și să fie creat direct din sb. *halja* de către vorbitorii români cunoscători ai limbii sârbe sau să apară ca variantă a lui *hăinet*, explicabilă prin apropierea de același cuvânt sârbesc). Verbul corespunzător lui **hăiet* ar fi **hăieta* sau, după producerea unei metateze – [i]...[t] > [t]...[i] –, **hăteia* (cf. fenomenul asemănător prin care se explică varianta –

înregistrată în DLR – *săina* a lui *sănia*; aici însă semiconsoana s-a deplasat spre începutul cuvântului, nu spre sfârșitul lui). Transformarea lui **hăteia* în *ateia* nu pune probleme.

Pe de o parte, fluctuația [h] ~ „zero” la inițială, mai ales în poziție prevocalică, este un fenomen banal. Pe de altă parte, chiar dacă facem abstracție de posibilitatea ca *ateia* să provină din **hateia*, nu din **hăteia* (trecerea la [a] a lui [ă] protonic este un fenomen eunoscut în Banat), trebuie să avem în vedere tendința limbii române de a evita vocalele neutre neurmărite de consoană nazală în poziție inițială; prin ea se explică faptul că *herete* are variante cu [h] inițial urmat și de [ă], [î], dar variante fără [h] sunt numai *erete*, *arete*, nu și **ărete*, iar *armăsar* are variante cu [h] urmat de [a] sau de [ă], dar nu și varianta **ărmăsar* (vezi, pentru ambele cuvinte citate aici, DA). Prin urmare, căderea lui [h] din **hăteia* a fost însoțită de înlocuirea lui [ă] cu [a].

Pentru legătura dintre „haină (în general, nu numai curată sau/și de bună calitate)” și „a (se) îmbrăca în haine curate; s’endimancher” cf. *înțoli* „a (se) îmbrăca în haine noi; a se îmbrăca bine, elegant”, care nu credem că vine din *în-* + *țol* (etimologia din DA și din DEX; vezi, în ultimul dintre aceste dicționare, *țol*¹ „țesătură [...] folosită la țară ca pătură, ca velință sau pentru așternut pe jos”), ci din *în-* + *țoală* „obiect de rufărie sau de îmbrăcăminte” (deși *țoală* înseamnă și „haină veche, uzată”; DEX).

ATIMANĂ. Iulia Mărgărit, ISE, p. 29, este de părere că acest termen („cuvânt de ocară”), întâlnit în Basarabia (absent din DA) „nu ridică probleme din punctul de vedere al originii, fiind reflexul românesc dialectal al unui împrumut rus., ucr., *ataman*”. Este reprodus, dintr-un glosar dialectal, exemplul „Sări-ți-ar ochii, atimanî, să-ți saie!”, iar pentru conotația negativă a termenului se trimite la cazurile, considerate asemănătoare, ale cuvintelor *hantătar* și *poleac*. Prezența lui [i] în locul unui [a] presupus original este explicată astfel: „Formal, *atimană* [recte: *ataman*] a suferit modificări, poate prin

apropiere de alți termeni frecvenți în formulele și expresiile de ocară, cum este, de pildă, *animală*, răspândit ca imprecuație în partea locului”.

După opinia noastră, din motive de ordin semantic, este greu de admis că *atimană* provine din *ataman*, care înseamnă „căpitan de cazaci” și „șef al unei echipe de pescari” (DEX). Termenul din titlul notei de față nu poate fi despărțit de *natimală* „namilă, matahală, arătare” (sinonim cu *natimă*), care are varianta *nățimană* (vezi DLR). Această variantă a fost explicată de Iorgu Iordan, SCL XIV, 1963, 1, p. 13, nota 3, „prin asimilație: $m - l > m - n$ sau prin schimb de sufix” (*natimală*, la rândul lui, este considerat în DLR rezultatul unei contaminări între *natimă* și *matahală*, iar sub *natimă*, rămas cu „etimologia necunoscută”, se face doar trimiterea „cf. *anatemă*”). Din familia lui *natimă* fac parte și *nămetenie*, *natamenie*, pentru care vezi Mărgărit, ISE, p. 134–135.

Ce e drept stabilirea unei legături între *atimană* și *natimală* (în sensul că prima dintre aceste forme este o variantă a celeilalte) lasă nelămurită problema dispariției lui [n] inițial. Este însă mai ușor de admis că *animală* (cu [a] inițial), adus în discuție de Iulia Mărgărit, a provocat o modificare formală a lui *natimală* sau a lui *nățimană* (la *atimană* ajungându-se deci de la una dintre aceste forme) decât că același *animală* (tot un termen „de ocară”) a exercitat o influență asupra lui *ataman*, cu care nu avea nimic în comun sub aspect semantic.

BABAU. Această formă, cu indicația „s. f. articulat”, este grupată în DA (ocupând locul al doilea) împreună cu *babau*, substantiv masculin, în același articol (care are deci un titlu dublu). Cuvântul este definit „personagiu imaginar, cu care se sperie copiii mici”. În partea etimologică a articolului găsim următoarea explicație: „Poate, la început, onomatopee de imitare a lătratului unui dulău, spre a speria pe copii; apoi, de aci, cuvântul a fost personificat, ca numele unei ființe mitice, spre același scop”. În DEX *babaua* („s. f. invar.”) apare, alături

de *babau*, ca variantă a lui *baubau* (substantiv masculin invariabil) cu etimologia „din *bau* (repetat)”.

După părerea noastră este puțin probabil ca, pentru a speria pe copii, adulții să fi făcut apel nu la numele unui animal sălbatic, ci la imitarea lătratului unui animal despre care se spune că este cel mai bun prieten al omului; este obișnuită amenințarea cu venirea lupului (nu a câinelui). Pe de altă parte, dacă se pleacă de la interjecția *bau*, rămâne greu de explicat genul feminin al lui *babaua*.

Mai plauzibilă ni se pare explicația conform căreia la originea lui *babaua* se află lat. *bellua* „wildes Tier” (REW 1026). De la această formă s-a ajuns, în latina dunăreană târzie, la **bella* (cf. O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*. Tome premier. *Les origines*, [Paris, 1901]. Nouveau tirage par procédé photomécanique, București, 1929, p. 89–90: „*u* atone suivi d’une autre voyelle était devenu en latin vulgaire *u* qui tomba ou s’assimila à la consonne précédente”), de unde rom. **beauă* (cf. lat. *stella* > rom. *steauă*; pentru tratamentul lat. *ll* în contexte de felul celui din *stella* vezi Andrei Avram, SCL XXIX, 1978, 1, p. 45–49, și bibliografia citată acolo) și, apoi, **bauă* (prin transformarea [ɛa] > [a] după labială, în poziție nepalatală).

Întrucât atât *baubau* (provenit din interjecția *bau*), cât și **bauă* făceau parte din vocabularul limbajului folosit de adulți când se adresează copiilor (engl. *baby talk*, germ. *Ammensprache*), presupunem că prin influența primului asupra celui de al doilea s-a produs reduplicarea: **baua* > *babaua*.

BADIE. Problema etimologiei acestui cuvânt, absent din DA, a fost discutată de Iulia Mărgărit, PED, p. 22–24, care este convinsă că avem a face cu un substantiv, termen component al locuțiunii adverbiale (și adjectivale) *în badie*, cu sensul „ușor, comod”. Materialul lingvistic examinat provine din câteva culegeri de folclor și dintr-un text dialectal înregistrat în județul Vrancea. Un amplu fragment din acest text este reprodus

(la p. 22) într-o transcriere fără litere speciale și semne fonetice, cu excepția segmentului care ne interesează mai îndeaproape și pe care noi îl reproducem, după sursa citată de Iulia Mărgărit (un volum de texte dialectale munteneste), exact așa cum a fost notat acolo: [îm_badij_ă-ășă].

Transcrierea fonetică a segmentului la care ne referim reflectă interpretarea potrivit căreia primele două litere corespund prepoziției *în* (devenită [îm] înaintea bilabialei de la începutul cuvântului următor). Este exclusă așadar interpretarea care ar echivala cu identificarea unei forme *îmbadie* (sau *îmbadii*; vezi mai jos).

Observăm, în al doilea rând, că în transcrierea penultimei silabe din segmentul reprodus apare, între semiconsoana [i] și vocala [a], o semivocală, a cărei prezență, cum vom încerca să arătăm, nu este justificată din punctul de vedere al sistemului de transcriere fonetică uzual în dialectologia românească.

Cercetările efectuate cu ajutorul mijloacelor oferite de fonetica experimentală au demonstrat că într-o secvență de sunete de tipul „semiconsoană + vocală deschisă” trecerea de la primul la al doilea element se face prin intermediul unor timbre vocalice care se deschid gradual. În cazul secvenței din forma verbală *ia*, de exemplu, aceste timbre ar putea fi notate (neglijându-se nuanțele mai greu de distins cu urechea, dar detectate de aparate) [i ɛ e ɛ ă]; forma menționată este însă transcrisă fonetic [ia], nu [iɛa] sau într-un mod asemănător, deci fără să se noteze vreunul dintre elementele care alcătuiesc tranziția de la [i] la [a]. Când un cuvânt terminat în [iɛ] se leagă, în pronunțare, de [a] inițial al cuvântului următor într-o măsură care face ca [e] să-și piardă caracterul silabic această vocală devine unul dintre elementele tranziției și, în consecință, nu se notează: [iɛ] + [a] > [ia]. O succesiune de cuvinte ca *încuie acum* pronunțată în așa fel încât forma verbală devine bisilabică (ceea ce, când este vorba despre versificație, impune folosirea cratimei: *încuie-acum*) se confundă cu *încui acum*.

Ținând seamă de cele arătate mai sus, considerăm că ultimele două cuvinte din succesiunea (sau presupusa succesiune) *în badie așa* ar fi trebuit să fie notate [badîi-așà], transcriere care, cât timp nu știm ce anume este cuvântul urmat de adverb, permite două (sau chiar patru) transcrieri ortografice literarizate ale formei notate fonetic [badîi]: *badie*, *badii* (și, eventual, *bădie*, *bădii*).

Trecând acum la examinarea aspectului semantic al problemei, menționăm că Iulia Mărgărit acceptă părerea lui L. Șăineanu (exprimată însă cu rezerve de el și bazată pe o singură sursă) potrivit căreia ne găsim în prezența unui cuvânt *badie* cu sensul original „cutie” (după savantul precitat împrumutat din tătară). Această părere este, la prima vedere, în concordanță cu indiciile furnizate de contextele lui *badie* în producțiile folclorice. Reproducem, cu multe scurtări, exemplele date de Iulia Mărgărit: „Și ți-oi da eu ție / [...] Papuci în badii / Aduși din Indii”; „Ș-a cumpărat [...] / Papuci îmbadii / Perechea lor cinci mii”; „Că se-nchină jupânul mire / Cu ciuboțele-n badei / Poftim ține / Să-ți fie de bine”.

Al doilea exemplu este însoțit în cartea Iuliei Mărgărit de observația următoare: „Grafia în care este notat cuvântul atestă nerecunoașterea (sau necunoașterea) acestuia în construcția cu care a pătruns și, probabil, s-a impus: *papuci în badii*” (p. 23). Cu privire la al treilea exemplu se spune că el confirmă „aceeași nestăpânire atât a termenului, cât și a sintagmei prin care a fost preluat. Neînțelegerea lor explică dezagregarea, reorganizarea și transmiterea aproximativă a secvenței” (p. 24). În continuare, bazându-se și pe contextul lui *badie* din relatarea înregistrată în Vrancea – din care credem că este suficient să reproducem (într-o transcriere simplificată) o mică parte: „io am plecat așa lejer [...] în pantof, în badie-așa [...] lejer, pantofu descheiet, numa-n cămașă, în pantalon așa” –, Iulia Mărgărit încearcă să explice „evoluția de sens de la «cutie» la «în ținută lejeră; comod»”. Iată, pe scurt, explicația propusă: „Presupunem că încălțăminte adusă atât de departe (Indii) [...] excela, desigur, prin calități

recunoscute: finețe, comoditate, ușurință la purtat, mai cu seamă prin raportare la accesoriile țărănești rudimentare. De aici, perceperea sintagmei *în badie* ca element locuțional adjectival (adverbial) cu înțelesul «ușor; comod; p. e x t. neglijent până la comoditate» (referitor la modul de a se îmbrăca al unei persoane)” (p. 24).

După opinia noastră nu este convingătoare identificarea unei locuțiuni *în badie*, iar, dacă s-ar admite totuși că această locuțiune există, ar fi greu de imaginat o evoluție de la sensul „cutie” (folosită ca ambalaj pentru un „articol de lux”, cum notează Iulia Mărgărit; p. 24) al presupusului *badie* la sensurile „comod” și „neglijent” ale presupusei locuțiuni *în badie*.

Poate că B. P. Hasdeu nu face apel la un argument valabil când, referindu-se la primul dintre exemplele prezentate la începutul acestei note (singurul care îi era cunoscut), afirmă că „«papuci în cutii» n-are nici un sens, de vreme ce în cutii se poate aduce orișice și n-ar fi vreo deosebită laudă pentru papuci” (în anumite situații cutia poate fi totuși un element de lux!), dar credem că are dreptate când scrie „noi ne temem foarte mult că «în *badii*» va fi o greșeală de tipar sau o greșeală de auz, una din două” și se întreabă: „Nu cumva «în *badii*» ar trebui cetit *îmbadii*, plural de la un adjectiv *îmbadiu*?” (B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Grigore Brâncuș. 3, București, 1976, p. 80–81).

După părerea noastră (care echivalează cu adeziunea la punctul de vedere al lui B. P. Hasdeu) în secvența interpretată de Iulia Mărgărit ca *în badie așa avem a face*, după toate probabilitățile, cu o formă de plural a unui adjectiv substantivizat (cf. *roșii* „pătlăgele roșii”). Această formă este sau *îmbadii* (devenită, în mod accidental, *badii* ca urmare a unei haplologii produse în îmbinarea *în îmbadii*), sau, mai puțin probabil, **badii* (deci *îmbadiu* ar avea o variantă, mai nouă, **badiu*).

În partea finală a articolului *badie* (cu indicația „s. f.” urmată de semnul „?”) din opera sa citată mai sus, B. P. Hasdeu lasă să se înțeleagă că înclină să dea un răspuns afirmativ întrebării dacă nu cumva în *badii* este, în realitate, *îmbadii*: „În acest caz cuvântul ar fi tot turcesc [cum susținuse, la un moment dat, L. Șăineanu – *n. n.*], dar din arabul *bédi* «nouveau, rare, merveilleux», ceea ce ar avea un sens cât se poate de potrivit: «papuci minunați, rari, de modă nouă»”.

Din prezența în DA a unui articol *îmbadiu* (la care Iulia Mărgărit nu se referă) reiese că în acest dicționar este acceptată părerea lui B. P. Hasdeu cu privire la forma și la statutul gramatical al cuvântului în discuție (la citatele în care apar formele *îmbadii* și *îmbadei* se menționează că acestea sunt scrise în surse în *badii* și, respectiv, *'n badei*). Etimologia propusă (doar ca probabilă) este însă alta: „Ar putea fi o corupție a turc. *abeden* «bun, frumos»” (se trimite și la dicționarul lui B. P. Hasdeu). Problema sensului rămâne nerezolvată: „(Cuvânt ieșit din uz, al cărui înțeles nu se poate preciza. Se găsește în câteva poezii populare). Frumos?”.

Nu putem să propunem o etimologie, dar, cum rezultă din rândurile precedente ale notei de față, credem că urmează să fie stabilită originea adjectivului *îmbadiu*, nu a substantivului *badie*, un cuvânt a cărui existență în limba română cu sensul „cutie” sau ca element component al unei expresii în *badie* „comod” nu este, deocamdată, dovedită. Proveniența lui *îmbadiu* din turcă este foarte probabilă. În ce privește sensul acestui adjectiv, o ipoteză plauzibilă ni se pare a fi următoarea: *îmbadiu* a însemnat inițial „(deosebit de) frumos” – sens deductibil din contextele cuvântului în producțiile folclorice –, dar a ajuns să aibă sensul atestat în textul dialectal din Vrancea – după opinia noastră, nu „comod” ci, în legătură cu numele unor obiecte de încălțăminte (sau de îmbrăcăminte), „de slabă calitate, în stare proastă” – printr-un proces de degradare semantică (cf. *serai* „palat”, dar, prin Moldova, și „grajd”; DLR).

BAI. În DA, s. v. *bade*, este înregistrată „forma scurtată” a acestui cuvânt, *bai*, pentru care se dă un singur citat, dintr-un document scris într-o localitate din fostul comitat Făgăraș și datat circa 1765: „«Bai Davide», [zice popa], «domnia ta țâi cu mine». Eu am zis: «Aș ținea, dar alți[i] să tem, nu țân niminea și pentru aceea nici eu nu îndrăznesc»”. Dispunem acum și de o atestare într-un grai actual: în glosarul volumului *Texte dialectale și glosar. Bistrița-Năsăud*, publicate de Maria Marin și Marilena Tiugan, [București], 1987, *bai* „bade” apare însoțit de exemplul următor: „Nu știu, bai-to Simion a fost așa de supărat”. După cum se va vedea, problema statutului acestei forme din punct de vedere lexicografic nu este tocmai simplă.

În vorbirea curentă (mai ales într-un tempo allegro), înainte de un cuvânt cu [a] inițial neaccentuat [e] din *bade* poate să nu se mențină ca atare, ci să devină [e̞], prin sinereză: *bade-Alexandre*, *bade-al meu*; după o consoană prepalatală secvența [ea] devine uneori [a]: [bad'aleksandre]. Înainte de un adjectiv posesiv sau de un alt cuvânt cu inițială consonantică, când [e] nu se menține ca sunet silabic (ca în *bade Davide*, *bade-to*), ar fi de așteptat, teoretic vorbind, să apară secvențele [d'] + consoană sau [d'] + consoană: [bad'to], [bad'to]. Secvențele de sunete de tipul „oclusivă nepalatală + ['] + consoană” sau „oclusivă (pre)palatală + consoană”, inexistente în interiorul cuvântului, sunt însă greu tolerabile. Ca urmare, dintre trăsăturile vocalei [e] din *bade* se păstrează numai localizarea palatală, care se combină cu trăsăturile unui element semiconsonantic, constituindu-se astfel un grup de sunete obișnuit: *bade-to* > [baïto]. Este de menționat, în acest context, „chemarea” care putea fi auzită, până nu de mult, pe străzile Bucureștiului (și, probabil, și prin alte părți): [haïne veï kumpăr] = *haine vechi cumpăr*, cu transformarea lui [vek] sau [vejk] în [veï] și deci cu evitarea secvenței [kk]. Pe bună dreptate, în DLR nu a fost înregistrată forma *vei* ca variantă a lui *vechi*.

Se pune întrebarea dacă nu cumva *bai* se explică la fel ca *vei*, ceea ce ar însemna că nu este cazul ca forma din titlul notei

de față să figureze în dicționare ca variantă a lui *bade*. Înclinăm spre interpretarea conform căreia *bai* din cele două exemple citate mai sus se datorează unui fenomen de fonetică sintactică. Ea pare a fi contrazisă de faptul că este atestată forma de vocativ *baie*, notată pe o hartă din ALR I 2, la care trimite Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, București, 1966, p. 266: *baie Niculaie* (într-o localitate din apropierea Sighișoarei); este evident că aici nu mai poate fi vorba despre un [i] care ar fi apărut în locul unei oclusive, pentru a se evita un grup de sunete nesilabice dificil. Foarte probabil însă, acest *baie* este forma de vocativ a unui cuvânt diferit de *bade*. În lista de „prescurtări și trunchieri” ale lui *bade* dată de V. Scurtu găsim, în locul citat mai sus, și un *baie* (formă nearticulată de vocativ sau/și de nominativ?), identificat pe baza unui exemplu din Banat în care apare forma articulată *baia*: „O vinit *baia* Vasile”. Ne aflăm, desigur, în prezența unui împrumut din sârbă (vezi Tomici, DSR, s. v. *baja*⁴ „tătic, tătuță; frățior; unchi, nene”). Dacă, așa cum presupunem, în *baie Niculaie* apare vocativul corespunzător nominativului cu articol hotărât *baia* (cf. *nene* față de *nenea*) și, evident, și unui nominativ fără articol *baie*, înseamnă că *bai Davide* (din documentul de pe la 1765) și *bai-to* (din glosarul amintit mai sus) nu pot dovedi existența în română a unei forme *bai* (necon condiționată de anumite contexte fonetice), cu statutul de sinonim sau de variantă (demonstrată de a figura în dicționare) a lui *bade*.

BĂGA. Acestui cuvânt – a cărui origine a fost mult discutată în lingvistica românească – i-am consacrat o notă într-un volum apărut cu câțiva ani în urmă (Avram, NCE, p. 36–43). Am susținut acolo că la baza lui *băga* se află lat. *caua* „groapă”, devenit, prin bine cunoscutul fenomen al sonorizării velarei inițiale, **gaua* și, după metateza [g]...[u] > [u]...[g] și transformarea lui [u] în [b], **bagā*. Pentru a explica forma actuală a verbului am invocat fenomenul, bine atestat, al echivalenței semantice între verbe cu și fără prefix în latina târzie (deci lat. **imbagare*

= **bagare*), respectiv, cu și fără prefixul *în-/îm-* în română, iar sensul „a vârî, a introduce” l-am explicat printr-o generalizare: „a băga în groapă” > „a băga”.

Problemele originii lui *băga* a fost repusă în discuție de Pârvu Boerescu, LR L, 2001, 5–6, p. 269–274. Soluția etimologică nouă propusă este precedată de o analiză critică a soluțiilor anterioare (unele dintre cele mai vechi au fost examinate, succint, și de noi). În rândurile următoare ne vom opri la părțile din această analiză care conțin obiecții referitoare la contribuția noastră, iar, în continuare, ne vom pronunța asupra etimologiei propuse de P. Boerescu.

Obiecția cu caracter general care ne privește este următoarea: avem a face „cu prea multe forme *neatestate*, care nu au lăsat urmași în nicio limbă romanică, iar din această cauză evoluțiile propuse, deși sunt posibile, nu sunt în același timp și probabile, neavând necesarul suport lingvistic real” (p. 270). La această obiecție răspundem afirmând că relevant nu este numărul formelor *neatestate* (și P. Boerescu invocă astfel de forme!), ci gradul de plauzibilitate al fiecăreia dintre ipotezele pe baza cărora au fost ele reconstruite; or, transformările fonetice invocate nefiind câtuși de puțin neobișnuite, nu vedem de ce formele în cauză nu pot fi considerate probabile (cât despre aspectul semantic al chestiunii, nu înțelegem de ce P. Boerescu pune semnul „!” după **baga*, glosat de noi „groapă”, din moment ce admite posibilitatea ca la această formă să se fi ajuns de la lat. *caua*, cum se poate deduce din citatul precedent).

Obiecția principală pleacă de la faptul că, după opinia lui P. Boerescu, „spre deosebire de rom. *a îngropa*, *a îmbuca*, *a îngăura* etc., respectiv de lat. *invaginare* etc. și de presupusul etimon lat. **imbagare*, caracteristica verbului *a băga* este aceea că nu conține în sine determinarea interiorității. «Recipientul», «locul» acțiunii de *a băga* este cât se poate de indiferent și exterior raportat la verb” (p. 270–271). Chiar dacă admitem însă că așa stau lucrurile astăzi, nu putem să susținem că la fel de indiferent față de noțiunea de „interioritate” era verbul cu sensul

lui fundamental originar. Evoluția de la „a introduce în ceva anume (respectiv, într-o groapă, într-o cavitate)” la „a introduce (în general)” a putut fi urmată de evoluții prin care cuvântul a dobândit și sensuri mai noi, foarte variate, nu neapărat legate în mod evident de „a introduce”.

Întocmai ca unii dintre cercetătorii care l-au precedat (inclusiv semnatarul rândurilor de față), P. Boerescu este de părere că verbul *băga* este moștenit din latină. Iată soluția propusă: „singurul etimon corect din punct de vedere fonetic al verbului *a băga* este [...] un arhaic **vag-are* / **bag-are*, varianta cu *v* inițial fiind, în egală măsură, acceptabilă și concordantă cu evoluțiile fonetice ale limbii române” (p. 271; remarcăm, în treacăt, că transformarea lat. *v* = [v] în [b] – prin care s-a ajuns la forma, neatestată, *bagare* – este una dintre schimbările fonetice pe care Pârvu Boerescu le considerase, la pagina precedentă, posibile, dar nu probabile). Aici autorul are în vedere nu un lat. **bagare* derivat de la *caua* sau provenit dintr-un alt substantiv (vezi etimologiile date de G. Giuglea și, respectiv, de W. Meyer-Lübke, menționate la p. 269), ci un alt cuvânt: „*vago*, *vagare*, formă latină arhaică pentru *vagor*, *vagari*”.

Ajungem acum la punctul central și, incontestabil, elementul original esențial din argumentarea noii soluții etimologice propuse, element care se situează în domeniul semanticii.

Plecând de la o observație a lui B. P. Hasdeu, P. Boerescu consideră că „verbul *a băga* aparține, din punct de vedere semantic și funcțional, categoriei verbelor care exprimă o *mișcare*, analogă – la modul cel mai general – cu *mersul omului*”, ceea ce conduce la posibilitatea stabilirii unei relații între acest verb și lat. *vagare* „a rătăci; a fi agitat de vânt; a ondula” (p. 271; se menționează și că „lat. *vagor* înseamnă, printre altele, «a merge încoace și încolo», «a se mișca»). Sunt recunoscute „dificultățile evoluției semantice de la lat., *vagare* / *vagari* la rom. *a băga*” (p. 272), dar ele nu sunt socotite

insurmontabile, întrucât ipoteza unei asemenea evoluții este sprijinită, după opinia lui P. Boerescu, atât de unele fapte, cât și de... alte ipoteze. Argumentele prezentate sunt următoarele (p. 273–274):

1° O „primă ipoteză”: „relația semantică între lat. *vagari* / *vagare* (cu sensul generic de «a se mișca înapoi și încolo», devenit apoi verb tranzitiv) și lat. *theca* «teacă» (unei săbii etc.) este firească, deoarece acestei relații îi este specifică mișcarea alternativă de a băga și a scoate sabia din teacă, cu o restrângere de sens ulterioară doar la mișcarea de a băga sabia în teacă. Ipoteza noastră s-ar mai putea sprijini și pe probabilitatea apartenenței lat. *vago*, *vagare* la jargonul militar al armatei romane”.

2° Semantica verbului *băga* „include, în plus față de sensurile curente date de dicționare, o puternică conotație sexuală”, trăsătură care se regăsește în semantica verbului *fus* din albaneză (cu sensul de bază „a băga, a introduce; a vârî”; vezi DALBR). Această conotație este ilustrată „mult mai complet în dialectul aromân” (exemplu: ar. „s-bagă cu cari s-hibă, bărbatu s-hibă” = dr. „se culcă cu oricine, bărbat să fie”; p. 274).

3° Prin conotația sexuală a cuvântului românesc în discuție „se poate explica atât faptul că verbul latin, inițial intransitiv, devine tranzitiv, cât și intersectarea dintre sensul unei mișcări «înapoi și încolo» și sensul «a face să intre sau a intra undeva; a (se) introduce, a (se) vârî»”, iar acest ultim sens s-ar explica ușor dacă s-ar adăuga „și o a treia ipoteză, care le completează și le susține pe primele două în contextele menționate”, potrivit căreia sensul lat. *vagare* (respectiv, cel al urmașului acestui cuvânt, rom. *băga*) a fost influențat de sensurile altor verbe, cum ar fi lat. *figere* sau unele verbe din greaca veche și din neogreacă.

Se poate constata că, pornindu-se de la sensurile atestate ale lat. *vagare*, se presupune că a avut loc o primă restrângere a conținutului semantic al acestui cuvânt (de la „a se mișca înapoi și încolo” s-a ajuns la „a băga și a scoate”), însoțită de o schimbare a diatezei, și, după aceea, prin ipoteza menționată sub

1°, se invocă o a doua restrângere („a băga și a scoate” > „a băga”). Este greu de văzut însă într-o explicație întemeiată pe admiterea acestor schimbări o soluție mai avantajoasă, sub aspectul plauzibilității, decât soluția propusă de noi (o singură schimbare pe plan semantic: „a băga într-un anumit tip de «recipient»” > „a băga”).

În ce privește argumentul de sub 2°, considerăm că rămâne nedemonstrată existența unei conotații sexuale (și încă una „puternică”!) în conținutul semantic al lui *băga* (ca să nu mai vorbim de legătura dintre această conotație și transformarea lat. *vagare* dintr-un verb intransitiv în unul tranzitiv). În anumite contexte lingvistice și situaționale, multe verbe pot fi folosite ca eufemisme, pentru a desemna acțiuni diferite de cele corespunzătoare sensurilor lor de bază, fără însă ca prin aceasta diversele lor conotații ocazionale să dobândească și valoarea de trăsături intrinseci ale conținutului lor semantic.

În sfârșit, avem de observat că ipoteza unei spectaculoase succesiuni de schimbări semantice pe care le-ar fi suferit lat. *vagare* „a rătăci etc.” nu devine mai solidă prin invocarea unor probabile influențe venite din partea altor verbe, latinești sau grecești.

În concluzie, în ciuda amplei documentări și a numeroaselor paralelisme aduse în discuție, soluția propusă de P. Boerescu cu privire la originea lui *băga* este, după opinia noastră, neconvingătoare. Explicația dată de noi acestui cuvânt prezintă, desigur, neajunsul oricărei explicații în care se face apel la forme reconstruite (astfel de forme se întâlnesc și în numeroase etimologii unanim acceptate). Obiecțiile care i s-au adus nu ne pot însă determina să renunțăm la ea.

BĂLURĂ. Este un omonim al lui *bălură* „brândușă-de-toamnă”, care, la rândul lui, este considerat în DA ca, probabil, unul și același cuvânt cu *bălur*, numele altor două plante, explicat ca împrumut din bg. *balur*. Deși este tratat într-un articol separat, termenul din titlul notei de față (cu „etimologia necunoscută”) apare în DA însoțit de ipoteza conform căreia am

avea a face doar cu un sens rar al cuvântului din terminologia botanică. Iată conținutul articolului la care ne referim: „(Rar; înțeles nesigur; poate o interpretare greșită a celui ce l-a auzit, înțelegând pământul în loc de planta ce i-o va fi arătat cineva). Pământ lunecos și moale. «*Bălură* = glatter, weicher Boden». (Titești, în Argeș; atestat numai în) Jahresber. VII, 82”.

Avem acum la dispoziție date care infirmă ipoteza din DA. Cu sensul considerat acolo nesigur, *bălură* a fost înregistrat de Ion Nijloveanu, în LEX. REG. II, p. 11 („alunecuș, udeală”, în fosta regiune Argeș), de Udrescu, *Glosar* („strat de noroi alunecos, care se formează în urma unei bure de ploaie sau a unei ninsori ușoare”) și de Bărbuț, DO („alunecuș, mângă, udeală, umezeală”).

Bălură „pământ lunecos și moale” nu are legătură cu numele de plantă. Este rezultatul unei metateze produse în **bărulă*, derivat de la *bară* „loc băltoș, mocirlă”. Acesta din urmă, dat ca având circulație „prin Banat și prin Ungaria”, este considerat în DA un împrumut din sb. *bara* (la Tomici, DSR, tradus „baltă; smârc, mocirlă”); mai probabilă ni se pare o etimologie multiplă: vezi bg. *bara* „pârâiaș; băltoacă” (Iovan, DBR).

Sextil Pușcariu, *Die rumänischen Diminutivsuffixe*, Leipzig, 1899, p. 94, observă că descendenții lat. *-ullus*, *-ulla* nu sunt sufixe productive în limbile romanice (fac excepție unele dialecte italiene), dar presupune că în română *-ul*, *-ulă* avea o productivitate mai mare în trecut. Putem menționa, după Pascu, *Sufixe*, p. 279–280, cinci cuvinte cu sufixul *-ulă*: *brădulă* „bătă mare de brad”, *cântulă* „un fel de vas de lut” (< *cantă*), *bujdulă* „casă stricată” (< *bujdă*), *ciuciulă* „pisc, culme” (< *ciuc*), *trăgulă* „curcubetă de tras vin” (< *trăgace*, „prin substituție de sufix”). Cu același sufix s-a format **bărulă*, devenit, apoi, printr-un accident fonetic, *bălură*.

BĂRĂTATE. Nu apare în DA, dar a fost înregistrat de Vasile Frățilă, EIC, p. 19, într-o localitate din județul Alba, în expresia *a avea bărătate cu cineva / cu ceva*, cu sensurile

„a avea de lucru; a avea necaz; a avea de furcă cu cineva sau ceva”; același cercetător observă că *bărătaie* este înrudit cu verbul *bărăta* „a nu mai tăcea din gură (ocărând)” (plus alte sensuri; vezi mai jos). Cum arată Teofil Teaha, în FD I, 1958, p. 111 (unde pentru *bărăta* se dau sensurile „a striga în gura mare, a plânge după cineva, a simți lipsa cuiva”) și, apoi, în lucrarea sa citată de V. Frățilă – Teaha, CN, p. 109–111 –, etimologia verbului românesc a fost dată de I.-A. Candrea, în „Grai și suflet” VI, 1934, p. 32: lat. **balatrare* „a țipa”.

Întrucât cu sufixul *-ătate* se formează derivate de la adjective, credem că *bărătaie* nu provine din *bărăta* (prin intermediul formei **bărătătate*) – explicația propusă de V. Frățilă –, ci din adjectivul (< participiul) *bărătat* (cf. *însemnătate*, din *însemnat*, nu din *însemna*; vezi Pascu, *Sufixe*, p. 21: „*-ătate* se reduce la *-ate*, atunci când derivarea se face de la adjective [sic] în *-at*, *-ăt*”).

În ce privește cuvântul de la care a fost derivat *bărătaie* cu sensurile din expresia citată de V. Frățilă, credem că *bărătat* nu putea fi, pe plan semantic, echivalent cu participii ca *plâns*, *strigat* (vezi sensurile verbului menționate de T. Teaha). Pentru a explica sensurile acestei expresii trebuie să plecăm de la un *bărătat* cu un înțeles care nu se leagă de cel al lat. **balatrare*. După părerea noastră la „a avea de lucru; a avea necaz; a avea de furcă” s-a ajuns ca urmare a influenței exercitate asupra lui *bărăta* (și asupra cuvintelor din familia lui) de un paronim al acestui verb. Ne referim la *bărătui*, din sb. *baratati*, tradus „a neguța” în DA (unde este dată această etimologie) și „a manevra, a răscoli, a răvăși, a unelti” de Tomici, DSR. Sensurile lui *bărătui* sunt indicate în DA prin reproducerea explicațiilor date în surse: „*a bărătui*: a răzbate la târg când se tocmește marfa”; „*bărătuie* și *bărăștuie* = umblă, trage nădejde la ceva”. Deși aceste explicații nu sunt prea clare, ni se pare evident că în ambele cazuri este prezentă ideea de „a manevra, a acționa (cu dificultate) pentru a obține ceva”, ceea ce ne îndreaptă spre sensurile cuvântului sârbesc citat, nu spre cele ale lui *bărăta* indicate de DA (sensurile lui *bărăta* și ale cuvintelor din familia lui sunt prezentate pe larg și ilustrate cu numeroase exemple de

Teofil Teaha, *Cuvinte latinești moștenite în graiurile românești actuale*, București, 2005, p. 199–206).

În dicționarul academic este înregistrat și verbul *brătălui* „a se căzni fără spor” (în Mehedinți). După toate probabilitățile, este o variantă a lui *bărătui* (la care se face trimitere), apărută ca urmare a unei schimbări de sufix și a unei sincope: *bărătui* > **bărătălui* > *brătălui*. Dacă această presupunere corespunde realității, înseamnă că dispunem de o confirmare a ceea ce am susținut mai sus cu privire la sensurile lui *bărătui* (și, implicit, la unul dintre sensurile lui *bărăta*). De altfel, interpretarea pe care am propus-o este sprijinită de faptul că *bărătui* a fost înregistrat cu sensul „a munci din greu; a trudi” într-o localitate apropiată de Făgăraș (Traian Cucu, în LEX. REG. II, p. 48).

Menționăm, înainte de a încheia, că, alături de influența exercitată pe plan semantic de *bărătui* asupra lui *bărăta*, s-a produs o influență de același fel în sens invers; așa se explică sensul „a vorbi mult, a încerca să convingă cu un potop de vorbe” al lui *bărătui*, atestat într-o localitate din apropierea Făgărașului (vezi p. 200 din lucrarea precitată a lui T. Teaha). Cum am văzut însă, pentru sensul lui *bărătate* și pentru cel al expresiei *a avea bărătate* prezintă interes prima dintre cele două influențe.

BOLUN. Denumeste „un fel de ciupercă gălbuie” (care „se prepară în multe feluri”) și este sinonim cu *burete-de-salcie*, conform unui răspuns la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu, obținut dintr-o localitate din județul Dâmbovița (unica sursă menționată în DA, unde cuvântul apare fără etimologie). Credem că avem a face cu o variantă a lui *bolând* „nebun”, neînregistrată în dicționare, dar a cărei existență cu valoare de adjectiv poate fi presupusă, pe baza constatării că sunt atestate, pe de o parte, varianta *bolund* (cu un vocalism care se regăsește în *bolun*) și, pe de altă parte, varianta *bolân* (fără [d] la finală, ca și *bolun*; vezi DA, s. v. *bolând*).

Din ceea ce se arată în DA, s. v. *burete*, cu privire la sensurile lui *burete-de-salcie* rezultă că prin acest compus este

denumită atât planta comestibilă (numită și *bolun*), cât și planta – tot o ciupercă – necomestibilă din care se face iasca. Asemenea cazuri de polisemie fiind foarte frecvente în terminologia botanică populară, credem că la substantivul din titlul notei de față s-a ajuns plecându-se de la adjectivul din *burete-bolun*, compus cu sensul originar „(specie de) ciupercă otrăvitoare” și, apoi, cu sensul „(specie de) ciupercă comestibilă”. Pentru reflectarea asocierii între sensurile „otrăvitor, veninos” și „nebun” în numele de plante cf., de exemplu, *bolândariță* „ciumăfaie” (DA; se adaugă timiterea „cfr. *nebunariță*”); pentru posibilitatea ca același termen să denumească (firește, nu în același grai) o ciupercă otrăvitoare și una comestibilă cf. *burete-porcesc* „ciupercă veninoasă”, dar și „ciupercă bună de mâncare” (DA, s. v. *burete*, II 1°).

BORGHILI. A fost înregistrat în județul Sălaj, cu sensul „a dumica, a tăia carnea în bucăți mari” (DA). Este unul și același cuvânt cu *bordili* „a vaccina” (în Maramureș; vezi Gheorghe Pop, în LEX. REG. II, p. 107, și Gh. Boga, în același volum, p. 109). Pentru legătura dintre sensurile „a tăia (carnea)” și „a vaccina” cf. *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania*. II, de Grigore Rusu, Viorel Bidian, Dumitru Loșonți, București 1997, harta 191, punctele 362, 382, 382, 413, 416, 421, 445, 446: *taie de bubat, taie de vărsat sau taie la mână* „vaccinează”.

Sub forma din titlul acestei note, verbul figurează (cu mențiunea „sans étymologie”) în lista derivatelor în *-li* întocmită de A. Graur, BL IV, 1936 (vezi p. 91); el este însă, de fapt, un derivat cu sufixul *-i* de la cuvântul care la Tamás, EWUER apare, ca titlu de articol, sub forma *borbil* și înseamnă atât „Friseur, Barbier: coiffeur, barbier”, cât și „Feldscher: chirurgien”. Ca urmare a palatalizării labialelor s-a ajuns la formele notate cu *d* la inițiala silabei a doua (vezi mai sus), literă corespunzătoare prepalatalei [d'] (exemple în dicționarul precitat). Etimologia indicată de L. Tamás – „ung. *borbély* ‘id.’” – este cea dată de N. Drăganu, DR IV, 1924–1926, partea 2,

p. 1080 („*borgil* «medic» < ung. *borbély* «bărbier»”; aici *gi* = [gi]), unde este avută în vedere o variantă notată de T. Papahagi în Maramureș (cf. *borghil* „bărbier, frizer”, tot în Maramureș; Eugenia Dragoș, în LEX. REG. I, p. 16).

Este evident că sensul „a tăia (carnea)” al lui *borghili* – care ar fi trebuit să apară în DA sub forma *borbili* – este figurat și că el se leagă de cel de al doilea dintre sensurile proprii ale lui *borbil*, „felcer” (sau „medic”), nu „frizer” (sau „bărbier”); tăierea cărnii a fost asemănată, în glumă, cu o acțiune executată în scopuri medicale.

BOSNAT. Cuvântul – glosat „posomorât, bosumflat, îmbufnat” – este considerat în DA cu etimologia necunoscută, dar tot acolo se emite ipoteza potrivit căreia el este „probabil, înrudit cu *bosumflat*” și, în același timp, se face trimiterea „cf. ung. *boszantó* «supărăcios»”. Într-adevăr, sensurile celor două cuvinte românești și faptul că acestea încep cu aceeași secvență de sunete, [bos], par să justifice ipoteza etimologică la care ne referim. Este însă, totodată, evident că *bosnat* nu poate să provină din *bosumflat*; mai curând cel dintâi va fi contribuit, poate, într-un mod oarecare, la crearea celui de al doilea, în a cărui parte finală se recunoaște radicalul din *umfla* (*bosumfla* este cu „etimologia necunoscută” în DA, dar în articolul cu acest titlu se menționează că verbul românesc „amintește”, între altele, pe magh. *boszú* „mânie”).

Credem că problema etimologiei lui *bosnat* poate fi rezolvată luându-se ca punct de plecare cuvântul maghiar cu sensul „supărăcios” menționat în DA. Magh. *boszantó* a devenit, în mod normal, **bosăntău* în limba română; prin metateză, a apărut, apoi, forma **bosnătău*, de la care, prin derivare regresivă, s-a ajuns la *bosnat*. Pe plan sincron, raportul dintre *bosnat* și **bosnătău* este identic cu raportul dintre *moale* și *molău* („molău” și, ca substantiv, numele unui pește), *spân* și *spânău*, *șarg* și *șergău* (cu varianta *șargău*), perechi de cuvinte care însă s-au constituit prin derivare propriu-zisă (progresivă; vezi DLR); la acestea poate fi adăugată perechea de adjective

molatic – *moliticău* (ultimul, cu „etimologia necunoscută” în DLR, a fost explicat de noi, în LR XXI, 1972, 4, p. 286; vezi acum Avram, PE, p. 133).

Întrucât fluctuația [o] ~ [u] nu este neobișnuită, iar *bosnat* a putut fi interpretat ca participiu, este neîndoielnică legătura pe care o stabilește DA între acest cuvânt și verbul reflexiv *busna* „a se mânâia, a se supăra, a se bosumfla” (în partea etimologică a articolului *busna* citim: „Pentru etimologie, cfr. *bosnat*”). Prin urmare, ca și *bosnat* din **bosnătău* (< **bosăntău* < magh. *boszantó*), prin derivare regresivă s-a format *busna* din *bosnat*.

BOTEI. Cunoscut în Moldova, Bucovina, Maramureș și Banat, cuvântul apare în DA însoțit de o amplă definiție (întreruptă de trimiteri la surse pentru diversele nuanțe de sens), pe care o rezumăm astfel: „turmă de ovine”. Nu se propune nicio etimologie și nici măcar nu se emite vreo ipoteză cu privire la posibilitatea existenței unei legături între *botei* și (unul dintre) următoarele două cuvinte, care, cum vom încerca să arătăm, ne oferă elemente suficiente pentru stabilirea originii cuvântului din titlul notei de față:

Boaită. Conform indicației din DA, „se zice boilor (slabi)” (se adaugă trimiterea „cf. *boală*”). În partea etimologică a articolului în cauză citim: „Pare a fi ung. (în Trei-Scaune) *bojti* «vite cornute, cu părul lung și mișos între coarne», cfr. *boitar*”.

Boitar. Sunt înregistrate două (sub)sensuri: 1° „fiecare turmă [de porci] are câte un păstor și fiecare păstor e ajutat de doi-trei băieți, *boitarii*” (frază nu este tipărită în întregime cu caractere cursive – cum se procedează de regulă cu citatele –, dar se trimite la un volum al lui I. Slavici); 2° „cioban care mână turma de oi din urmă, mânător” (în Muscel; la Tamás, EWUER sunt menționate surse din care rezultă că *boitar* „Hirtenjunge: jeune pâtre, berger” circulă și în Transilvania, Banat și Crișana). Partea etimologică a articolului conține următoarele indicații: „Cuvântul se găsește și în ung. *bojtár* «ciobănaș» și e înrudit cu *boaită*”.

În dicționarul lui L. Tamás *boaită* nu apare ca titlu de articol. S. v. *boitar*, lingvistul maghiar își exprimă îndoiala cu

privire la existența unei legături între acest cuvânt și *boaită*: „Das von DAcR angenommene Zusammenhängen von *boitar* mit *boaită* (Schmähwort) ist sehr unsicher”. Noi credem însă că înrudirea admisă în DA nu poate fi contestată: este improbabilă proveniența lui *boitar* (cu o largă răspândire în vestul țării) din magh. *bojti* cu sensul înregistrat în sud-estul Transilvaniei (vezi mai sus) – cuvânt cu care, pe plan semantic, nici *boaită* nu se află într-o relație destul de clară –, dar este evident că, sub aspect formal și, în parte, din punct de vedere semantic, perechea *boaită* – *boitar* este de același tip cu perechile *vacă* – *văcar*, *oaie* – *oier* etc. (cuvântul fără sufix denumește un animal, iar cel cu sufix o persoană). În *boaită* și în *boitar* poate fi identificat un radical *boit-*, independent de originea celor două cuvinte și de statutul morfologic originar al segmentului *-ar* din *boitar*.

După părerea noastră radicalul din *boaită* și *boitar* se regăsește în cuvântul *botei*. Făcând această afirmație ne întemeiem atât pe faptele prezentate mai sus, cât și pe o constatare privitoare la numele de agent cu sensul „păzitor de animale”. Acestea sunt termeni ai unor perechi de cuvinte de două tipuri: în unele numele de agent se leagă formal de un substantiv care denumește o specie de animal, în altele de un substantiv care denumește un grup de animale de același fel; cf., pe de o parte, *vacă* – *văcar* și, pe de altă parte, *herghelie* – *herghelegiu*. S-ar putea ca *boaită* – care nu este exclus să fi însemnat la început „animal patruped domestic (mare)”, nu neapărat „bou” – să fi fost format prin derivare regresivă de la *boitar*, ceea ce a dus la constituirea unui cuplu asemănător cu *vacă* – *văcar*. Mai importantă însă pentru problema pe care o discutăm este sinonimia lui *văcar*, termen al unei perechi aparținând primului tip, cu *ciurdar*, care formează cu *ciurdă* (< magh. *csorda*) o pereche de tipul al doilea. Toate aceste relații și corelații au făcut posibilă crearea unui cuvânt cu sensul „grup de animale de același fel”, în speță „turmă de ovine”, cu punctul de plecare în *boitar* „păzitor al unei turme de ovine”. Este evident că din punct de vedere semantic între *boitar* și

botei există, pe plan sincron, același raport ca între *ciurdar* și *ciurdă*.

Presupunem că la *botei* (cu varianta *boteu*) s-a ajuns prin intermediul formei **boitei*. Ar fi fost de așteptat ca de la *boitar* să se creeze, prin derivare regresivă, **boit*. În ipoteza că acest cuvânt a existat, el era omonim cu *boit* „ciucure” (vezi Tamás, EWUER, s. v.), ceea ce ar însemna că prin adăugarea unui sufix la **boit* -; „turmă de ovine” a fost eliminată o omonimie. De remarcat asemănarea, sub aspectul structurii morfologice, dintre dr. **boitei* (respectiv, *botei*) și ar. [gîrdel^u] „cârd” (DDA, s. v. *gîrdél'ũ*, în secțiunea etimologică a articolului se face trimiterea „cf. srb. *krđ* «troupeau», slovenul *krđĕl* «Herde»”).

Pentru transformarea **boitei* > *botei* cf. *vonice*, varianta a lui *voinic*; *roniță*, varianta a lui *roiniță* (vezi nota *roniță*).

BRĂDĂ. Cuvântul – glosat „un fel de brânză” – a fost înregistrat în DA, fără etimologie, pe baza unui răspuns obținut, în 1885, la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu, din localitatea Vânju Mare. Apare sub o formă (comunicată prin corespondență) de a cărei existență în realitate avem motive să ne îndoim. Credem că *brădă* nu este altceva decât [brînđă] = *brânză*, scris, greșit, cu omiterea literei corespunzătoare consoanei nazale și a semnelui diacritic al literei care ar fi trebuit să noteze consoana africată; s-a scris *brădă* în loc de *brânđă* (în ortografia oficială, litera *đ* a fost înlocuită cu *z* abia în 1904).

BREAȘĂ. Definiția „direcția fibrelor unui copac” este însoțită de semnul „?” și de citatul următor: „Dând cu securea într-însul [în jugastru], i-au nimerit deodată breșa și l-au crăpat”. După părerea noastră este vorba despre linia care separă fibrele lemnoase. Deși nu se indică localitatea sau zona în care circulă cuvântul, având în vedere faptul că citatul provine dintr-o culegere de povești publicată de I. G. Sbiera, la Cernăuți, în 1886, putem fi siguri că *breașă* este (sau a fost) cunoscut în

Bucovina, unde sunt relativ numeroase împrumuturile din germană. Credem, prin urmare, că *breașă* provine din germ. *Bresche* „breșă” (DGR).

BUHAȘ. Cu unul sau altul dintre sensurile „copăcel scurt, închircit, cu crengile roată la pământ; brad bătrân; tufiș”, cuvântul circulă, după DA, în Moldova, Bucovina, Transilvania și Maramureș. În dicționar nu se dă o etimologie propriu-zisă, dar la sfârșitul articolului la care ne referim găsim trimiterea „cfr. *bufoi*”, iar în partea etimologică a articolului consacrat lui *bufoi* „tufă mică de fag cu crengi frunzoase, din fața pământului” citim: „Derivat din tulpina onomatopeică *buf* («ceva umflat», deci «stufos»), prin suf. *-oi*. Cfr. *buhaș*”.

Atât apropierea stabilită în DA, cât și etimologia dată în TDRG (*buhaș* < *buhă* „bufniță”) sunt socotite de I. Robciuc, LR XVI, 1967, 4, p. 311–312, nejustificate, din punct de vedere formal și semantic, iar explicația potrivit căreia cuvântul în discuție provine din ucr. *buhaš* „pădure deasă și întunecoasă” (cum au susținut unii cercetători) este respinsă „deoarece cuvântul ucrainean este de origine românească” (p. 312; se trimite la dicționarul etimologic al lui J. B. Rudnyc'kyj). Etimonul propus de I. Robciuc este magh. *bugás* „panicular, noduros”, din familia lui *buga* „paniculă, fructul pinului, con (de brad); nod al unei ramuri”.

Combătând părerea lui I. Robciuc, Dan Horia Mazilu, SCL XXVI, 1975, 4, p. 381–382, susține, cu dreptate, că „româna nu poate explica trecerea lui [g], din presupusul etimon maghiar, la [h]” (p. 382) și se pronunță în favoarea explicației după care *buhaș* provine din ucraineană (mai precis, din graiurile ucrainene de vest și de sud-vest); *buhaš* din această limbă este considerat un împrumut din maghiară.

Argumentul invocat de D. H. Mazilu – locul accentului în cuvântul ucrainean (pe prima silabă, ca în magh. *bugás*) și în cel românesc (pe ultima) – ni se pare destul de convingător pentru a admite că, împotriva a ceea ce se susține în unele dicționare

(inclusiv ESUM, unde *buhaş* „pustilij lis” este considerat de origine românească), avem a face cu un împrumut din ucraineană în română, nu invers. De remarcat că *buhaş* nu figurează în lista cuvintelor ucrainene de origine românească dată de Robciuc, *Raporturile*; autorul acestei lucrări (apărută în 1996) a renunţat deci la părerea pe care şi-o exprimase cu trei decenii în urmă (vezi mai sus).

Este uşor de constatat că, din punctul de vedere al geografiei lingvistice, cu indicaţiile date în DA sunt compatibile atât soluţia propusă de I. Robciuc, în nota citată, cât şi cea pe care o găsim la D. H. Mazilu (şi la alţi cercetători, menţionaţi în contribuţiile la care ne referim aici; s-ar putea adăuga V. Arvinte, „Studii şi cercetări ştiinţifice”. Filologie (Iaşi) VIII, 1957, 1, p. 140: „*Buhás* s. m. Brad mic şi închircit. – Cf. ucr. *buhaş* «pădure pustiiă»”). Din cele arătate în rândurile precedente rezultă motivele pentru care acceptăm cea de a doua soluţie. S-ar părea că astfel admitem, în mod implicit, existenţa unei legături – indirecte – şi între *bufoi* şi ucr. *buhaş*. Vom arăta, în continuare, de ce recunoaşterea prezenţei în română a unui cuvânt *buhaş* împrumutat din ucraineană nu impune respingerea în totalitate a ceea ce se susţine în părţile finale ale articolelor *buhaş* şi *bufoi* din DA. Cele două cuvinte au origini diferite, dar între variantele primului şi unii dintre membrii familiei căreia îi aparţine *bufoi* s-a stabilit o anumită legătură (vezi mai jos) şi, probabil, în unele zone, s-au produs interferenţe, favorizate de un factor semantic şi de relativa uşurinţă cu care, în unele situaţii, [f] este înlocuit cu [h].

Trecând peste faptul că *buhac*, dat în DA ca variantă a lui *buhaş* (şi glosat, în sursa la care se trimite, „brad pe vârful muntelui, care creşte până la un timp, apoi stă pe loc şi are înfăţişare urâtă”), şi *buhaci* „pădurice deasă” (absent, cu acest sens, din DA, unde, s. v. *buhaş*, găsim pe *buhaci* cu sensul „copac”; vezi însă Nicolae Bembea, în LEX. REG. II, p. 57) sunt cuvinte înregistrate în sudul Transilvaniei (în localităţile

Bran și Sibiel), deci nu prea aproape de zona contactelor lingvistice româno-ucrainene intense, menționăm, ca importantă pentru problema discutată aici, atestarea lui *buhac* „pădure deasă, desis” în județul Vâlcea (vezi Tr. Cantemir, în LEX. REG. I, p. 75).

Ca forme neanalizabile, *buhaș*, *buhaci* și *buhac* pot fi considerate variante ale aceleiași unități lexicale (fluctuația [ș] ~ [ç] ~ [k] poate fi explicată prin substituirea, într-un sens sau altul, a terminațiilor *-aș*, *-aci*, *-ac*, interpretate ca sufixe). Toate trei formele pot fi însă interpretate și ca derivate care conțin un radical *buh-*, bineînțeles, dacă există argumente pentru identificarea unui asemenea radical. După părerea noastră chiar așa stau lucrurile.

În ce privește aspectul semantic al problemei, este evident că sensul lui *bufoi* concordă, mai mult sau mai puțin, cu unele dintre sensurile lui *buhaș* (respectiv, *buhaci* sau *buhac*). Pe de altă parte, există o concordanță pe plan formal, deși nu poate fi vorba de o alternanță [f] ~ [h] explicabilă prin contextele în care apar segmentele *buf-* și, respectiv, *buh-*. Dacă la originea lui *bufoi* se află o „tulpină onomatopeică”, nu putem să susținem că [buf] este o secvență de sunete mai adecvată decât secvența [buh] pentru o asociere cu sensuri ca „stufos”. Fluctuația [f] ~ [h] este tolerată în ceea ce poate fi considerat același cuvânt (*buf* ~ **buh*) și în derivatele lui, întocmai ca (în anumite contexte situaționale) aceeași fluctuație în *of* ~ *oh*. De altfel, există și cuvinte neonomatopeice în care, în același radical, apar atât [f], cât și, mai rar, [h] (cf. Pușcariu, *Limba română* II, p. 207; printre exemple figurează „*ho* (pentru *fo[st]*)”. Toate aceste fapte par a fi suficiente pentru a se atribui lui *buhaș* o etimologie multiplă: ucr. *buhaș*, rom. *buf*. Dispunem însă de date care pledează în favoarea unei alte soluții, pe care o vom prezenta la sfârșitul notei de față.

Etimologia lui *bufoi* dată în DA este rezultatul unei intuiții corecte, dar ea necesită o formulare nouă, mai exactă. Redactorilor dicționarului academic le era cunoscută – alături de

substantivul *buf*, masculinul corespunzător femininului *bufă* = *buhă*, și de *buf* „interjecție onomatopeică imitând sunetul înfundat produs de o lovire de un obiect tare” – numai „tulpina onomatopeică” *buf* menționată sub *bufoi*. Există însă și un substantiv masculin *buf* și, de asemenea, un substantiv feminin *bufă*, ambele cu sensul „tufă (deasă)”, cuvinte de la care, cum a arătat Pia Gradea, CL II, 1957, p. 305–307, s-au format *bufoi* (legătura dintre acest derivat și baza indicată în DA nu este deci directă) și *bufet* „pădure tânără” (în Valea Jiului; neînregistrat în dicționar). Cercetătoarea citată adaugă, nu fără justificare, că „nu ar fi imposibilă explicația poreclei *bufeni* din *bufă* «teren defrișat pe care cresc bufi, tufiș»” (p. 306; *bufan* „numele românilor bănățeni de pe la Oravița, Bocșa, Comloș etc. veniți din Țara Românească” nu are etimologie în DA).

Având în vedere unele dintre faptele devenite cunoscute după apariția primului volum (A–B) al dicționarului academic, nu excludem posibilitatea ca de la *buf*, *bufă* să se fi format derivatul **bufaș*, cu sensul inițial „tufă mică” și cu varianta *buhaș*, alături de *bufan*, cu varianta *buhan*; cu privire la aceasta din urmă vezi Pia Gradea, *loc. cit.*, p. 307, nota 29: „putem presupune că *buhanii* din Țara Hațegului sânt *bufani*, veniți din Banat. *Buhani* poate fi rezultatul unei contaminări (cf. *ciuf* și *ciuhă*), cu atât mai ușor cu cât schimbul între *f* și *h* este un fenomen destul de obișnuit în limba română”. Nu este de crezut că există vreo legătură între *bufan* (în Banat), *buhan* și [bufoń] = *bufoi* (în Țara Hațegului), *bufet* (în Valea Jiului), *buhac* (în Vâlcea), pe de o parte, și ucr. *buhaș*, pe de altă parte. Toate cuvintele românești enumerate fac parte din familia lui *buf* „tufă”; probabil că acesteia îi aparține și *bufă* „iarbă mărunță, deasă și moale care crește pe marginea râului și în bălți, după ce s-a retras apa revărsată” (în fostul raion Roșiori de Vede; vezi Gh. I. Neagu, în LEX. REG. II, p. 68).

În concluzie, un criteriu semantic – de o parte, sensurile „brad (scurt, închircit, bătrân); copac”, de alta sensurile „tufă, tufiș; pădure deasă” (eventual, și „iarbă deasă”) – și, până la un

punct, un criteriu geografic ne îndreptăţesc să grupăm formele discutate mai sus, indiferent dacă în ele apare un [f] sau un [h], în două familii: prima este reprezentată de o singură unitate lexicală, *buhaş* (cu variantele *buhaci* şi *buhac*, dacă admitem că toate aceste forme sunt neanalizabile), cuvânt împrumutat din ucraineană; a doua este familia substantivului *buf*, neînregistrat în DA.

BURĂU. Dintre cele două trimeri care însoţesc, în DA, menţiunea „etimologia necunoscută” – „cfr. mgl. *bură* = torent de râu; cfr. şi *bărăcie*” – numai prima ni se pare justificată atât sub aspect semantic (*burău* înseamnă „cascadă”), cât şi din punct de vedere formal. *Bărăcie* (paroxiton sau proparoxiton), cu varianta *bărăce* şi cu sensurile „baltă mică; loc apăsos; pârâiaş” este „înrudit cu *bară*¹” (< sb. *bara*; DA), iar de la acesta din urmă, glosat „loc băltoş, cu imală” în una dintre sursele citate în dicţionar, este greu de presupus că s-a putut ajunge şi la un derivat cu [u] în prima silabă.

Fără a ne pronunţa asupra raportului dintre mr. *bură* şi cuvântul din titlul notei de faţă, credem că *burău* – atestat în Banat – provine din sb. *burak* „ţâşnitură, jet” (Tomici, DSR), prin substituirea părţii finale, identificată cu sufixul românesc *-ac*. Este evident că pe plan semantic *burău* se aseamănă cu sb. *burak* mai mult decât cu rom. *bară*, iar, pe de altă, parte, prezenţa vocalei [u] atât în *burău*, cât şi în cuvântul din sârbă pledează tot în favoarea acestei explicaţii.

Pe baza unei comunicări, în articolul *burău* este inclusă şi o formă care, după opinia noastră, nu ar fi trebuit să figureze acolo: „Cu alt sufix: *burúgă* «apă curgătoare»”. Considerăm că aici avem a face cu o variantă a lui *borugă* „trecătoare îngustă, numai pentru un car, printre două dealuri, defileu”. La sensul lui *burugă* înregistrat în DA s-a putut ajunge uşor plecându-se de la cel al lui *borugă* (sinonim cu *defileu* „vale transversală îngustă, adâncă şi lungă, cu versanţi abrupti, săpată de o apă curgătoare în regiunile muntoase”; DEX).

CAPLĂ. Figurează în DA, fără etimologie și cu următoarea definiție: „partea superioară [= fundul] care închide hermetic gura butoiului și care poartă cepul”. După părerea noastră provine din germ. *Kappe*, care, printre altele, are sensurile „căciulă; potcap” și, în terminologia mineritului, „capac, sprijin, grindă transversală” (DGR). Cu sensul „grindă”, tot în terminologia mineritului, a fost înregistrat *capelă*, explicat de Liviu Onu, FD I, 1958, p. 155–156, ca împrumut din it. („latinism învechit”) *capella* „capra” (pentru formă autorul trimite și la it. *cappella* „capelă”, germ. *Kappe*, fr. *chapeau*).

Este evident că o parte a butoiului care închide gura acestuia este un capac, așa încât sub aspect semantic legătura dintre termenul german citat și rom. *caplă* nu poate fi pusă la îndoială. Cât despre forma cuvântului românesc, nu este deloc sigur – cum s-ar putea crede la prima vedere – că prezența în el a consoanei [l] se explică prin influența lui *capelă* atestat cu sensul de „acoperemânt al capului”, dar nu și cu cel de „capac al butoiului”). Lăsând nerezolvată această latură a problemei, putem totuși să invocăm în sprijinul etimologiei propuse faptul că între germ. *Kappe* și rom. *caplă* există, pe planul formei, un raport care se întâlnește și într-un alt caz: ngr. τσίπα, bg. *cipa* > rom. *țiplă* (DLR; cu privire la *țiplă* vezi și CDER 8744: „el fonetismo no ha sidø explicado”).

CARACLĂU. A fost comunicat din Bucovina, cu sensul „cioroi”. Din motive de ordin semantic, credem că nu este întemeiată apropierea stabilită în DA prin trimiterea „cf. ung. *harákló* (de la *harákolni* «a-și drege glasul»)”. Ca sens și prin prima parte a formei lui, *caraclău* se leagă de *caragață* „coțofană, țarcă”. În secțiunea etimologică a articolului cu acest titlu – articol în care, printre variante, figurează și *caracacsă* (scris *caracaxă*) – se trimite, pentru comparație, la cuvinte cu același sens din neogreacă și din bulgară, precum și la tc. *kara kargă* „corb”.

Nu este exclus ca de la *caracacsă* să se fi ajuns la *caraclău* prin contaminare cu *ficlău* „nume dat mai multor păsări” (deși în DLR nu este semnalată prezența acestui cuvânt în Bucovina). Întrucât însă nu dispunem de indicii care să pledeze în mod decisiv în favoarea unei asemenea explicații, considerăm nerezolvată problema părții finale a lui *caraclău*, mulțumindu-ne cu stabilirea unei relații bazate pe un element semantic, care se referă la culoarea, nu la „glasul” păsării.

CĂNȚI. Relativ recent, acest verb, înregistrat, în județul Teleorman, cu sensul „a (se) zăpăci (de obicei din cauza bății)”, a fost discutat, din punct de vedere etimologic, de Vasile Frățilă, EIC, p. 28–29. Plecând de la constatarea că există un verb *căuși* derivat de la *căuș* și sinonim cu *cănți* („a se zăpăci” este un sens secundar, dezvoltat din cel de „a se îmbăta”), autorul citat consideră probabilă următoarea etimologie: „Cuvântul pare a fi un derivat de la *cantă*, cu sufixul verbal de conjugarea a IV-a, *-i* [...] despre cel care lua băutura cu *canta*, s-a zis *s-a cănțit*, iar, apoi, *a (se) cănți*, pentru „a se zăpăci”, a urmat aceeași evoluție de sens ca și *a (se) căuși*” (vezi și Vasile Frățilă, *Studii de toponimie și dialectologie*, [Timișoara], 2002, p. 379–380, unde este explicată în același fel varianta *cănți*, care circulă în sudul județului Argeș).

Etimologia prezentată mai sus întâmpină o dificultate. Aria de răspândire a lui *cantă* „oală; cană” indicată în DA este „Ungaria, Ban., Transilv. de vest”; deși nu poate fi categoric exclusă posibilitatea ca acest cuvânt, împrumutat din sb. *kanta* sau din magh. *kanta* (DA), să fi ajuns până în jud. Teleorman și să fi dat naștere derivatului *cănți*, credem că trebuie să acceptăm etimologia acestui verb dată în marele dicționar academic, unde el figurează, cu glosarea „a prosti, a zăpăci”, s. v. *cant*^[2] „prost, tont, nerod” (vezi și MDA). Pentru *cant* și *cănți* nu se dau indicații cu privire la răspândire, dar, întrucât primul dintre aceste cuvinte și varianta (sau sinonimul?) lui, *cantaur*, au fost comunicate de aceeași persoană, iar după *cantaur* urmează

indicația „jud. Teleorman”, nu încapă îndoială că verbul discutat de V. Frățilă face parte din familia lui *cant* (acesta, deocamdată, fără etimologie), nu din cea a lui *cantă*.

CEAPĂT. În locul unei definiții propriu-zise, în DA este reprodusă explicația din sursa la care se trimite (Pamfile, I. C.): „Diferitele bucăți de șuncă se numesc în Ardeal hoșmuri, *ceapături* și hoșmeie” (în MDA „bucată de șuncă”). Cuvântul este înregistrat ca substantiv neutru, cu mențiunea că nu se cunoaște locul accentului („Accentul?”), iar, în partea finală a articolului în cauză, acceptându-se presupunerile lui C. Lacea (unul dintre redactorii dicționarului), sensul și etimologia lui *ceapăt* sunt prezentate astfel: „Cuvântul pare a însemna «bucată (de șuncă)», precum arată etimologia, care pare a fi ung. *csapat*, «parte, cantitate de...»”.

Este surprinzător faptul că în DA nu se stabilește nici o legătură între *ceapăt* și *ciopată*, acesta din urmă cu sensul de bază „bucată de carne tăiată s[au] ruptă din trupul unui om s[au] al unui animal” și explicat, tot de C. Lacea, în felul următor: „din ung. *csapat* «ceată, trupă, grămadă» (< *csapni* «a tăia, a amputa»)”. Cum vom încerca să arătăm mai jos, problema aceasta este mai complicată decât s-ar putea crede la prima vedere.

În aparență, raportul dintre *ceapăt* și *ciopată* (sinonime după datele din DA) este, sub aspect fonetic și morfologic, identic cu cel dintre *lacăt* și *lăcată* (< magh. *lakat*). Ar rezulta de aici că *ceapăt* trebuie să aibă accentul pe silaba inițială, căci din magh. *csapat* nu se putea ajunge la un cuvânt cu [ă] accentuat, *[çapăt]; cuvântul maghiar ar fi devenit fie **cepat*, cu accentul pe silaba a doua, ca și *lăcat*, fie [çăpăt]. Întrucât pluralul în *-uri* al presupusului neutru oxiton nu putea să fie decât **cepaturi* (fără alternanță vocalică), s-ar părea că forma de plural atestată *ceapături* justifică reconstituirea unei forme de singular *ceapăt* (ceea ce se face în DA), formă care, cum am mai spus, ar avea accentul pe silaba inițială. Existența unui

plural *ceapături* al neutrului paroxiton *ceapăt* este însă greu de admis; pluralul normal al lui *ceapăt* cu accentul pe prima silabă a radicalului ar fi **cepete* (cf. *lacăt* – *lacăte*, *geamăt* – *gemete*: vezi și observațiile lui Gr. Brâncuș, SCL XXIX, 1978, 3, p. 258, cu privire la substantivele neutre neologice: „formele de plural în *-uri* [...] au, de regulă, accentul pe ultima silabă a radicalului, în imediata apropiere a desinenței”, excepțiile fiind reprezentate doar de unele substantive „cu finală «neromânească»”: *apexuri*, *ofsaiduri*, *podiumuri* etc.).

Care este atunci legătura dintre *ceapăt* și *ceapături*? Singurul răspuns posibil este, după opinia noastră, acesta: *ceapăt* a fost inclus în DA ca urmare a unei reconstituiri greșite; pluralului *ceapături* nu îi corespunde un singular neutru *ceapăt*, ci un feminin *ceapată* (cf. *carne* – *cărnuri*, *mâncare* – *mâncăruri*, *dulceață* – *dulcețuri* etc.), iar *ceapată* nu este altceva decât o variantă a lui *ciopată*. Din punct de vedere semantic, *-ceapături* se află față de *ciopăți* (singura formă de plural a lui *ciopată* înregistrată în DA) în același raport ca și *mâncăruri* față de *mâncări* (cf. Mioara Avram, *Studii de morfologie a limbii române*, București, 2005, p. 113–114).

Până la proba contrară, *ceapăt* este deci un cuvânt inexistent. Cu privire la *ciopată* vezi nota cu acest titlu.

CHIRIT. Înregistrat în DA ca adverb (cunoscut în regiunea Munților Apuseni), cuvântul are un sens care este indicat cu ajutorul exemplurilor următoare: „*Vorovește chirit* = spune clar, nu încurcat”; „*Spune-mi chirit* = rupt, ales”. Admiterea unei legături între *chirit* și un cuvânt din maghiară – „cf. ung. *kirini* «a țipa, a vorbi țipând»” – se bazează exclusiv pe o asemănare formală și nu ne conduce nicidecum spre o soluție etimologică plauzibilă sub aspect semantic.

În realitate, problema originii lui *chirit* este cât se poate de simplă: avem a face cu o variantă a lui *cherit*, participiul verbului *cheri* (< *chiar* „clar”). Amândouă aceste forme apar în DA, s. v. *chiar*: *cheri* „a lămuri, a explica”; *cherit* (cu valoare de adjectiv) „adevărat, real, sigur, clar, lămurit, dovedit”. Vocala

din prima silabă a lui *chirit* este rezultatul unei banale închideri a lui [e] neaccentuat sau al unei asimilări.

CHIRLAUCĂ. Este atestată (cu circulație în Moldova) forma de plural *chirlauce* „prune tinere diformate [sic] și transformate de ciuperca *Exoascus pruni*”. În DA se menționează sinonimul *hurlupi*, iar s. v. *hurlup* – definit ca și *chirlaucă* – se arată că acesta este o „variantă a cuvântului *gurlup, golop*”, ultimul înregistrat în forma de plural și cu sensurile „prune de toamnă (fără sâmburi); prune coapte înainte de timp, în urma unei boli”.

După părerea noastră *chirlaucă* este un derivat, cu sufixul *-că*, de la **chilauă*, împrumutat din țig. *kilav* (feminin, cu pl. *kilava*) „prună” (Gheorghe Sarău, *Dicționar rrom-român. Dikcionaro rromano-rumunikano*, Cluj-Napoca, 2000; cu privire la pronunțarea sunetului scris *v* cf. p. 8, unde însă nu este menționată pronunțarea [ʋ] a acestui sunet în poziție preconsonantică: „semiconsoana *-w-*, percepută ca un *u*, apare în locul lui *-v-* în poziție finală, dar și intervocalică”). În sprijinul etimologiei pe care o propunem poate fi menționat faptul că adjectivul *țigănesc* este frecvent folosit în calitate de component al denumirii unor fructe cu anumite particularități (vezi DLR, s. v. *țigănesc*, unde, printre altele, găsim termenul *prune țigănești* „varietate de prune nedefinită mai îndeaproape”).

De la forma, neatestată, **chilaucă* s-a ajuns la cea din titlul notei de față prin introducerea unui [r] și crearea, în acest fel, a unui grup consonantic expresiv (foarte probabil, prin factorul expresivitate se explică și [r] din *gurlup, hurlup*). Fenomenul a fost discutat de Al. Graur, SCL X, 1959, 2, p. 205–210.

CIOPATĂ. Cuvântul a fost citat (cu indicarea sensului lui) mai sus, în nota intitulată *ceapăt*, unde am menționat că în DA i se atribuie o origine maghiară. *Ciopată* nu este însă inclus de Tamás, EWUER în inventarul elementelor românești împrumutate cu siguranță din ungurește; el figurează doar (la p. 10) într-o listă de cuvinte pentru a căror proveniență din

maghiară nu s-au adus – după părerea lui L. Tamás – argumente convingătoare.

Problema etimologiei lui *ciopată* (din care derivă *ciopârți*) a constituit, recent, obiectul unei interesante contribuții semnate de Pârvu Boerescu, în LR L, 2001, 3–4, p. 170–172. După ce examinează diversele soluții propuse și notează că „apropierea dintre *ciopată* și alb. *copë* [„bucată” – *n. n.*] a fost sesizată mai întâi de Al. Philippide”, autorul ajunge la concluzia că la baza cuvântului în discuție se află „rădăcina probabil autohtonă **ciop(-a)*”, din care provin și *ciob* și *ciomp* (cu varianta *ciump*); în *ciopată* am avea această rădăcină (temă) „amplificată cu sufixul *-ată*, după modelul *bucată*” (p. 271).

Ipoteza este atrăgătoare la prima vedere. Pe plan semantic lucrurile par destul de clare, iar pentru corespondența rom [ç] – alb. [t̪] (ortografiat *c*) poate fi invocat raportul dintre rom. *ciump* „țârș, stâlp, butuc” și variantele cu [t̪] inițial ale alb. *thumb* „bold, ghimpe, spin”. Nu suntem în măsură să aducem argumente sau contraargumente în favoarea, respectiv, împotriva acestei ipoteze; remarcăm doar că la Brâncuș, *Vocabularul*, p. 64, de unde preluăm informațiile despre *ciump*, inclus în categoria elementelor autohtone sigure, nu se menționează existența vreunei înrudiri între acest cuvânt și *ciob* sau/și *ciopată*.

În ce privește eventuala legătură dintre *ciob* și *ciomp* (sensurile și variantele celor două cuvinte sunt examinate amănunțit de P. Boerescu, *loc. cit.*, p. 165–170, în cadrul discuției asupra originii acestora) ne mulțumim să spunem că este greu de acceptat explicația potrivit căreia transformarea lui **ciop* în *ciob* a fost favorizată de folosirea „de obicei în formă de plural” a cuvântului (p. 170; contextul lui [p] din **ciopuri* nu avea cum să favorizeze „sonorizarea consoanei labiale”). Cât despre *ciopată* – care, evident, ca formă, se apropie mai mult de magh. *csapat* decât de alb. *copë* –, credem că faptele invocate de P. Boerescu nu exclud posibilitatea ca asemănarea dintre cuvântul albanez și cel românesc să se explice altfel decât prin proveniența lor din aceeași limbă, cea care este substratul

românei (cf. bg. *čupja* „a sparge, a sfărâma, a rupe, a desprinde rupând”, *čupka* „ciob”; Iovan, DBR). Dacă nu cumva C. Lacea are totuși dreptate când susține că *ciopată* provine din maghiară, suntem nevoiți, deocamdată, să fim de acord cu Alexandru Philippide, care, în *Originea românilor*. Volumul al doilea. *Ce spun limbile română și albaneză*, Iași, 1927, p. 706, consideră că rom. *ciopăți* (pl.) are, ca și alb. *copë*, o origine „obscură” și că este puțin probabil ca între cele două cuvinte să existe vreo legătură.

COROJI. În DA sunt menționate trei sensuri ale acestui verb, iar în cadrul celui de sub 1° sunt distinse trei subsensuri (în afara unuia figurat): „(despre lemn [...]) a se strâmba”; „(despre piele) a se usca, a se strânge”; „a se întinde” (în absența unor precizări sau/și a unor citate, ultimul subsens – comunicat de N. Drăganu – rămâne cam neclar).

După opinia noastră este evident că sensul de sub 1° se separă de celelalte două, legate între ele: 2° „a ridica partea s[au] pojghița de deasupra a unui obiect, a coșcovi, a coji”; 3° „a snopi în bătai”. Evident este și faptul că, din punct de vedere semantic, numai *coroji* cu sensul de sub 1° poate fi pus în relație cu cuvintele slave citate în secțiunea etimologică a articolului la care ne referim: „Din slav. (cf. bulg. *korubja se* «mă îndoii, mă scovârdez», rut. *koróbyty ša* «a se strâmba, a se încovoia», rus. *koróbiti* «a strâmba, a îndoii, a încovoia»). Cf. *coroagă*, *corobaie*, *corobană*”. Sensurile de sub 2° și 3° ne trimit la *coajă*, nu la verbe în al căror înțeles este inclusă ideea de „strâmb”. Este adevărat că în citatul care conține participiul verbului cu sensul „a snopi în bătaii” apare forma *corogit*, cu o africată înainte de [i] („M-au corogit în bătaie; tot trupul mi-e numai o vânătaie”), dar, provenind din Transilvania (unde [ĝ] s-a transformat în [ž] sau [j]), este sigur că această formă este rezultatul unui fenomen de hipercorectitudine sau al unei

literarizări greșite. Așadar verbul *corogi* din citat este, de fapt, *coroji*, sinonim cu *coji* din „*a coji pe cineva în băta* = a-l bate bine” (DA, s. v. *coajă*).

Bazându-ne pe cele arătate mai sus, considerăm că în DA, s. v. *coroji*, au fost puse la un loc două cuvinte: *coroji*^[1] „a se strâmba”; *coroji*^[2] „a (se) coji”.

Ar fi fost de așteptat ca oclusiva bilabială din cuvântul slav (sau cuvintele slave) de la originea lui *coroji* „a se strâmba” să se păstreze ca atare (sau, în unele graiuri, să aibă un corespondent explicabil prin palatalizarea labialelor). După părerea noastră înlocuirea ei cu [j] se datorează influenței celuilalt *coroji*, derivat de la *coajă* (< v. sl. *koža*). Întrucât cele două verbe și adjectivele provenite din participiile lor apăreau adesea împreună, în diverse contexte în care era vorba despre un copac bolnav, o casă dărăpănată etc., este ușor de admis că s-a putut face o apropiere între un cuvânt care ar fi trebuit să sune **corobi* și verbul *coroji* din familia lui *coajă*.

Cum s-a ajuns însă de la *coajă* la *coroji*? O primă explicație posibilă în principiu ar fi următoarea: *coajă* a devenit *coarjă* (variantă atestată), prin introducerea unui [r] înainte de fricativa prepalatală, ca în *arșic*, *arșeu* (după Pușcariu, *Limba română* II, p. 146, aici avem a face cu un [r] „despicat din ș”; *coarjă* s-ar explica fie prin despicare, fie printr-o „contaminare între *coajă* și slavul *kora*, care însemnează tot «coajă»); de la *coarjă* s-a format derivatul *corji* (atestat; vezi DA, s. v. *coajă*), iar, apoi, s-a produs propagarea vocalei din silaba inițială: *corji* > *coroji*. Credem însă că la *coroji* s-a ajuns pe altă cale: de la *coji* s-a format **cojori* (cu privire la sufixul *-ori* vezi Vasiliu, FC III 1, p. 39), care a devenit, după aceea, *coroji*, prin metateză.

DEGE. Apare în MDA, cu sensul „ciubăr” și cu prima atestare într-un glosar din LEX. REG. II. În această sursă se arată că termenul a fost cules (de Ioan Tămaș) dintr-o localitate

din Crișana, regiune în care, cum se știe, africata prepalatală sonoră a devenit [j], ceea ce, de la bun început, justifică presupunerea conform căreia *dege* ar putea fi rezultatul unui fenomen de hipercorectitudine (în graiul unui vorbitor) sau al unei literarizări greșite (efectuate de autorul glosarului), pe baza unor corespondențe de tipul [leje] în pronunțarea dialectală = [leġe] în limba literară. Presupunerea este confirmată de faptul că în alte dicționare (TDRG, CADE, SDLR, CDER) găsim cuvântul *dejă*, cu un sens identic sau foarte asemănător. *Dejă* este considerat în TDRG de origine slavă, dar, cum arată Tamás, EWUER, există motive pentru a se susține că termenul provine din magh. *dézsza* (aceasta este și etimologia dată de CADE).

DEP. Apare cu etimologia necunoscută și este glosat în MDA „pârloagă”. Prin litera inițială a fost redată oclusiva prepalatală din cuvântul notat în ALR II SN 1, harta 7, punctul 346 (nu 341, cum s-a tipărit în dicționar!) [d'ġp^h]. Ar fi fost de așteptat grafia *ghep* (cf. varianta scrisă *ghiolciu* în DA, s. v. *giulgiu*, din magh. *gyolcs*).

Avem a face cu o variantă a lui *jip*¹ „pajiște; loc nearat” (din magh. *gyep*; MDA), înregistrată de Tamás, EWUER, alături de [d'ip], s. v. *jip* „Rasen : gazon, pelouse”.

DESCIMBIRI. Înseamnă „a (se) descheia; a (se) dezbrăca” și este înregistrat în MDA ca termen cu etimologia necunoscută.

După părerea noastră provine din *cimbir* „vâl; maramă” (< tc. *çember*; DA, CADE). Printr-o lărgire a sensului, de la „a desface (și a da jos) cimbirul” s-a ajuns la „a descheia sau/și a(-și) da jos un obiect de îmbrăcăminte, în general”.

DESCIOCĂLA. Primul sens al cuvântului este „a desface cocenii de pe porumb și a curăța pănușele de pe coceni” și are în comun cu celelalte sensuri ideea de „desfacere, desprindere”. Cu

privire la etimologia dată în MDA (de unde am reprodus definiția de mai sus) – „*des-* + (*în*)*ciocăla*” – avem de observat că *ciocăla* nu apare în DA, iar *înciocăla* „a lega laolaltă; a pune în ordine, a pune la loc” este explicat în același dicționar ca provenit dintr-un cuvânt săsesc (*tschachel*) cu sensul „zală [sic] de lanț”, care nu poate fi (direct sau indirect) la originea lui *desciocăla* „a desface cocenii” (notăm, în treacăt, că, dată fiind polisemia lui *cocean* – „știulete”, dar și „tulpină” și „cotor” –, ar fi fost preferabil ca, în loc de „a desface cocenii”, să se spună „a desface sau a desprinde știuleții”). Etimologia din DA a lui *înciocăla* (care este cea dată de C. Lacea, în DR III, 1922–1923, p. 744, unde cuvântul săsesc apare sub forma *Tschachel*) i se pare nesatisfăcătoare lui Al. Procopovici, DR X, 1941–1943, partea II (1943), p. 309–314, întrucât ea nu ține seamă de faptul că termenul circulă și în Vâlcea, „iar săsisemele ardelenesti nu prea pătrund dincolo de munți” (p. 310). Obiecția nu este însă valabilă: cuvintele de origine germană (inclusiv cele provenite din graiurile săsești) sunt destul de numeroase în Oltenia (cf. Teofil Teaha, FD VIII, 1973, p. 65–78), unde ele au putut să pătrundă din graiurile românești transilvănene, întocmai ca unele regionalisme de origine maghiară, cum ar fi după Al. Procopovici chiar *înciocăla* și *desciocăla*: „Cu sufixele [recte: prefixele – *n. n.*] *în-* și *de(s)-* verbele acestea au fost derivate din ung. *csukló* «încheietură, articulație» sau, între altele, «balama» (la ușă)” (p. 313).

După părerea noastră la baza lui *desciocăla* cu sensul dat în MDA sub 1° se află, fără îndoială, *ciocălău* „știulete”. De la acest sens s-a putut ajunge la sensuri ca „a (se) desprinde carnea de pe oase” și chiar „a (se) dezbrăca”. Sub 5° figurează însă un sens, „a demonta”, care ne îndreaptă în altă direcție. Dat fiind că aici avem a face cu un verb însoțit de complemente care indică „o căruță, o mașină sau alt mecanism” (MDA), dispunem de un indiciu care ne îndreptățește să susținem că *desciocăla* este antonimul lui (și provine din) *înciocăla*; vezi, pentru acesta din urmă, în DA, citate ca „Înciocălă și omul nostru plugul și plecă cu argatul la-ntors miriști” și „Carul e înciocolat”.

În concluzie, considerăm că ne aflăm în prezența a două cuvinte omonime: *desciocăla*^[1] < *ciocălău* și *desciocăla*^[2] „a demonta” < *înciocăla*. În ce privește originea ultimului, ne pronunțăm în favoarea explicației date de C. Lacea (și acceptate în DA).

Un verb românesc cu punctul de plecare în magh. *csukló* (vezi mai sus) – care a devenit în românește *ciuclău* (înregistrat de Tamás, EWUER) – ar fi avut forma **înciucli* sau **înciuclui* (foarte puține verbe împrumutate din ungurește au fost încadrate în conjugarea I, iar unele dintre cele care aparțin acestei conjugări au variante în *-ui*; cf. Andrei Avram, LR XLIX, 2000, 4–6, p. 655). Afirmatia lui Al. Procopovici potrivit căreia „evident că nu-l putem despărți pe *de(s)ciocăla* de *înciocăla*, întocmai precum nu l-am putea despărți pe *dezbina* de *îmbina*, pe *descheia* de *încheia* ș.a.m.d.” (p. 311) corespunde realității numai în cazul perechii ai cărei termeni au sensurile „a demonta” și, respectiv, „a monta”. *Desciocăla* „a desprinde știuleții” nu se leagă însă de un antonim **înciocăla* cu referire tot la știuleți, întocmai cum *de(s)coji*, de exemplu, nu se leagă de un verb **încoji*.

DOHORNÎȚĂ. Această variantă a lui *dohotniță* (înregistrată în MDA) a constituit obiectul unei note etimologice publicate de Emil Vrabie în RRL XVIII, 1973, 5, p. 518, unde sensul cuvântului este indicat astfel: „récipient destiné à contenir le goudron à lubrifier les rouages ou à oindre les chaussures”. În versiunea românească a notei (Emil Vrabie, *Etimologii românești și străine*, București, 2001, p. 42) definiția este scurtată într-un mod, evident, greșit – „păcură pentru uns osiile roților” –, dar se menține explicația propusă cu aproape trei decenii mai înainte: „trebuie să fie o creație lexicală românească, un rezultat al contaminării dintre reg. *dohótniță* [...] și *duhoáre* ‘miros urât’, cu atât mai mult cu cât *dohotniță* are și o variantă cu *u* în silaba protonică”.

Credem că Iulia Mărgărit (PED, p. 59, nota) are dreptate când afirmă că „ipoteza contaminăției dintre *dohotniță* și

duhoare nu se justifică, chiar dacă vasul cu substanța în cauză exală un miros urât”, dar nu putem fi de acord cu explicația conform căreia *dohorniță* provine din varianta *dohoniță*: „După toate aparențele, cuvântul s-a creat în cadrul unei secvențe cu variantă, *dohonița cu păcură*, prin anticiparea consoanei [r]”. Ipoteza anticipării unui [r] din al treilea în primul cuvânt al secvenței, cu o trecere peste cinci silabe, este neplauzibilă.

Explicația pe care o propunem se întemeiază pe constatarea că grupul consonantic [tn] face parte dintre cele „neagreate” de limba română (el se numără printre grupurile biconsonantice cu frecvența cea mai scăzută; vezi Alexandra Roceric-Alexandrescu, *Fonostatistica limbii române*, [București], 1968, p. 64). Apărut prin atașarea sufixului *-niță* la numele lubrifiantului, *dohot*, grupul a fost uneori tolerat – probabil, mai ales acolo unde derivatul coexistă cu baza, ceea ce, se înțelege, nu se întâmplă acolo unde *dohotului* i se spune *păcură* –, dar alteori a suferit o transformare care a constat fie în simpla eliminare a primului element, fie în înlocuirea lui [t] cu altă consoană. Printr-o astfel de înlocuire, de la *dohotniță* s-a ajuns la *dohorniță*, cu un grup consonantic banal și foarte frecvent.

DRĂNGĂLĂU. Figurează în MDA ca variantă a substantivului *drângălău* „iubit; tânăr afemeiat; om care își pierde vremea degeaba”, alături de *drăgălău*, *drăngău* și *drângău*. În partea etimologică a articolului *drângălău* mențiunea „E: ns” (= etimologia nesigură) este însoțită de trimiterea „cf. *drag*, *drâng*¹”. Termenul în cauză este pus deci în legătură nu numai cu un adjectiv al cărui conținut semantic justifică, în mod evident, stabilirea unei astfel de relații, ci și cu numele unui instrument muzical (*drâng*¹ este sinonim al lui *drâmbă*¹), ceea ce ni se pare destul de curios.

Bazându-se pe atestarea, în două surse, a lui *drângălău* cu sensul „concubin”, Iulia Mărgărit, ISE, p. 83, emite următoarea ipoteză: „Presupunem că este vorba despre *hândrălău* < magh. *vándroló* [recte: *vándorló* – n. n.] «flăcău», de la care, prin

metateză, a rezultat **dră(n)hălău*. Prin etimologie populară (= apropiere de adjectivul *drag*), termenul se desăvârșește fonetic: *dră(n)gălău* și, în același timp, dobândește credibilitate” (de precizat că glosarea „flăcău”, o prescurtare a celei din DA, s. v. *handră* – „flăcău în vârsta când umblă după fete; p. e x t. ibovnic” –, se referă la rom. *hăndrălău*, nu la cuvântul maghiar care urmează).

Explicația pe care o propunem este mult mai simplă; ea nu implică admiterea improbabilei metateze *hăndrălău* > **drănhălău*, dar ține seamă de constatarea că grupurile consonantice de tipul „consoană nazală + consoană orală” corespund adesea unei consoane orale originare, iar fluctuațiile de tipul C ~ NC se întâlnesc mai ales atunci când consoana notată C este o velară (de exemplu, *păstrugă* ~ *păstrungă*; vezi Avram, CE, p. 18–19). Iată această explicație: *drăngălău* este un derivat de la verbul (înregistrat în MDA) *drăgăli* „a dezmiarda”. Cu sensul verbului se potrivesc atât primele două dintre sensurile lui *drăngălău* menționate la începutul notei de față, cât și sensul „concupin”; la „om care își pierde timpul degeaba” s-a putut ajunge de la „tânăr afemeiat”.

Considerăm așadar că în *drăngălău* este prezent, ca element originar, radicalul *drag-*, nu o formă „alterată” (printr-o metateză și, apoi, printr-o contaminare, căreia i s-ar datora și substituirea lui [h] cū [g], și dispariția nazalei în varianta *drăgălău*) a radicalului *handr-*, corespunzător celui din magh. *vándorló* „vagabond” (acest cuvânt este dat în DLR ca etimon al lui *vandralău*; vezi și Tamás, EWUER, unde *vandralău* „haimana, pribeag, drumetș” este înregistrat – alături de diverse variante, printre care se numără *handralău* – s. v. *văndrăli* „herumwandern, herum streichen : rôder, flâner”).

FRÂNGHIE. Într-un articol publicat în FD XIII, 1994, p. 7–15, și republicat în 2000 (Avram, PE, p. 107–117), am încercat să dovedim că prezența lui *frânghie* în limba literară nu poate fi explicată prin preluarea în aceasta a unei forme care se

datorează unui fenomen fonetic dialectal (palatalizarea labialelor): *frâmbie* (din lat. **frimbia* < *fimbria*) > *frânghie*, ca urmare a transformării [bi] > [gi]. Conform etimologiei propuse de noi oclusiva palatală din *frânghie* (forma literară) provine din grupul consonantic [gl], constituit, în latina dunăreană târzie, într-un cuvânt care era rezultatul unei contaminări (în favoarea acestei păreri am adus argumente de ordin semantic): lat. **frimbia* + *cingula* > **fringula* > **fringla* > rom. *frânghie*. Nu am pierdut din vedere faptul că tot la *frânghie* s-a ajuns și prin palatalizarea lui [b] din *frâmbie* (< lat. *frimbia*), dar am susținut că nu poate fi explicat prin acest fenomen fonetic [g] din *frânghie* în zonele în care [b] s-a păstrat ca atare în *albie*, *vrabie* (și, în contexte întru câtva diferite, în cuvinte ca *albină*, *bici*, *bivol*, *albi*, *porumbi*, *obială*).

Articolul nostru a constituit obiectul unei minuțioase analize critice semnate de Alexandru Gafton: *Rom. frânghie și posibilele sale etimologii*, în „Analele științifice al Universității «Al. I. Cuza» din Iași” (serie nouă). Secțiunea III. Lingvistică XLIII, 1997, p. 268–270. Autorul încearcă să arate că o serie de fapte pledează în favoarea etimologiei admise în general (*frânghie* < lat. **frimbia*) și, implicit, contrazic etimologia propusă de noi. După cum se va vedea, unele dintre aceste fapte nu au legătură cu problema în discuție; le vom trece în revistă în rândurile următoare, înainte de a examina principalul argument invocat de Al. Gafton în sprijinul părerii potrivit căreia în forma literară *frânghie* este reflectată palatalizarea lui [b] din *frâmbie*.

Considerăm necesar să reprodusem în întregime pasajul asupra căruia, în continuare, vom face mai multe observații: „Autorul articolului afirmă că *frânghie* provine, pe de o parte, din **frimbia*, prin palatalizarea labialelor (în graiurile palatalizante, unde s-ar fi ajuns și la *frînd'ije* – dar această formă iar nu demonstrează nimic în sensul dorit de A. Avram, deoarece *d'* este doar o variantă regională pentru *g'*, indiferent dacă acesta provine din palatalizarea labialelor ori din *gl'*, căci putem înregistra și *D'ord'ie*, *d'iul*, pentru *Gheorghe*, *ghiul*, fără

ca vorbitorul să se gândească la **Biorbe*, **biul*, și *ald'ini*, *vrabd'ia*, după cum *obd'iele* ori *od'iele* nu atestă, la vorbitorii din centrul și vestul Ardealului, păstrarea ori cunoașterea unui etimon *odjelo* –, în alte zone păstrându-se *frâmbie* cu variantele), și, pe de altă parte, am avea un cuvânt *frânghie* < **fringula*, rezultat al contaminării lui **frimbia* cu *cingula*. Asta înseamnă că se respinge posibilitatea ca o formă provenită în urma acțiunii unui fenomen, în fond, general pe teritoriul dacoroman, să se impună (prin confuzie, probabil) în norme și într-o normă ce respinge acest fenomen, considerându-se mai plauzibil ca o formă (de fapt două forme identice) să provină din două forme prin două evoluții distincte. În opinia noastră, abia această coincidență constituie o ciudățenie, care naște întrebarea de ce unii moștenesc, ori perpetuează, o formă, iar alții pe cealaltă? (caz în care se poate ridica aceeași obiecție cu care a fost întâmpinată explicația lui I. Bărbulescu în încercarea de a arăta cauza tratamentelor românești diferite pentru vsl. ж în forme precum *scump* și *mândru*, de exemplu), cu atât mai mult cu cât ceea ce leagă cele două grupuri astfel alcătuite rupe coerența constituită prin alte probe lingvistice” (p. 269).

Notăm, mai întâi, că este greu de înțeles de ce este adus în discuție un fapt bine cunoscut cum este corespondența [d'] în unele graiuri – [ǵ] în alte graiuri, în cuvinte în care aceste consoane provin fie din vechiul grup consonantic [gl'], fie din semiconsoana [j] prin așa-numita palatalizare a labialelor. Despre forma notată de Al. Gafton [frînd'ije] (în textul nostru apar forme de plural, cu [d'] și cu [ǵ]) se spune, cum am văzut, că „nu demonstrează nimic în sensul dorit de A. Avram”, ceea ce e adevărat, dar tot atât de adevărat este că ea nu a fost – și nu avea de ce să fie – invocată în articolul nostru ca argument care ar fi putut să demonstreze ceva în plus față de forma cu [ǵ]. Din contextul în care este citată forma cu [d'] („s-ar fi ajuns și la...”) reiese că Al. Gafton se îndoiește de posibilitatea evoluției la [d'i] a secvenței [bi] din *frâmbie*, dar formele menționate de noi, [frîmbd'ile] și [frumd'ii], dovedesc că această evoluție a avut

loc în unele graiuri (după transformarea lui [i] în oclisivă, grupul consonantic s-a simplificat uneori, prin eliminarea bilabialei orale).

Ne întrebăm în ce scop Al. Gafton ține să amintească faptul că formele notate [obd'iele], [od'iele] nu dovedesc „păstrarea [ʔ] ori cunoașterea unui etimon *odjelo*”. Nimeni nu a susținut că prezența unei oclusive prepalatale în forme ca [obd'ală], [od'ală] = *obială* (< bg. *obijalo*; vezi DLR) ar indica neapărat un etimon cu [d] după vocala inițială.

Surprinzătoare este calificarea palatalizării labialelor drept un „fenomen, în fond, general pe teritoriul daco-roman”. Tocmai faptul că variante cu [g] ale lui *frânghie* apar și în regiuni caracterizate prin a b s e n ț a palatalizării în *albie*, *vrabie* și în toate celelalte cuvinte cu [b] într-un context palatalizant constituie temeiul etimologiei propuse în articolul nostru.

După părerea lui Al. Gafton admiterea coexistenței în dacoromână (dar în zone diferite) a unei forme descendente din lat. **fringula* și a unei forme identice apărute prin palatalizarea bilabialei din *frâmbie* dă naștere unei întrebări la care nu se poate răspunde: de ce nu s-a moștenit pretutindeni același cuvânt? Cazul la care ne referim nu reprezintă însă nicidecum o „ciudățenie”. Raportul dintre *frânghie* cu [g] < [gl] și *frânghie* < *frâmbie* nu diferă, în esență, de raportul existent între oricare dintre aceste forme identice, pe de o parte, și *funie* (< lat. *funis*), pe de altă parte. Cazul reprezentat de explicațiile date celor două tratamente ale vocalei \varkappa în împrumuturile din vechea slavă nu furnizează niciun punct de sprijin pentru obiecția formulată de Al. Gafton; a admite că în fondul de cuvinte moștenite de română a existat și un latinesc **fringula*, alături de lat. **frimbia* și de lat. *funis*, este cu totul altceva decât a susține că, în aceeași epocă a influenței slave, româna a împrumutat pe *scump*, *luncă* etc. dintr-o limbă, iar pe *mândru*, *osândi* etc. din altă limbă.

Notăm, în sfârșit, că nu am putut identifica sensul observației din partea finală a pasajului reprodus mai sus: prin

pretinsa „ciudățenie” despre care am vorbit, „ceea ce leagă cele două grupuri [?] astfel alcătuite rupe coerența constituită prin alte probe lingvistice”.

Cea mai importantă dintre obiecțiile formulate în contribuția lui Al. Gafton pleacă de la cazul cuvântului *schijă*: „Un exemplu de cuvânt acceptat de norma literară și care prezintă fenomenul palatalizării labialelor – deși nu este vorba despre un cuvânt moștenit, dar, oricum, sub acest aspect, poate fi pus alături de exemplele alese de Andrei Avram – este rom. *schijă* < pol. *spija* [sic]. Mult mai recent decât *frânghie*, așadar mai dificil de explicat cauza pentru care s-a impus astfel, fiind acceptat de norma literară, *schijă* apare și acolo unde se rostește *picior*, *piatră* etc.” (p. 269).

S-ar părea că exemplul invocat este decisiv: dintre termenii perechilor *spijă* – *schijă* și *frâmbie* – *frânghie* (primul cu labiala păstrată, al doilea cu palatalizarea lui [p], respectiv, a lui [b]) în limba literară s-a impus, în ambele cazuri, ultimul, cel caracterizat printr-o particularitate fonetică dialectală. Vom încerca însă să arătăm că modul în care *schijă* a ajuns să se impună în limba literară nu ne oferă indicii din care să rezulte că în același mod trebuie să se fi petrecut lucrurile și în cazul lui *frânghie*.

Acceptându-se părerea „tradițională” potrivit căreia actualul *frânghie* provine pretutindeni exclusiv din lat. **frimbia* se admite, implicit, că, în condițiile coexistenței în dacoromână a formelor *frâmbie* (fără palatalizare) și *frânghie* (cu palatalizare), limba literară a ales aici – nu se știe din ce motive – forma cu palatalizare, în timp ce nenumărate alte forme care prezentau aceeași particularitate fonetică ([algîie] = *albie*, [gîne] = *bine*, [skik] = *spic* etc.) au fost evitate; totuși *frânghie* n-ar constitui un caz „aparte”, întrucât și în *schijă* apare o oclisivă palatală. Termenii perechii *spijă* – *schijă* nu s-au aflat însă niciodată într-o situație identică cu cea a termenilor care formau perechea *frâmbie* – *frânghie*, așa încât istoria primilor doi nu ne ajută la rezolvarea problemei care ne interesează aici. Cuvântul împrumutat din polonă și-a început existența în limba română ca

sinonim regional al lui *tuci* și *fontă*, în partea de nord a ariei subdialectului moldovean (vezi ALR II SN 2, harta 579), unde, cum era de așteptat, s-a produs palatalizarea labialei din *spijă* (ca în *spic*, *spin* etc.). El a ajuns un element al limbii literare, cu sensul „sfârâmătură de proiectil sau de bombă”, mai târziu, într-un moment în care nu mai putea fi vorba despre o alegere, întrucât *schijă* nu intra în concurență cu *spijă*. Prezența formei cu [p] la I. Neculce, menționată de Al. Gafton (p. 269), nu este concludentă. Cronicarul, care a trăit câțiva ani în Polonia și se presupune că era cunoscător al limbii polone (vezi *Istoria literaturii române. I. Folclorul. Literatura română în perioada feudală (1400–1780)*. Al. Rosetti, redactor responsabil, București, 1964, p. 650–654), putea să distingă o variantă cu [p] de una „alterată” printr-un fenomen fonetic dialectal și să o prefere, în scris, pe cea dintâi, dar pentru majoritatea covârșitoare a vorbitorilor care au ajuns să cunoască și să utilizeze cuvântul în discuție acesta avea o singură înfățișare: *schijă*.

Subliniem faptul că aparține limbii literare numai *schijă* cu sensul „sfârâmătură de proiectil sau de bombă”, nu și *schijă* „fontă”. Cu acest din urmă sens cuvântul este un element dialectal; fiind simțit ca atare, nu numai din punct de vedere lexical, ci și sub aspect fonetic, *schijă* a fost încadrat în categoria formelor de tipul *schic* „spic”, ceea ce a dus la crearea lui *spijă*, adică la apariția perechii *schijă* – *spijă*, paralelă cu *schic* – *spic*. Avem a face cu un fenomen de *r e g r e s i u n e*, care nu poate fi considerată falsă în raport cu etimonul (pol. *spiza*; DLR), dar este falsă în raport cu situația imediat anterioară producerii fenomenului, caracterizată prin existența numai a lui *schijă*. De remarcat că Al. Gafton (p. 269, nota) se declară de acord cu Stelian Dumistrăcel, care (în *Influența limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului*, București, 1978, p. 176) pune pe *frâmbie* alături de *arhambil*, în categoria formelor cu o labială explicabilă prin hipercorectitudine; este evident că și aici ne găsim în prezența unui fenomen care poate fi interpretat în două feluri, în funcție de termenul de

referință: dacă acesta este lat. **frimbia*, forma *frâmbie* este, pur și simplu, corectă; ea este hipercorectă numai în raport cu *frânghie* din norma graiului în cauză (indiferent de originea lui [g] din această formă).

Ținând seamă de cele arătate, nu putem să atribuim valoarea de contraargument valabil faptului invocat de Al. Gafton: prezența unei oclusive palatale în cuvântul literar *schijă*. Istoria acestuia este net diferită de cea a lui *frânghie*. Ne menținem deci părerea exprimată în articolul nostru: în română au fost moștenite două cuvinte latinești, **frimbia* și **fringula*, din care au rezultat *frâmbie* și *frânghie*; prin palatalizarea lui [b], primul a ajuns, în unele graiuri, să conțină o oclisivă palatală identică cu cea provenită, în alte graiuri, din grupul consonantic [gl].

Înainte de a încheia, avem de adăugat o observație. Cu mult înaintea noastră, un cuvânt latinesc **fringula* a fost propus ca etimon al rom. *frânghie* de Giovanni Alessio, într-un amplu studiu intitulat *Concordanze lessicali tra i dialetti rumeni e quelli calabresi* și apărut în „Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia” (Pubblicazioni della Università di Bari) I, 1954, p. 1–53, studiu pe care nu-l cunoșteam la data redactării articolului discutat de Al. Gafton. Lingvistul italian compară formele *frâmbie* și *frânghie* cu o serie de cuvinte din dialectul calabrez și din alte idiomi romane și ajunge la concluzia următoare: „Il lat. *fimbria* non basta da solo a spiegare queste voci, ma bisogna invece pensare ad una contaminazione con *fringere* = *frangere* [...] Da *frimbia* si spiega il ban. *frâmbie*, il fr. ant. *frenge* (XIII sec.) e ne potrebbe derivare anche un merid. **fringia*, ma il rum. *frânghie* e il cal., sic. *fringula* presuppongono un lat. **fringula*”. Judecând după sensurile cuvintelor italiene și franceze citate de G. Alessio, considerăm posibilă proveniența lor dintr-un cuvânt latinesc apărut prin contaminarea lui *fimbria* (sau **frimbia*) cu „*fringere* = *frangere*”, dar înțelesul rom. *frânghie* (în care este inclusă ideea de „legare”, nu cea de „frângere, rupere”) ne determină să vedem

în lat. **fringula* reconstruit de G. Alessio un cuvânt diferit de lat. **fringula* reconstruit de noi. Numai din cel de al doilea poate să provină rom. *frânghie*, cu sensuri care trimit nu la varianta *fringere* a lat. *frangere*, ci la lat. *cingula*.

Deși în ce privește sensul lat. **fringula* de la baza rom. *frânghie* (sens care concordă atât cu cel al lat. *cingula*, „chingă”, cât și cu unul dintre sensurile lat. *fimbria*, „legătură”; vezi Guțu, DLatR) opinia noastră nu concordă cu cea a lingvistului italian citat, faptele prezentate de acesta vin în sprijinul etimologiei pe care am propus-o; în favoarea celeilalte etimologii (*frânghie* < lat. **frimbria*) nu s-au adus (și nu credem că pot fi aduse) argumente în măsură să înlăture dificultățile pe care le întâmpină și care au fost semnalate în articolul nostru.

GÂRLAN. Printre numeroasele sinonime ale lui *gâtlej* menționate în articolul din DA cu acest titlu figurează *gârtan* (< v. sl. *gŭrtani*), urmat de *gârlan*, care este explicat astfel: „(+ paleosl. *grŭlo*, cfr. *gârlă*, *gârlici*)”. S-ar înțelege că cel de al doilea este considerat rezultatul unei contaminări; nu se precizează însă dacă trebuie să vedem aici un fenomen petrecut în vechea slavă sau să admitem că, pe terenul limbii române, *gârtan*, după ce a fost împrumutat sub această formă, a suferit influența cuvântului vechi slav corespunzător rom. *gârlă* și deci, alături de *gârtan*, a apărut varianta *gârlan*.

O altă explicație dată lui *gârlan* este următoarea: „Bg. *gărklan*, prin disimilarea totală a lui *k* față de *g*, a devenit *gîrlan*” (Frățilă, GT, p. 156). Credem însă că este foarte puțin probabil ca, în timp ce amândouă lichidele din grupul [rkl] s-au păstrat, [k] de la inițiala unei silabe accentuate (deci într-o poziție forte!) să fi dispărut prin disimilare totală (numai uneori; cf. *gârclan*, *gârclean*, *gârcleanț*, forme menționate în DA, s. v. *gâtlej*).

Mai simplă și mai plauzibilă, după părerea noastră, este o explicație în care se ține seamă de faptul că grupul consonantic [tl] se numără printre cele „neagreate” de limba română. Nu de

puține ori acest grup – ca și cel în care oclusiva dentală este sonoră – este evitat, în diverse moduri, printre care se numără metateza și înlocuirea lui [t] cu [r] (un caz aparte este cel al lui *clacă*; în poziție inițială nu era posibil să apară grupurile [lt] sau [rl] în locul grupului [tl] al etimonului, v. sl. sau bg. *tlaka*, dacă nu cumva [k] exista, la inițială, chiar în prototipul slav al cuvântului românesc; cf. Mihăilă, *Împrumuturi*, p. 142, unde este citată varianta *klaka* a bg. *tlaka*). Exemple: *plătăgea*, *păltăgea* și *parlagea* (DLR, s. v. *pătlăgea*); *plotog* și *porlog* (DLR, s. v. *potlog*; vezi și *povirlă*, variantă a lui *povidlă*). Credem așadar că la *gârlan* s-a ajuns nu de la o formă care conținea grupul [rkl], ci de la *gâtlan* (< *gâltan* + *gât*; DA), prin înlocuirea lui [t] cu [r], ca și în cazul formelor *parlagea* și *porlog*. Varianta *gâltan* nu se explică însă prin metateza [tl] > [lt] (ca *păltăgea*); aici grupul [lt] este originar, ca și în *gâltej*, variantă atestată (vezi DA, s. v. *gâltej*), aceste forme fiind derivate de la **găltu* (< v. sl. **gŭltŭ*; cf. Avram, NCE, p. 100–101).

GÂRLEJ. Este o variantă a lui *gâltej*, absentă din DA, care a fost înregistrată într-o localitate din județul Alba și discutată de Vasile Frățiță, GT, p. 156 (nouă ne este cunoscută din împrejurimile orașului Turda). Autorul citat consideră posibile două soluții etimologice: *gârlej* „reprezintă fie o contaminare între *gârlăm* și *gâltej* (< v. sl. **gŭltŭ* > **gălt* + suf. -ej), fie o formă coruptă a lui *gâltej*, schimbarea lui *r* cu *l*, și invers, fiind foarte obișnuită în limba română”.

După ceea ce am susținut în nota precedentă, sunt de înțeles motivele pentru care ne pronunțăm în favoarea unei soluții diferite. Observăm mai întâi că cea de a doua dintre explicațiile prezentate este neclară (*gârlej* nu reflectă rezultatul schimbării, într-un sens sau altul, a consoanelor [r] și [l]: în *gâltej* apare [t], iar [l] se găsește în ambele variante). Rămâne deci în discuție explicația prin contaminare, care implică presupunerea că *gârlan* este neapărat mai vechi decât *gârlej*. Această presupunere (care nu vedem cum ar putea fi

argumentată) nu este necesară în explicația propusă de noi: de la *gâtlej* s-a ajuns la *gârlej* prin fenomenul căruia i se datorează și apariția variantei *gârlan* alături de *gâtlan*.

GÂRLOAFĂ. Este glosat „schimbătoare (de la roțile plugului)” și apare în DA fără etimologie. În CDER 3785 cuvântul este considerat de origine germană, dar nu se exclude posibilitatea împrumutării lui în română prin intermediul unei limbi slave: „Al. *Vorläufer* «precursor». En Trans. Según Cancel 17, sería de origen esl., pero el esl. debe ser, cuando más, un intermediario del al.”.

În ipoteza împrumutării germ. *Vorläufer* într-o limbă slavă, ar fi fost de așteptat ca în aceasta [f] inițial ori să se păstreze ca atare, ori să fie înlocuit printr-un grup consonantic format dintr-o fricativă velară sau laringală și una labiodentală sau bilabială (pentru ultima situație cf. rom. *fâșie* > ucr. *chvašija* „fâșie (tăiată) de piele”; Robciuc, *Raporturile*, p. 145). În ambele situații, la inițiala cuvântului românesc ar fi trebuit să apară [f] (pentru redarea prin această fricativă a grupului consonantic menționat; cf. v. sl. *xvala* > rom. *fală*). Așadar nu poate fi vorba despre prezența la inițiala lui *gârloafă* a unei oclusive care ar fi reflexul, indirect, al lui [f] din cuvântul german citat.

Gârloafă nu poate să provină însă nici direct din germ. *Vorläufer*. Și aceasta din două motive: primul rezultă din cele arătate mai sus ([f] nu putea fi redat prin [g]); al doilea este următorul: ca multe alte cuvinte din terminologia tehnică împrumutate din germană, *Vorläufer* ar fi devenit în română un neutru terminat în *-er* sau *-ăr* (cf. *șaltăr* „comutator” < germ. *Schalter*), nu un feminin în *-ă*.

Așa stând lucrurile, credem că la originea lui *gârloafă* se află germ. *Gelaufe*, tradus „alergătură continuă” în DGR. Prin introducerea unui [r] s-a creat un grup consonantic expresiv, ca în *ciorlama* (< *ciulama*), *cobârlă* (< *cobilă*), *horlangăr* (< *holoangăr*), exemple date de Al. Graur, SCL X, 1959, 2, p. 208 (vezi și nota *chirlaucă*).

GLANDRĂ. Definiția „un fel de mâncare de oameni săraci, făcută din mămăligă prăjită, apă rece și sare” conține elemente care se regăsesc, s. v. *geandă*, în descrierea modului de preparare a mâncării definite astfel: „se ia hrincă (mămăligă rece), se taie felii subțirele, se prăjește pe jar..., se dumerică..., se toarnă peste bucățele apă rece și sare [...]”. Pentru *glandă* se trimite la „Șezătoarea” V, p. 74 (singura sursă), iar descrierea reprodusă în DA, s. v. *geandă* (cu mai multe atestări) este urmată, printre altele, de o trimitere la p. 52 din același volum al revistei. Tot din „Șezătoarea” (II) provine forma scrisă *jeandă* (vezi DA, s. v. *geandă*).

Este evident că *glandă* nu este altceva decât cuvântul *geandă*, al cărui *e*, într-un text scris de mână, a fost citit *l*. Altfel spus, *glandă* este o formă inexistentă în realitate.

Aria de circulație a lui *geandă* fiind Moldova (cum se menționează în DA), credem că avem a face, foarte probabil, cu un împrumut din ucraineană. Forma autentică a cuvântului este cea cu fricativă, nu cea cu africată: *jandă* (nu *geandă*, formă care se explică printr-o literarizare greșită). *Jandă* – absent din DA și din MDA – este cunoscut în Maramureș (vezi Gheorghe Pop, în LEX. REG. II, p. 108; Gh. Boga, în același volum, p. 112), cu sensul „mâncare preparată din grăsimi, brânză, mămăligă și carne” (definiția dată de Gh. Boga), ceea ce vine în sprijinul presupunerii că termenul în discuție provine din ucraineană.

Deși preparatul alimentar sărăcăcios descris sub *geandă* nu este identic cu cel numit *jandă* în Maramureș, credem că în DA ar fi trebuit să figureze un singur articol, *jandă* (eventual, cu mențiunea „scris și *jeandă*, *geandă*”); *glandă* – prezent și în MDA – nu este însă nici măcar o „variantă grafică” a lui *jandă*.

GOLIȘEL. În glosarul din studiul său consacrat graiului din localitatea Vâlcele, județul Cluj (MCD I, p. 29–126), Romulus Todoran a înregistrat adjectivul *golișel* „(despre pui) fără pene, golaș; (despre oameni) fără haine, dezbrăcat”, pe care

îl consideră „derivat de la *gol*, cu suf. *-ișel*” (p. 71–72). Iulia Mărgărit, ISE, p. 102, propune alte două explicații: „Credem că este vorba fie de sufixul *-icel* [...], în variantă fonetică locală, fie de un adjectiv suprasufixat de la aceeași bază: *gol* + *-aș* > *golaș* + *-el* > *golășel* [...] Modificarea *golășel* > *golișel* se explică prin asimilare vocalică regresivă în cazul formei de plural *golășei* > *golișei*”. După părerea noastră nu poate fi acceptată niciuna dintre aceste două explicații.

Întrucât în glosarul la care ne referim cuvintele sunt date în forma literarizată, *golișel* este, de fapt, „în variantă fonetică locală”, [golișăl] (precedată de [ș], vocala [e] devine [ă]; vezi MCD I, p. 37), cu secvența [șă], care corespunde lui [șe] din limba literară (și din alte graiuri), nu lui [ê]. Prin urmare, derivatul *golicel* din Argeș (la care trimite Iulia Mărgărit) nu poate fi invocat în sprijinul etimologiei *golișel* < *gol* + sufixul *-icel*.

A doua ipoteză – *golișel* ar proveni din *golaș* – întâmpină o dificultate care nu este deloc neglijabilă. Chiar dacă în graiul din Vâlcele există sau a existat *golaș*, presupunerea conform căreia *golășei* (mai exact, *golășăi*) a devenit *golișei* prin asimilarea [ă]...[i] > [i]...[i] lasă fără răspuns întrebarea următoare: de ce semiconsoana finală a putut să aibă asupra lui [ă] din silaba a doua o influență mai mare decât celălalt [ă], care era mai apropiat de primul, iar, în plus, menținerea vocalismului [ă]...[ă] era favorizată de faptul că prima dintre aceste vocale era termen al alternanței [a] ~ [ă] (*golaș* – *golășăi*)?

Ținând seamă de detaliile prezentate mai sus, ne pronunțăm în favoarea etimologiei date de R. Todoran, în sprijinul căreia vine și constatarea că același sufix, *-ișel*, apare în cuvântul *blidișel* „blid mic, farfurioară” (MCD I, p. 56).

GOLOPAN. După părerea Iuliei Mărgărit, ISE, p. 102–105, la originea acestui adjectiv, cu sensul „sărac” (dezvoltat din sensul „în pielea goală”), a verbului *a se golopăni* „a săraci cu totul, de-a binelea”, a adjectivului (provenit dintr-un participiu) *golopănit* „gol pușcă” și a adjectivului *golopelniț* „gol, dezbrăcat”

se află expresia *gol nap*, echivalentă cu *gol ca un nap* și cu *gol ca napul*. Transformările prin care de la *gol nap* s-ar fi ajuns la *golopan* sunt descrise astfel: „Ca urmare a rostirii rapide a variantei *gol nap*, a sporit posibilitatea fuzionării elementelor componente [:] **golnap*. Eventualitatea unei metateze, combinată cu posibilitatea de propagare a vocalei [o], a dus la apariția formei *golopan*” (p. 104; cu câteva rânduri mai jos este amintită și „apropierea formală de sinonimul preexistent *golan*”).

Lucrurile par destul de simple din punct de vedere semantic. Este însă greu de crezut că *nap* a putut să devină, prin metateză, **pan*, pierzându-se astfel unul dintre cele două elemente care justifică sensurile expresiei *gol nap*. Dacă din această expresie s-ar fi format un adjectiv în *-an*, el ar fi fost **golnăpan*; [ă] din această formă ar fi putut să fie înlocuit cu [o], prin asimilare – nu prin propagare –, dar de ce, ulterior, ar fi dispărut primul [n] din **golnopan*?

Explicația pe care o propunem este mult mai simplă și ea exclude orice legătură originară între *nap* și *golopan*. Înainte de a o prezenta, atragem atenția asupra faptului că *golopan* nu are doar sensul „gol pușcă” și sensuri care pot fi considerate derivate din acesta; el înseamnă și „lacom la mâncare” (vezi Luca Preda, în LEX. REG. I, p. 41; Bărbuț, DO), cum, de altfel, menționează chiar Iulia Mărgărit. Cele două (serii de) sensuri ale adjectivului în discuție corespund celor două sensuri fundamentale ale lui *gol*: 1° „(în opoziție cu «îmbrăcat») fără veșminte, neîmbrăcat, dezbrăcat, despoiat, nud”; 2° „(în opoziție cu «plin») care nu are (nu conține, nu cuprinde) nimic, deșert (pe dinlăuntru), sec” (DA).

După toate probabilitățile, sensul „sărac” al cuvântului din titlul notei de față este secundar și la el s-a ajuns ca urmare a influenței lui *gol* „fără veșminte” (eventual, și a lui *golan*). La originea lui *golopan* se află însă un substantiv în al cărui sens este prezent un element care ne trimite la *gol* „care nu conține nimic, deșert pe dinăuntru”. Este vorba despre *golop*, înregistrat în DA sub forma de plural *golopi* (cu varianta *gulupi*) „prune de

toamnă (fără sâmburi)” (în Mehedinți) și „prune coapte înainte de timp, în urma unei boli” (în Banat).

Cu privire la variantele (sau aparentele variante) ale lui *golop* și la ariile lor de răspândire ne furnizează informații mai bogate SDLR: „*hurlup* m. (var. din *hurlub*, *hulub*. Cp. cu *cocoș*, *hurlup*). *Vest. Mold. sud.* Prună deformată [...] și care are aer în locu sâmburelui [...]. În Arg. Olt. *gurlup*, în Ban. Meh. *gulup*, *golup*, *golop*”. Întrucât, cum reiese din cele arătate de Iulia Mărgărit, *golopan* și cuvintele înrudite sunt cunoscute în Argeș și mai ales în Oltenia, iar *golop* este, după DA și după SDLR, caracteristic pentru Mehedinți și Banat, este de presupus că amândouă aceste cuvinte au ca punct de plecare un cuvânt sârbesc (*golop* nu poate fi o variantă a lui *hurlup* = *hurlub* < *hulub*, cu sensul de bază „porumbel”, un împrumut din ucraineană). Din punctul de vedere al formei, este posibil să se stabilească o legătură între *golop* și sb. *goloput* „în pielea goală, dezbrăcat complet; spân” (vezi Tomici, DSR). În ipoteza că primul cuvânt provine din cel de al doilea (accentuarea sb. *goloput* pe silaba a doua a putut favoriza, eventual, preluarea lui sub forma *[golópu], interpretată ca articulată), trebuie să se admită că a avut loc și o schimbare semantică: „gol (lipsit de ceva) pe dinafară” > „gol (lipsit de ceva) în interior” (vezi definițiile date în DA, s. v. *holopi*, și, respectiv, în SDLR, s. v. *hurlup*).

Nu putem spune în ce mod au evoluat lucrurile ulterior, dar nu excludem posibilitatea ca cele două accepții ale lui *gol* să fi coexistat, la un moment dat, în sensul lui *golop*; de altfel, cum am văzut, chiar *golopan* are un sens, „lacom la mâncare”, care se leagă de „gol în opoziție cu plin”, nu cu „gol în opoziție cu îmbrăcat” (cum este cazul sensului mai frecvent al cuvântului). Oricum, derivării lui *golopan* din *golop* nu i se poate opune niciun contraargument de ordin semantic. Cât despre aspectul formal al problemei, este ușor de constatat că explicația propusă de noi nu întâmpină nicio dificultate. Considerăm deci, bazându-ne pe faptele examinate mai sus, că *golopan* nu provine din **golnap*, ci din *golop*.

HĂȘCĂU. Înseamnă „măturice de brad cu care se amestecă zărul, când fierbe, până se alege urda” (DA; fără etimologie). Este, fără îndoială, un derivat de la *hașcă*, printre ale cărui numeroase sensuri se numără și „ruptură dintr-un copac; molid uscat; brad alb”. *Hașcă* este un împrumut din ucraineană (cf. Avram, NCE, p. 116–117, unde se fac câteva precizări cu privire la forma și la semantismul cuvântului).

HURGOI. A fost înregistrat în Transilvania și apare în DA cu definiția „buciumul făcut din scoarță de salcie”. Lipsește etimologia. Este, fără îndoială, unul și același cuvânt cu *hârgoi* „parte a cimpoiului: o țeavă lungă făcută din patru țevi de soc, pentru bas”, tot fără etimologie.

Varianta cu [î] (de la care dicționarul nu trimite la cea cu [u], după cum nu trimite nici în sens invers) a fost explicată de N. Drăganu, DR III, 1922–1923, p. 718–719, astfel: „*Hârgoi* trebuie derivat din ung. *hörgő* (< *hörögni* «a horcăi»), care urma să dea regulat **hergheu*, dar această formă a fost modificată de o parte prin asocierea [sic] cu *hârcăi*, de altă parte prin partea finală a lui *cimpoi*, a căruia parte este *hârgoiul* (cf. și *bâzoi* «partea cimpoiului care produce bâzâiala caracteristică a acestui instrument»)».

Mai plauzibilă ni se pare o soluție etimologică diferită, care include admiterea influenței lui *hârcăi* pentru a explica prezența lui [î] în prima silabă a lui *hârgoi*, în locul unui [u] presupus originar, dar nu două influențe, ca urmare a cărora ar fi apărut vocale nepalatale în locul celor doi [e] din **hergheu*: [e] > [î] sau [o] în prima silabă; [e] > [o] în silaba următoare.

După părerea noastră avem a face cu un derivat regresiv de la verbul **hurgoi* (< **hurgăi*), provenit din ucr. *hurkaty* „a tuna, a bubui, a hurui” (DUR). Consonantismul verbului românesc reflectă efectele unor transformări care se încadrează în fenomenul metatezei parțiale (pentru care vezi Avram, PE, p. 97, și bibliografia citată acolo): fricativă laringală sonoră (în prima silabă a cuvântului ucrainean) – oclusivă velară surdă

(în silaba a doua) > fricativă laringală surdă (în prima silabă a cuvântului românesc) – oclusivă velară sonoră (în silaba a doua). S-a produs aşadar metateza trăsăturilor fonetice „surd” şi „sonor” (nu metateza unor sunete), ca şi în cazul lui *bojoc* devenit *boşog* ([j]...[k] > [ş]...[g]), pentru a cita doar unul dintre exemplele date de Puşcariu, *Limba română* II, p. 171 (tot prin [h] a fost redată în româneşte laringala sonoră dintr-un alt ucr. *hurkaty* – glosat în ESUM „a storce dintr-odată laptele din tot ugerul” –, dar oclusiva velară surdă s-a păstrat ca atare în rom. *hurcui* „a vărsa dintr-odată”; vezi Avram, NCE, p. 131).

Pentru raportul dintre verbul **hurgoi* şi substantivul *hurgoi* cf. perechea *cimpoia* – *cimpoi* (unde însă derivarea s-a făcut de la substantiv la verb).

ISTRĂVI. Este un cuvânt „vechi şi dialectal prin Mold., Bucov. şi Transilv. de nord” şi înseamnă „a (se) risipi, a (se) pierde”. Etimologia dată în DA – „din paleosl. *sŭtraviti* «consumere» (cf. *sŭtruti* «perdere», *traviti* «absumere, vesci»)” nu ni se pare satisfăcătoare, deoarece lasă neexplicată prezenţa unui [i] la iniţiala cuvântului românesc (cf. v. sl. *sŭtradati* > rom. *strădui*, nu **istrădui*). Să fi intervenit influenţa unor cuvinte care conţineau prefixul *iz-/is-*? Mai plauzibilă este, după opinia noastră, o altă explicaţie: *istrăvi* nu provine din forma veche slavă la care se trimite în DA, ci din v. sl. **istraviti*, membru al familiei de cuvinte căreia îi aparţin, evident, şi *traviti* (cum am văzut, citat în dicţionar) şi *istravljati* „perdere” (pentru acesta din urmă vezi Miklosich, *Lexicon*).

ÎNHLEBA. Cuvântul, cunoscut prin Moldova, este definit astfel: „a se îmbrăca în grabă; a se încălţa cu ciuboate [sic] mari, în care se pun obiele multe, ori cu opinci, făcându-ţi cu obiele picioarele mari”. Din singurul citat – „Înhleabă-te cu ce poţi, răpede!” – reiese însă că elementul semantic „în grabă” corespunde adverbului *răpede*, nu este un component al sensului

lui *înhleba*. Spre adevăratul înțeles al verbului ne conduce o altă parte a citatului: „cu ce poți” înseamnă, de fapt, „cu orice, inclusiv un obiect de îmbrăcăminte (respectiv, de încălțăminte) nepotrivit ca mărime sau deteriorat”. Dacă așa stau lucrurile, *înhleba* nu poate fi altceva decât un derivat de la *hleab* „lucru rău, stricat, hârbuit, hrentuit”. În partea etimologică a articolului *hleab* se trimite la rus. *xljabat'*, ucr. *xljabaty* „a se clătina, a fi hodorogit”; cuvinte din care este de presupus că provine direct *a se hlebui* „a se strica”, menționat în același articol. Se pare că sensul de bază al verbului reflexiv *înhleba* a fost la început „a se îmbrăca / a se încălța cu un hleab (= haină / gheată, opincă etc. deteriorată)”.

Interpretarea noastră prezentată mai sus și, implicit, etimologia *înhleba* < *hleab*, dată în MDA (unde însă se dă, ca în DA, sensul „a se îmbrăca în grabă”), își găsesc un sprijin în existența lui *întofla* „a se încălța cu ciubote mari sau cu opinci” (atestat în Moldova și în nordul Transilvaniei), derivat din *toflă* „opincă sau cizmă ruptă”, cum credem că am reușit să demonstrăm (vezi Avram, NCE, p. 138; etimologia lui *toflă* este dată în DLR: „din germ. *Toffel* «papuc»”).

JIGNEA. Înseamnă „locul unde fierarul înroșește fierul și care se numește și *cusniță*”. Pentru forma din titlul acestei note, cu accentul pe silaba finală, în DA se citează o singură sursă (Damé, T.), dar se menționează că varianta *jignă*, cu accentul pe silaba inițială, a fost înregistrată, ca răspuns la *Chestionarul* difuzat de B. P. Hasdeu, în două localități din Moldova. În secțiunea consacrată etimologiei a articolului în cauză citim: „Cfr. sârb. *vignja* «coșul fierarului» (și țigănește *vignja*) TDRG”.

Din motive de ordin geografic, proveniența din sârbă a variantei *jignă* este improbabilă; această variantă nu a putut fi împrumutată decât din țig. *vignja* „forge”, explicat de Georges Calvet, *Dictionnaire tsigane-français, dialecte kalderash*, [Paris], 1993, ca împrumut din sb. *viganj*; pentru acest cuvânt (cu

genitivul *vignja*) vezi și Tomici, DSR, unde găsim traducerea „forjă de fierar; fierărie, atelier al fierarului”. După toate probabilitățile, tot din țigănește (nu direct din sârbă) provine și varianta *jignea*, aleasă ca titlu de articol în DA. Oricum, întrucât consoana prepalatală din *jignea* și din *jignă* se explică prin palatalizarea labialelor, ar fi fost normal ca termenul în discuție să apară ca titlu de articol în forma literarizată *vignea* (pe aceasta o găsim în DLR, însoțită de trimiterea „v. *jignea*”). Cf. *jeliță* (și *geliță*) = *vieliță* (Frătilă, EIC, p. 57; Avram, NCE, p. 103–105), precum și cele arătate mai jos, s. v. *ogignă*.

LAFAZAN. Este glosat în MDA „lafagiu”, cu indicația „1–2”, din care rezultă că se trimite la sensurile „om care vorbește mult și fără rost” și „om lăudăros” ale lui *lafagiu*.

Etimologia dată în dicționar, „*laf* + *-azan*”, este curioasă: *laf* nu pune probleme (înseamnă „vorbă lipsită de temeii”), dar ce ar putea fi *-azan*? În realitate, ca și *laf*, cuvântul *lafazan* a fost împrumutat din turcă; etimonul lui este tc. *lâfazan* „palavragiu, limbut” (Baubec/Grecu, DTR).

LAHANIU. Înseamnă „de culoarea verzei” și apare în MDA cu etimologie multiplă: „tc. *lahana*, ngr. *λάχανον*”. De la cuvântul turcesc s-ar fi ajuns însă în română la o formă **lahana*, iar cel neogrecesc ar fi devenit **lahan*. Până la o improbabilă probă contrară, trebuie să admitem că niciunul dintre aceste cuvinte nu a existat în română ca sinonim al lui *varză*, așa încât pentru a explica termenul din titlul notei de față suntem nevoiți să ne raportăm la termenii din turcă și din greacă menționați în dicționar, dar este necesar să se arate că ne găsim în prezența unui derivat și, în consecință, să se adauge „+ sufixul *-iu*” (limitându-ne la adjectivele derivate din nume de legume, putem cita, ca derivat cu acest sufix, pe *morcoviu*).

LAPANET. Înseamnă „plăcintă coaptă pe vatră”. Considerat cu etimologie nesigură în MDA, cuvântul este pus în legătură cu

lăpiștoc „turtă din mălai coaptă în spuză” și cu mediogrecescul *lapis*, *lapos*; *lăpiștoc* apare în dicționar tot cu etimologie nesigură (se adaugă „cf mg [= mediogrecescul] *lapis*). Asemănarea dintre *lapaneț* și *lăpiștoc* pe plan semantic nu este însă suficientă pentru a se admite existența unei legături între cele două cuvinte. Fără a ne pronunța asupra etimologiei celui de al doilea, considerăm că forma din titlul notei de față nu este altceva decât o variantă (la care s-a ajuns printr-o metateză) a cuvântului *palaneț* „turtă făcută din aluat de pâine, coaptă pe vatră sau pe plită” (< ucr. *paljanycja*; DLR).

LIFUI. În DA este înregistrat, fără etimologie, cu sensul „a lingări, a alege mâncarea, a gusta din toate mâncările”. La acesta în MDA se adaugă sensul „a (se) linguși”, iar cuvântul este considerat cu etimologia necunoscută.

După părerea noastră ne găsim în prezența unui derivat de la *leafă*, cu sensul de bază „partea scobită a lingurii”, explicat în DA astfel: „din săs. *le(i)fel* (= germ. *Löffel* «lingură»)”. Este ușor de admis că la [i] din silaba inițială a lui *lifui* s-a ajuns prin fenomenul, banal, al închiderii lui [e] neaccentuat: *leafă* > **lefui* > *lifui*. Din punct de vedere semantic este de remarcat că, deși sinonimul *lingări* al lui *lifui* provine din *linge* (vezi DA), nu din *lingură*, denumirea unei părți a tacâmului a putut să fie baza unui derivat cu sensul „a lingări”, întocmai ca *linge*, întrucât *lingări* a fost simțit ca legat nu (sau nu numai) de *linge*, ci (și) de *lingură*. Afirmatia precedentă este susținută de constatarea că *lingări* are varianta *linguri* (vezi DA, s.v. *lingură*), care, pe plan semantic, se află față de *lingură* într-un raport identic cu cel dintre *leafă* și *lifui*.

MĂRNICOS. Am propus o explicație conform căreia acest cuvânt, înregistrat în județul Argeș, cu sensul „arogant”, provine din varianta *marnic* a lui *amarnic* „rău, răuvoitor” (< *amar*), presupunând că a avut loc o evoluție semantică pentru care ni se părea că poate fi invocat ca argument sensul expresiei *a se uita cam acru la cineva* (LR XVI, 1967, 3, p. 261–262 =

Avram, CE, p. 56). Iulia Mărgărit, ISE, p. 124, citează însă o frază culeasă de la un vorbitor argeșean din care reiese cu claritate sinonimia *marnic* = *măros* (< *mare*), ceea ce face inutilă presupunerea noastră și ne îndreaptă spre soluția etimologică adecvată: cum susține autoarea citată, *mărnicos* provine dintr-un *marnic* derivat de la *mare* (nu variantă a lui *amarnic* < *amar*), ca și *măros* și – adăugăm noi acum – *măreț* „îngâmfat, trufaș” (pentru ultimul vezi DLR).

MĂRȘĂ. Într-o notă etimologică publicată în LR XX, 1971, 6, p. 582–583 (= Avram, CE, p. 66), am susținut că acest cuvânt, cu sensurile principale (pe care DLR le repartizează în două articole) „oaie slabă” și „nadă, momeală”, provine din v. sl. *mrŭša*. Virgil Nestorescu, LR LI, 2002, 4–6, p. 173, observă însă că termenul înregistrat de Miklosich, *Lexicon*, la care am trimis, este un slavonism târziu, așa încât cuvântul vechi slav corespunzător formelor din limbile slave moderne și lui *mârșă* din română trebuie citat însoțit de un asterisc: v. sl. **mrŭša*.

V. Nestorescu este de părere că „rom. *mârșă*, în ambele accepțiuni cu o întrebuintare strict regională, nu se datorează slavei vechi, împrumuturile din această limbă având, de regulă, o largă răspândire și o mare putere derivativă”, ci provine din ucr. *merša* sau din scr. *mrša*.

După opinia noastră argumentul referitor la puterea derivativă (redușă în cazul lui *mârșă*, trăsătură prin care acest cuvânt apare într-o situație diferită de cea a cuvintelor provenite cu certitudine din vechea slavă) nu este convingător, din mai multe motive. Cu sensul inițial, care trebuie să fi fost identic cu cel al cuvântului vechi slav reconstruit, deci „cadavru” sau, prin restricție, „hoit” (cu referire numai la animale), *mârșă* a fost puternic concurat de sinonimele *hoit*, *mortăciune*, *stârv* (vezi DA, s. v. *hoit*), iar cu alte sensuri a intrat în concurență cu termeni ca *nadă*, *momeală*, *stârpitură*, așa încât cel dintâi nu avea cum să fie neapărat cel mai „la îndemână” ca bază pentru formarea de derivate. În al doilea rând, în familia lui *mârșă*

locul adjectivului era, ca să spunem așa, deja ocupat de *mârșav* (menționat de Mihăilă, *Împrumuturi*, p. 186, ca termen de origine veche slavă și înregistrat ca atare în DLR). În al treilea rând, nu este lipsită de interes constatarea că *mârșolit* „slab, costeliv” presupune existența unui verb **mârșoli*, derivat de la *mârșă* (în DLR citim: „cf. *mârșav*, *mârșăvi*”).

În ce privește ajutorul pe care ni-l poate da pentru stabilirea etimologiei răspândirea geografică a cuvântului în discuție, V. Nestorescu are dreptate când afirmă că prezența acestuia „în aria de nord și de mijloc a Transilvaniei” pledează în favoarea unei explicații prin ucraineană sau prin sârbă (localitățile în care a fost înregistrat *mârșă* se află în apropiere de Năsăud și, respectiv, de Abrud și de Turda). Cuvântul *mârșolit* a fost înregistrat însă într-o localitate din sudul Olteniei apropiată de Bulgaria și a fost folosit într-o carte a lui I. C. Vissarion, scriitor originar din județul Ilfov. Rezultă că trebuie avut în vedere, ca posibil etimon al lui *mârșă*, și bg. *mărša* „mortăciune, stârv, hoit; animal slab / jigărit” (Iovan, DBR).

Este neîndoielnic că provine din ucraineană (cum se menționează în DLR) *merșă* (cu varianta *merș*) „nume dat unui animal (mai ales cal sau oaie) bătrân, istovit” (în Maramureș și în Bucovina), de la care s-au format (poate, prin intermediul unui verb **merși*) adjectivul *merșit* „(despre cai) slăbit, sleit de puteri” și substantivul *merșitură* (sinonim cu *merșă*), ambele înregistrate într-o localitate apropiată de Sighetul Marmației. Pentru *mârșă* din zonele în care, din motive de ordin geografic, este puțin probabil sau chiar improbabil ca acest cuvânt să fi fost împrumutat din ucraineană sunt posibile, în principiu, mai multe explicații: împrumut din vechea slavă, din sârbă, din bulgară sau din sârbă și bulgară.

Că vechea slavă nu poate fi eliminată din discuție rezultă, după opinia noastră, din faptul că *mârșă* înregistrat în apropiere de Năsăud nu admite nici o explicație prin sârbă ori/și bulgară, din evidente motive de ordin geografic, nici una prin ucraineană, din motive de ordin fonetic: vocala palatală din ucr. *merša* ar fi

trebuie să se mențină ca atare, așa cum s-a menținut în *merșă* din regiunile vecine.

Ținând seamă de cele arătate mai sus (inclusiv de unele dintre observațiile făcute de V. Nestorescu), credem că pe terenul limbii române s-au întâlnit o influență slavă veche și influențele venite din partea unor limbi slave moderne. Prin urmare, până la o eventuală îmbogățire a informațiilor, care să permită argumentarea solidă a uneia dintre soluțiile alternative, cu excluderea celeilalte, propunem ca etimologia lui *mârșă* să fie prezentată astfel: v. sl. **mrŭša* sau/și bg. *mărša*, sb. *mrša*; varianta *merșă* din ucr. *merša*.

MÂSCĂI. Este glosat „a se mișca nervos, a se zbate”. Una dintre cele două surse (ALR I, partea netipărită) furnizează unicul citat: „Vre să plângă, să mâscăie”. După părerea noastră verbul apare aici mai curând ca sinonim al lui *smiorcăi*, decât cu un sens apropiat de cel al lui *mișca*, așa încât trimiterea „cf. *mâscoti*” (precedată de mențiunea „etimologia necunoscută”) nu este justificată, în ipoteza că acesta din urmă aparține familiei lui *mișca*, cum se admite în DLR (*mâscoti* este dat acolo ca variantă a lui *mișcoti* – din *mișca* – „a se mișca de colo până colo, a se foi” și „a se sforța”). Este însă destul de greu de crezut că de la *mișca* s-a ajuns la *mâscoti*: cum s-ar explica trecerea de la [i] la [â] și de la [ș] la [s]?

Fie că are numai sensul dat în DLR, fie că înseamnă, cum credem noi, și „a se smiorcăi”, *mâscăi* este rezultatul unei metateze, cum sperăm că am reușit să arătăm într-o notă publicată în LR XLV, 1996, 1–6, p. 60–61 (= Avram, PE, p. 154). Pe lângă ceea ce am spus mai sus cu privire la ipoteza existenței unei legături între *mâscăi* și *mișca*, la explicațiile din nota noastră citată adăugăm acum precizările care urmează.

Ne găsim, de fapt, în prezența a două verbe omonime, *mâscăi*^[1] „a se mișca nervos, a se zbate” și *mâscăi*^[2] „a se smiorcăi”, ambele apărute, în calitate de variante ale cuvintelor

smăcăi (din interjecția *smăc*; DLR) „a smuci” și, respectiv, *smiorcăi* (din interjecția *smiorc*; DLR). De notat că în DLR este înregistrată varianta *smăcăi* a lui *smiorcăi*, variantă din care provine *măscăi* (fluctuația [ă] ~ [î] în segmentul sufixal este banală).

În sprijinul afirmațiilor noastre sau, cel puțin, în favoarea identificării lui *măscăi*¹ cu *smăcăi* poate fi invocată constatarea că amândouă aceste forme au fost înregistrate în aceeași regiune (sudul Transilvaniei). Pentru interpretarea lui *să măscăie* din citatul dat în DLR drept echivalent al lui *se smiorcăie* cf. *mischia* „a plânge; a mima plânsul” la Bărbuț, DO (este de presupus că la această variantă a lui *smiorcăi* s-a ajuns prin intermediul lui *măscăi*). Pentru tipul de metateză la care ne-am referit cf. *smântână* > *măstână*; un tip asemănător, „nazală + vocală + fricativă > fricativă + nazală + vocală” este ilustrat de transformarea *măzgăli* > *zmângăli* (vezi DLR, s. v. *smântână* și *măzgăli*).

MUSCUR. Într-o contribuție intitulată *Notă etimologică: muscur(in)ă*, apărută în LR LIII, 2004, 1–2, p. 56–59, Aurora Pețan propune o nouă soluție a unei probleme care a stârnit multe discuții: originea lui *muscur* și a cuvintelor din familia lui. Autoarea se declară împotriva tuturor explicațiilor anterioare, dar se ocupă amănunțit numai de cea dată de noi, într-o notă apărută în LR XLIII, 1994, 1–2, p. 33–36 (vezi acum Avram, CE, p. 91–96): rom. *muscur* < **muscurat* < lat. **musculatus* < *muscula*, diminutiv al lui *musca*. Înainte de a ne pronunța asupra soluției propuse de Aurora Pețan, vom examina criticile formulate cu privire la conținutul notei noastre.

„Ca să arate legătura dintre *muscur* și *muscă*, A. Avram caută să elimine din discuție sensurile care încurcă demonstrația”, scrie autoarea citată (p. 57), având în vedere următorul pasaj (pe care îl reproduce): „Dacă înțelesul de «oaie albă» (înregistrat într-o localitate apropiată de Piatra Neamț) și cel de «spălăcit» (în general, nu numai cu privire la animale)

sunt, într-adevăr, reale (și deci nu se datorează unor confuzii produse în cursul anchetelor dialectale), ele pot fi socotite derivate dintr-un sens fundamental care include ideea de contrast între o culoare închisă și una deschisă și care, fără îndoială, aparține sferei semantice a numelor de culori folosite cu privire la animale”. Ne este greu să vedem de ce „încurcă demonstrația” două sensuri ale lui *muscur* îndepărtate de sensul lui pe care noi (în concordanță cu datele din DLR) îl considerăm fundamental și care ne interesează în primul rând și de ce câte o singură atestare a primelor ar avea, împreună, o valoare mai mare, în calitate de contraargument, decât argumentul furnizat de constatarea că ideea de contrast este, incontestabil, prezentă în subsensurile principale ale aceluiași sens fundamental (cu atestări mai numeroase): „(oaie sau capră) de culoare albă și cu pete negre pe bot” și „(oaie sau capră) de culoare neagră și cu pete albe la urechi și pe bot” (DLR).

După părerea Aurorei Pețan sensul fundamental al lui *muscur* „nu este cel postulat de A. Avram, ci tocmai cel ce rezultă din subsensurile «sur», «spălăcit», «vânăt», «roșcat», care nu include ideea de contrast, ci pe aceea de *amestec*” (p. 57). Ultima nu este însă incompatibilă cu cea dintâi: două sau mai multe culori pot să se prezinte amestecate pe un obiect și să rămână, în același timp, distincte, deci în contrast. Ideea de contrast este evidentă și în unele dintre sensurile lui *muscă* pe care Aurora Pețan nu le menționează: „smoc de păr lăsat să crească sub buza inferioară”, „mustață mică”, „vână neagră la rădăcina nasului”. Remarcabil și important pentru rezolvarea problemei este faptul, semnalat de G. Giuglea, că petelor negre de pe botul de culoare deschisă al oii li se zice *muște*.

Autoarea citată admite că sensurile lui *muscur* „îndreptătesc într-o anumită măsură raportarea la *muscă*”, dar, în continuare, combătând ceea ce am afirmat în legătură cu ideea de contrast, prezintă contraargumentul următor: „totuși în aromână nu predomină sensul «alb cu pete negre», care să ne conducă la un derivat de la *MUSCA*, ci din contră: *mușcur*, -ră

«qui a des taches blanches autour des oreilles et du nez»”. S-ar înțelege de aici că noi am fi avut în vedere neapărat contrastul între pete de culoare închisă și un fond de culoare deschisă. Este însă ușor de constatat că altfel stau lucrurile: referindu-ne și la subsensul „de culoare neagră și cu pete albe”, am admis, implicit, că, întocmai cum *muscă* nu denumește exclusiv o insectă de culoare închisă, *muștele* de pe botul oii, despre care vorbește G. Giuglea, pot să aibă o culoare care nu este neapărat închisă.

Aurora Pețan menționează „glosarea «eine Farbenbezeichnung, wie es scheint: braun?» [...] pentru alb. *mușculiëer* [sic], probabil împrumutat din română”. După DDA termenul din aromână provine din albaneză, iar Th. Capidan, DR III, 1922–1923, p. 210, admite două posibilități: „influențat sau chiar direct din forma simplă a alb. *muškuliëer*”. Lăsând la o parte faptul că în dicționarul etimologic al limbii albaneze la care trimite Aurora Pețan glosarea „braun” este, cum am văzut, urmată de semnul întrebării, nu putem neglija prezența lui [ș] în cuvântul din aromână, explicabilă prin albaneză, așa încât, oricare va fi fost punctul de plecare comun din latină, ar. *mușcur* nu ne poate ajuta la stabilirea etimologiei lui *muscur* din dacoromână, nelegat de cuvântul albanez asemănător.

Două citate din DLR sunt considerate de Aurora Pețan (p. 58) drept exemple de utilizare a cuvântului *muscur* (respectiv, *muscură* sau *moscură*) pentru a se denumi „o culoare”, deci „nu un animal cu pete negre pe bot, care să fi determinat derivarea de la *MUSCA*”: „2 epi: una roaibă și una moscură” (1834); „Colorile (berbecului și oei) sânt: alb, negru, bălțat..., oacheșă, muscură” (1885). Nu vedem însă de ce din sensul care include nota „de o singură culoare” al unuia (sau al unora) dintre termenii aflați alături într-un text ar rezulta că aceeași notă este prezentă și în sensurile celorlalți termeni. Dacă așa ar sta lucrurile, ar trebui să admitem că, întrucât, în al doilea citat, cuvântul *bălțat* este precedat de *alb* și de *negru*, el desemnează tot „o singură culoare”, ca și celelalte două cuvinte;

or, după cum se știe, sensul lui de bază este altul: „(despre animale, mai ales despre bou și vacă) cu păr care nu e de aceeași culoare peste tot trupul” (DA, s. v., 1°). Nici *alb* sau *negru*, nici *bălțat* nu ne furnizează argumente în favoarea uneia dintre cele două interpretări teoretic posibile ale ultimului termen, adică nu ne permite să decidem dacă *muscură* de la sfârșitul enumerării include nota „o singură culoare” sau nota „două (eventual, mai multe) culori”. Tot așa, în primul citat, *roaibă* nu ne spune nimic cu privire la numărul culorilor corespunzătoare sensului lui (*iapă*) *moscură*. Prin urmare, cele două citate nu pot sprijini părerea potrivit căreia *muscur* apare în ele cu alt sens decât cel care figurează în DLR pe primul loc.

Este adevărat că unele dintre sensurile sau subsensurile cuvântului în discuție cu greu pot fi explicate sau chiar rămân inexplicabile dacă se acceptă etimologia întemeiată pe admiterea unei legături între rom. *muscur* și lat. *muscula*. Situații de acest fel se întâlnesc însă frecvent – și nu numai în domeniul numelor de culori –, ceea ce nu înseamnă că o etimologie încetează de a fi valabilă în momentul în care se constată că prin etimonul propus nu se clarifică în egală măsură absolut toate sensurile și subsensurile cuvântului în cauză. Cum am mai spus, unui sens cu o singură atestare (sau cu puține atestări) nu i se poate atribui, în argumentare, o pondere mai mare decât cea a sensului unanim admis ca „obișnuit” (în cazul care ne interesează „cu pete cărora li se spune și *muște*”).

Rezervele pe care ni le-am exprimat cu privire la unele dintre sensurile lui *muscur* consemnate în DLR nu se explică prin intenția de a elimina din discuție anumite sensuri, anume pe cele „care încurcă demonstrația”, cum afirmă Aurora Pețan, ci se bazează pe considerente evidente pentru oricine este familiarizat cu interpretarea răspunsurilor obținute prin anchete dialectale (desfășurate pe teren sau prin corespondență). În această ordine de idei sunt foarte concludente faptele expuse și comentate de Ana Canarache, *Câteva nume de culori și nuanțe în limba română*, în LR X, 1961, 1, p. 16–20. Prezentăm mai jos

unele dintre sensurile lui *murg* (în total câteva zeci) indicate de subiecții care au răspuns la anchete (celelalte două cuvinte discutate în articol sunt *lai* și *mohorât*): „negru”, „roșu”, „muced și galben”, „alb și negru-roș”. Autoarea precitătează notează (p. 17) că „trecând printr-o atât de bogată gamă de culori, calul, care pentru unii a fost *negru*, ajunge să fie *aproape alb* (ALR I 1491/846)”.

Întrucât *murg* face parte din vocabularul autohton al limbii române, nu este de prisos să menționăm că sensul primar al adjectivului *murg* din albaneză este „întunecos, negru, sur”, dar derivatul *murgjan* desemnează un „cal alb” (Brâncuș, *Vocabularul*, p. 103). Dacă rom. *murg* – ca și alb. *murg* – „ar putea proveni din i. e. **mer*(ə)g^u- «a se întuneca»” (C. Poghirc, în Academia Republicii Socialiste România, *Istoria limbii române*. Al. Rosetti redactor responsabil. Volumul II, București, 1969, p. 333), înseamnă că rămân să fie explicate sensurile „aberante” în raport cu cele care au în comun nota „de culoare închisă (întunecată)”, ceea ce nu este ușor, dar acest lucru nu ne poate împiedica să fim de acord cu etimologia sugerată de C. Poghirc. Tot așa, admitând că *muscur* are, printre altele, sensul „spălăcit”, urmează să găsim o explicație a răspunsului dat de subiectul în cauză, răspuns care nu anulează însă valoarea probantă a cazurilor în care legătura dintre *muscur* și *muscă* este ușor de observat.

Aurora Pețan prezintă două argumente în favoarea etimologiei pe care o propune și conform căreia *muscur* descinde (direct sau, eventual, indirect) din lat. **misculus*; existența acestuia este considerată (cum se menționează la p. 58) „certă, chiar dacă nu este atestat, căci de la el s-a format verbul **misculare*, cu numeroși descendenți romanici”.

Primul argument (care este, în același timp, un contraargument opus explicațiilor anterioare) a fost, de fapt, discutat în prima parte a acestei note; el constă în faptul că unele dintre sensurile lui *muscur* se subsumează ideii de „culoare indecisă, intermediară între două (sau mai multe) culori

«de bază»” și nu au legătură cu ideea de contrast între două culori clar distinse de vorbitori.

Cel de al doilea argument – mai interesant, după opinia noastră – este următorul: în unele graiuri sarde există cuvântul *meskrinu*, folosit „pentru a descrie o serie de culori indecise (în special albastrul, dar și cenușiul, negrul spălăcit)”, explicat de unii cercetători prin lat. **misculus*, **mesculus* + *-inus* (s-a propus însă și o altă etimologie: *mustellinus* < *mustela* „nevăstuică”!), iar în dialectele italiene se întâlnesc, cu sensul „sur, cenușiu”, cuvintele *meschio*, *müsč*, *müşč*, provenite, direct sau indirect, din lat. **misculus* (p. 58; vezi și p. 59, unde sunt citate forme paralele din sardă: *meskru*, *meskra*).

Având în vedere paralelismul semantic dintre, pe de o parte, cuvintele din sardă și din italiană menționate în alineatul precedent și, pe de altă parte, unele dintre sensurile rom. *muscur* (după părerea noastră, secundare în raport cu sensul „cu pete”), Aurora Pețan consideră că „e greu de discutat despre rom. *muscur* și *muscuriu* în afara corelațiilor de mai sus” (p. 58). Fără a afirma că aceste corelații sunt lipsite de interes, credem totuși că ele nu sunt mai semnificative decât paralelismul existent între perechile *muscula* – **musculatus* și *barba* – *barbatus*, care este atât semantic, cât și f o r m a l și care sugerează pentru *muscur* un punct de plecare fără legătură cu vreun membru al familiei lat. *miscere* „a amesteca”.

Sub cel de al doilea aspect etimologia propusă de Aurora Pețan întâmpină, după părerea noastră, dificultăți peste care nu se poate trece. Ne vom referi, pe rând, la soarta vocalei din silaba inițială și la cea a vocalei din silaba a doua a lat. **misculus*.

Autoarea crede că „prezența vocalei *u* în loc de *i* se poate datora unei contaminări pe teren românesc cu *muscă* sau, la fel de probabil, trecerii *i* > *u* sub influența labialei sau prin asimilare la distanță (cf. *puțin* < lat. *PITZINUS*, *buric* < lat. *UMBILICUS* etc.)”. Niciuna dintre aceste explicații nu este convingătoare, din motivele pe care le vom arăta în continuare.

Ipoieza unei contaminări pe terenul limbii române implică, se înțelege, admiterea existenței în aceasta, la un moment dat, a unui cuvânt **mescur* (< lat. *misculus*) sau, mai recent, în majoritatea graiurilor dacoromâne, **măscur*, cu sensul „de culoare indecisă”; pe teren românesc [u] nu putea să apară „în loc de *i*”. Ar fi fost posibilă intervenția unui factor de ordin semantic care să conducă la contaminarea lui **mescur* tocmai cu *muscă* și nu cu un alt cuvânt oarecare? Nimic nu ne dă dreptul să răspundem afirmativ la această întrebare. Admițând însă că o contaminare poate să se producă și fără intervenția unui astfel de factor (cf. Hristea, *Probleme*, p. 216, cu privire la etimologia populară: „asociațiile stabilite de către vorbitori se produc de multe ori exclusiv pe baza asemănărilor fonetice sau exterioare ale cuvintelor și în afara oricăror legături semantice”), urmează să ne referim exclusiv la aspectul formal al presupusei contaminări. După părerea noastră ipoteza înlocuirii cu [u] a lui [e] din **mescur*, ca rezultat al contaminării acestui cuvânt cu *muscă*, nu este plauzibilă, din două motive. Pe de o parte, dacă **mescur* avea înțelesul indicat de Aurora Pețan, el era, evident, nu numai foarte apropiat pe plan semantic de *amestec*, *amesteca*, ci și asemănător din punct de vedere fonetic cu aceste cuvinte, în care după [m] urmau [e] sau [ɛa], nu o vocală posterioară. Pe de altă parte, **mescur* făcea parte din familia lui *mește* (< lat. *miscere*), verb care, alături de sensurile sigure „a pregăti (pentru a servi), a turna în pahar, a servi” și „a scoate (complementul indică un lichid)”, trebuie să fi avut în trecut și sensul – întâlnit la I. Budai-Deleanu, dar considerat în DLR „suspect” – „a amesteca” (cf. Guțu, DLatR, s. v. *misceo*: „a amesteca” și „a pregăti o băutură printr-un amestec”). În aceste condiții ar fi fost de așteptat ca ipoteticul **mescur* să-și păstreze (sub accent!) vocala etimologică.

În ce privește a doua explicație, se înțelege că o transformare a lui [i] în [u], sub influența consoanei labiale precedente, s-ar fi putut produce numai pe terenul limbii latine, înainte ca lat. *ī* să devină [e]. Admițând că transformarea a avut

loc, ajungem la dificultatea de a explica faptul următor: în timp ce vocala din prima silabă a lat. **misculus* și-a păstrat localizarea anterioară și este reprezentată astăzi de [e] în formele *meskru* din sardă și *meschio* din italiană, în estul României același cuvânt latinesc nu a devenit **mesculus*, ci **musculus*. Chiar labializată vocala corespunzătoare lui *ī* din lat.

**misculus* a rămas anterioară, în forme ca it. dial. *müsč*, *müšč*, și în raport cu aceste forme rom. *muscur* ar urma să fie considerat drept rezultatul unui tratament „aparte” al vocalei din silaba inițială a cuvântului latinesc. Avem în vedere aici ambele explicații considerate de Aurora Pețan posibile: transformare datorată influenței consoanei labiale precedente sau „asimilare la distanță”. În lumina acestor constatări, este greu de văzut în ce constau de fapt și ce semnificație au „corelațiile” despre care vorbește Aurora Pețan. Concordanțele între sensurile pe care le au descendenții lat. **misculus* în sardă și în italiană, pe de o parte, și u n e l e dintre sensurile lui *muscur* în română (nu toate și nicidecum cele mai obișnuite!), pe de altă parte, nu constituie un argument atât de puternic în favoarea etimologiei rom. *muscur* < lat. **misculus* încât să ne îndreptățescă să considerăm drept neglijabile dificultățile de ordin formal întâmpinate de această etimologie.

Vom trece acum la examinarea problemei pe care o pune tratamentul lui *u* din silaba a doua a lat. **musculus* (= **misculus*). Căutând să preîntâmpine o posibilă obiecție, Aurora Pețan menționează că „absența sincopei nu este neobișnuită” (p. 59). Este perfect adevărat dacă ne referim, în general, la lexicul moștenit de română din latină; cu totul altfel se pune însă problema caracterului obișnuit sau neobișnuit al sincopei în situația care ne interesează aici.

Dacă în latina dunăreană ar fi existat un cuvânt **musculus* „de culoare indecisă”, omonim cu alte două cuvinte, cu sensurile „organ al corpului” și, respectiv, „plantă criptogamă”, primului cuvânt ar fi trebuit să îi corespundă astăzi o formă

identică cu cea a celorlalte două: *mușchi* (cf. nota noastră la care ne-am mai referit). Împotriva acestei afirmații nu ar putea fi invocat bine cunoscutul caz al lat. *stabulum*, devenit în română *staul* (prin intermediul fazei *[stablu], cu sincopă) și *staur* (< *[sta(b)ulu], fără sincopă), întrucât cele două variante ale cuvântului reflectă evoluții diferite care au avut loc în arii (graiuri) diferite (vezi ALR II SN 2, h. 392: termenul avut în vedere aici – fără circulație în provinciile exterioare arcului carpatic – are varianta *staul* în graiurile de sud-vest și varianta *staur* în cele de nord-vest și de nord). Perechea de omonime cu sensuri din anatomie și din botanică există însă pretutindeni în dacoromână. Așa stând lucrurile, este exclus ca, în timp ce sincopa lui [u] din silaba a doua s-a produs atât în *musculus* „organ al corpului”, cât și în *musculus* „plantă criptogamă”, același fenomen să nu fi avut loc nicăieri în cel de al treilea omonim, ipoteticul **musculus* „de culoare indecisă”.

Ținând seamă de cele arătate în paginile precedente ale acestei note, considerăm la fel de neverosimile ipoteza unei contaminări a lui **mescur* (sau **măscur*) cu *muscă*, pe cea conform căreia [u] accentuat din *muscur* ar corespunde unei vocale latinești cu același timbru (datorate unei acomodări în contact sau unei asimilări la distanță) și pe cea a absenței sincopei lui *u* din silaba a doua a lat. **misculus* (> **mesculus*). Până la eventuala prezentare a unor contraargumente convingătoare (cum nu sunt cele din originala contribuție a Aurorei Pețan), rămânem la explicația care implică admiterea unei legături între rom. *muscur* și lat. *musca*.

NATĂ. Avem în vedere cuvântul glosat „rață” (*nată*² în DLR). Întrucât în latină exista substantivul cu același sens *anas*, *-atis* (cu descendenți în limbile romanice apusene; vezi REW 439), am putea să ne întrebăm de ce *nată* apare în dicționar însoțit de mențiunea „etimologia necunoscută”; lat. *anatem* ar fi devenit în română, în mod normal, **(a)nate*, formă omonimă cu cea de plural, din care s-ar fi putut reface un singular **anată* sau

nată (pentru afereza lui *a*- cf. *nămaie* < lat. *animalia*; *noaten* < lat. *annotinus*).

Pe cât de simplă este (sau, mai degrabă, pare) problema etimologiei lui *nată* „rață”, pe atât de complicată este o altă problemă, anume cea a existenței înseși a acestui cuvânt în limba română. În DLR este citată o singură sursă (Băcescu, Păs.), după care cuvântul este cunoscut în localitatea Slănic. Ne îndoim însă că *nată* din DLR (neînregistrat de alte dicționare!) este un cuvânt real, sinonim al lui *rață*, ceea ce ar duce la separarea acestuia din urmă de categoria de termeni căreia îi aparțin *găină*, *gâscă* (fără sinonime).

Până la o eventuală (după opinia noastră, improbabilă) confirmare a existenței lui *nată* prin atestări care să excludă posibilitatea interpretării acestei forme ca rezultat al unei lecturi sau transcrieri greșite, credem că nu este cazul să includem acest cuvânt în lista elementelor moștenite. Deocamdată singura ipoteză plauzibilă este cea conform căreia avem a face, de fapt, cu *rată* (fără semnul diacritic al lui *Ń*) scris de mână și citit *nată* ca urmare a confundării lui *r* cu *n*.

NAVRAT. Sensul „tip de navă fluvială nedefinită îndeaproape” a fost identificat pe baza citatului „Cantitatea de cherestea ce vine la Severin este însemnată, ea vine în plute și în navraturi” (I. Ionescu, M.). După părerea noastră în *navraturi* din fraza reprodusă înseamnă „nu deodată”; este vorba așadar de o cantitate *î n s e m n a t ă* de cherestea care este transportată pe rând, în cantități mai mici. Avem a face cu un cuvânt împrumutat din sârbă; vezi, la Tomici, DSR, s. v. *navrat* „dată, oară”, expresia *u više navrata* „de mai multe ori” (tradusă în HSRF, sub același cuvânt-titlu, „à plusieurs reprises”).

NĂPÂNTOC. Având sensul „om prost, nătărău”, era firesc ca acest substantiv, atestat în județul Sălaj, să fie pus în legătură cu adjectivul „(învechit și regional, mai ales Transilv.; adesea substantivat)” *nătântoc* „nătărău”. Așa s-a procedat în

DLR, unde, înainte de trimiterea „cf. *nătântoc*”, apare totuși mențiunea „etimologia necunoscută”.

Asupra adjectivului citat vom reveni în nota următoare. Deocamdată observăm că poate fi adus cel puțin un argument în favoarea explicației conform căreia *năpântoc* provine din *nătântoc* (dacă lăsăm la o parte faptul că o disimilare [t]...[t] > [p]...[t] – într-un cuvânt în care, în afară de cele două dentale orale, existau și două dentale nazale! – nu este deloc de neconceput): nu prea departe de zona în care circulă *năpântoc* (mai exact, în fostul raion Carei) a fost înregistrată expresia *prost ca napul* „tembel, imbecil, foarte prost” (Gh. Bulgăr, în LEX. REG. I, p. 9), așa încât este ușor de admis că *nătântoc* a devenit *năpântoc* prin contaminare cu *nap*.

NĂTÂNTOC. În partea etimologică a articolului consacrat acestui cuvânt (al cărui sens este ușor de ghicit și care a fost deja adus în discuție în nota precedentă) citim: „Etimologia necunoscută. Cf. *nătâng*”. Surprinde faptul că nu se stabilește nicio legătură cu *nătânt* „nătâng”, prezent pe aceeași pagină din DLR și explicat – bine, după părerea noastră – astfel: „Probabil contaminare între *nătâng* și *tânt*”. Este evident că *nătântoc* a fost format, prin derivare cu sufixul *-oc*, de la *nătânt*.

Menționăm, în treacăt, că tot cu „etimologia necunoscută” figurează în DLR și *nătântav* „nătâng”, care este, de asemenea, un derivat de la *nătânt*. Pentru sufixul *-av* vezi Pascu, *Sufixe*, p. 281 (unde este citat *tântav* „bâlbâit, tâtâit” < *tânt*, *tont*) și Eric P. Hamp, RRL XIV, 1969, 1, p. 14 (unde este discutată etimologia lui *mârcav*).

NÂRT. Dumitru Loșonți, SSE, p. 89, discută problemele de etimologie pe care le pun cinci cuvinte membre ale aceleiași familii – *nârtilă*, *nârțiță*, *nărtăcios*, *nărtos*, *nârt* (ultimul lipsește din DLR) – și, printre altele, consideră, pe bună dreptate, posibilă etimologia dată lui *nărtos* „cu nasul mare, năsos” de I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine*. Fasc. I–IV. A–putea, București,

1914, nr. 1204: „nu excludem ipoteza existenței derivatului latin **naritosus* (presupus de CDDE) și a păstrării lui în limba română”. Cuvintele *nărtilă* și *nărtiță* (cu derivatul *nărtacios*) sunt considerate „derivate de la *nărt* (pl. *nărturi*) [*< *nărt*], care este atestat cu sensul de ‘nasul porcului’ [...], dar care va fi avut și sensul de ‘nasul omului’ ”, iar cu privire la ultimul dintre ele se formulează următoarea ipoteză: „*Nărt* s-ar putea explica din lat. **naritus*, prin sincopa lui *ĩ* neaccentuat (ca în *calĩdus > cald*) și închiderea lui *a* accentuat la *ă > î* (ca în lat. *cavum > găv, zgău, găf, găv* etc.”; urmează o trimitere la Dumitru Loșonți, *Toponime românești care descriu forme de relief*, [Cluj-Napoca], 2000, p. 145–150).

Explicația reprodusă în rândurile precedente întâmpină o dificultate: vocala accentuată din lat. **naritus* ar fi trebuit să se mențină, așa cum s-a menținut în cuvântul devenit *cald*; s-ar fi ajuns deci la forma **nart*. Trecerea de la [ă] la [î] și fluctuația [ă] ~ [î] în anumite contexte sunt fenomene banale (cf. Avram, CE, p. 19), dar [á] nu a fost înlocuit cu [ă] decât în situații diferite de cea în care se găsea vocala accentuată din lat. **naritus*. Prezența lui [ă] sau a lui [î] în *găv, găv* etc. nu poate fi invocată în sprijinul ipotezei potrivit căreia *nărt* ar proveni din lat. **naritus*, deoarece etimologia primelor două cuvinte citate aici este ea însăși neconvingătoare, din aceleași motive: ar fi fost de așteptat ca [á] din lat. *cauum* să se păstreze (vezi Avram, NCE, p. 101–103).

După părerea noastră *nărt* este un derivat regresiv de la cuvântul (moștenit) *nărtos*. Forma mai veche a substantivului a fost, desigur, **nărt*; ca în atâtea alte cazuri însă (cf. Andrei Avram, SCL XVI, 1965, 4, p. 457–461), prezența accentului a favorizat închiderea lui [ă]. De la *nărtos* nu s-a format derivatul **nart*, cu alternanța [ă] neaccentuat ~ [a] accentuat, ca în *năros* „năsos” (DLR) – *nare*, deoarece la data creării substantivului nu mai era simțită legătura lui *nărtos* cu *nare* (care avea – și are încă, în unele graiuri – și sensul „nas”), cu atât mai mult cu cât primul conținea un [t] etimologic care nu se găsea în cel de al doilea.

NEGEA. Apare în DLR ca substantiv feminin, cu sensul „fată”, identificat pe baza unui vers dintr-o poezie populară culeasă dintr-o localitate apropiată de Slobozia: „Tot negele tinerele” (Păsculescu, L. P., singura sursă).

După opinia noastră ne găsim în prezența unui adjectiv provenit din bg. *nežen* „tandru, mângâietor, duios; gingaș, fin, fragil” (Iovan, DBR) și având unul sau câteva dintre sensurile acestuia. Ar fi fost de așteptat ca forma românească să fie **nejen* (fem. *nejenă*). Credem că africata se datorează unui fenomen de hipercorectitudine, iar [l] în locul lui [n] originar din ultima silabă a lui **nejene* a apărut – mai curând decât prin disimilare (ipoteză care totuși nu poate fi exclusă) – sub influența lui *tinerele*. De remarcat că sensurile „tandre, gingașe” ale formei *negele* = **nejele* (< **nejene*) se potrivesc foarte bine cu sensul lui *tinerele*.

NELIV. A fost înregistrat într-o localitate apropiată de Năsăud, cu sensul „slăbănog”. Plecând de la constatarea că elementul „incapabil de a munci, de a fi activ” este prezent atât în conținutul semantic al lui *slăbănog*, cât și în cel al lui *leneș*, credem că termenul din titlul acestei note este o variantă a unui membru al familiei lui *lene* (s-a produs deci evoluția „leneș” > „slăbănog”). Avem în vedere pe *leniv*. Acest cuvânt este înregistrat ca paroxiton în ĐA, s. v. *lene* (desigur, forma transcrisă *leaniv* în citatul care provine dintr-un text coresian trebuie citită cu accentul pe silaba inițială); în MDA *leniv* „leneș” (explicat prin slavonul *lěnivŭ*) are ăccentul pe silaba finală, ca și *neliv*. Ni se pare ușor de admis că *leniv* a devenit *neliv* prin metateza [l]...[n] > [n]...[l].

OACĂ. A fost înregistrat într-o localitate din apropierea Sebeșului, cu sensul „spirit necurat din pricina căruia copiii se tem să umble noaptea pe afară”. În DLR figurează cu „etimologia necunoscută”. Este, desigur, unul și același cuvânt cu *hoaca*, glosat „caua” în MDA (unde se arată că este vorba de

un substantiv feminin invariabil articulat; cf. nota *babaua*), tot cu etimologia necunoscută; în același dicționar găsim și varianta *hoarca*. În ce privește răspândirea geografică a termenului, putem adăuga că varianta *hoaca* a fost înregistrată în localitatea Petrila din Valea Jiului, iar *hoarca* în Poiana Sibiului (pentru amândouă aceste variante vezi ALR II 1, p. 72, material necartografiat, răspunsurile la întrebările „Cu ce speriați copiii, ca să nu se poarte rău?, Cine ziceți că vine?”, punctele cartografice 833, respectiv, 130) și într-o localitate din fostul raion Târgu-Jiu (Toma Măruță, în LEX. REG. I, p. 45: „sperietoare; se spune copiilor, ca amenințare”).

După părerea noastră avem a face cu un cuvânt dintr-o familie căreia îi aparțin și *urcoi*, *urcoaie* (cele două forme apar împreună, ca titlu de articol) „strigoi, duh rău; moroi”. Acceptându-se părerea lui V. Bogrea, DR I, 1920–1921, p. 262, nota, în DLR se dă, pentru *urcoi*, *urcoaie*, următoarea indicație etimologică: „cf. lat. *orcus* «spirit din infern»”. Din punct de vedere semantic lucrurile sunt destul de clare: este evidentă legătura dintre sensurile „spirit din infern” și „strigoi” și nu e greu de observat că de amândouă este foarte apropiat sensul „croquemitaine”. Rămâne însă de stabilit pe ce cale s-a ajuns de la lat. *orcus* la rom. *oarcă* (și la *hoarcă*; fluctuația „zero” ~ [h] în poziție inițială este un fenomen destul de frecvent).

Faptul că *oacă* nu conține consoana [r] nu pune probleme. După toate probabilitățile, la început *oacă* a fost doar varianta specifică modului de a vorbi al adulților atunci când se adresează copiilor aflați în faza de achiziție a limbajului, deci „graiului copilăresc” (cf. Sextil Pușcariu, DR I, 1920–1921, p. 80, 92); prin înlocuirea lui *hoarcă* cu *hoacă* sau *oacă* se elimină un sunet dificil pentru copiii aflați în această fază ([r] este greu de pronunțat mai ales când vibranta este element component al unui grup consonantic).

OGIGNĂ. A fost înregistrat în DLR pe baza unui răspuns la un chestionar prin corespondență difuzat de fostul Muzeu al Limbii Române din Cluj. Indicațiile asupra sensului cuvântului

conținute în acest răspuns (obținut dintr-o localitate apropiată de Pașcani) și reproduse în dicționar – „locul unde se fierbe zerul” – sunt, evident, foarte vagi. În ce privește aspectul fonetic, avem motive să credem că litera *g* din secvența *gi* se explică prin literarizarea formei [oʒignă] (cu o fricativă, nu cu o africată alveolo-palatală). Fricativei [ʒ] din unele graiuri îi corespunde în limba literară fie [g̃], în cuvinte ca *ger*, fie [v], în cuvinte ca *vișel* (unde la [ʒ] s-a ajuns prin așa-numita palatalizare a labialelor). Persoana care a comunicat cuvântul a refăcut o formă literarizată conform primei dintre aceste echivalențe. În realitate, fricativa din [oʒignă] nu provine dintr-o africată, ci se explică prin transformări fonetice suferite de o formă originală cu [v] înainte de [i]. *Ogignă* (cu „etimologia necunoscută” în DLR) nu este altceva decât o variantă a cuvântului înregistrat în DA sub forma *jignea* (vezi, mai sus, nota consacrată acestei variante). La forma din titlul notei de față s-a ajuns prin unirea articolului nehotărât *o* cu [ʒignă] (= **vignă* < țig. *vignja*), înregistrat în DA, sub forma *jignă*, ca variantă a lui *jignea*.

În ce privește sensul lui *ogignă* (cu o literarizare corectă, **ovignă*), e clar că el este, de fapt, nu „locul unde se fierbe zerul, ci „un loc unde se face foc” (nu numai pentru a se fierbe zerul, la stână, ci și în alte scopuri și în alte locuri; vezi sensul înregistrat pentru varianta *jignea*).

OJINGOS. Înseamnă, prin Vâlcea, „(despre țesături) aspru, scorțos”. Cuvântul, cu „etimologia necunoscută” în DLR, este, după părerea noastră, un membru al familiei lui *ojig* „senzație de arsură pe tubul digestiv” (< bg. *ožeg*; DLR), căreia îi aparține și *ojiji* „a usca, a zvânta” (alături de alte sensuri), din

bg. *ožižam* (DLR). Dat fiind că o țesătură mai întâi udă și apoi uscată (dar necălcată) este aspră și scorțoasă, legătura semantică dintre *ojig*, *ojiji*, pe de o parte, și *ojingos*, pe de altă parte, este evidentă. Prezența unei nazale în adjectiv nu pune probleme; cf. *strung* < v. sl. *strugŭ* (Pușcariu, *Limba română* II, p. 255; vezi și Avram, CE, p. 18–19).

OLOIT. În DLR este reprodusă glosarea din sursa la care se trimite (Pașca, Gl.): „lovit, bătut”. Forma cuvântului justifică presupunerea potrivit căreia ne găsim în prezența participiului unui verb, iar, dacă așa stau lucrurile, înseamnă că verbul *oloi*, cu sensul propriu „a uleia” (singurul înregistrat în DLR), a ajuns să aibă și sensul figurat „a lovi, a bate”. Confirmarea acestei presupuneri ne este furnizată, indirect, de faptul că *a unge* înseamnă, printre altele, „a bate pe cineva zdravăn, a trage cuiva o bătaie bună” (DLR, s. v., 1°). *Oloit* este așadar participiul devenit adjectiv al verbului derivat de la substantivul *oloi* „ulei”.

OPATEC. A fost înregistrat, în cursul unei anchete dialectale desfășurate într-o localitate din Valea Jiului, cu sensul „nepriceput”. În partea etimologică a articolului din DLR la care ne referim se face trimiterea „cf. *opac*²”, admițându-se deci existența unei legături între *opatec* și un cuvânt care are sensurile „îndărătnic, nepriceput, prost” și „ciudat”. Acesta din urmă provine din sb. *opak* „rău; crunt; periculos, grav; violent; contrar”, ceea ce înseamnă că se admite, de asemenea, că au avut loc atât o schimbare semantică profundă („nepriceput” este destul de departe de sensurile cuvântului din sârbă menționate mai sus, după Tomici, DSR), cât și formarea unui cuvânt

trisilabic, *opatec*, prin substituirea cu *-atec* a finalei *-ac* din bisilabicul *opac*.

După părerea noastră este mai plauzibilă o altă explicație, anume aceea conform căreia *opatec* provine din sb. *otpadnik* „răzvrătit, rebel” (Tomici, DSR). Evoluția semantică pe care o presupune această etimologie este mai ușor de admis decât cea de la „rău, violent” la „nepriceput”, iar explicarea schimbărilor formale care s-au produs nu întâmpină dificultăți: a fost eliminată prima consoană din grupul (rar în română) [tp], iar în partea finală a cuvântului (trisilabic în română, ca și în sârbă) a avut loc o modificare prin care acesta s-a încadrat în categoria derivatelor cu sufixul *-atic/-atec* (*lunatic*, *nebunatic* etc.; vezi mai ales *neîndemânatic*, sinonim cu *opatec*).

OPATOCI. Cuvântul, definit „rachiu slab care curge la urmă din cazan” (cu „etimologia necunoscută” în DLR) este însoțit de indicația gramaticală „subst.”, ceea ce înseamnă că nu s-a putut stabili cărui gen îi aparține. Maxim Sl. Mladenov, LR XXIII, 1974, 1, p. 56, a arătat însă că *opatoci* provine din bg. sau s.-cr. *patoka*, cu același seș (după părerea noastră, întrucât cuvântul a fost înregistrat într-o localitate din Banat, mai probabilă este proveniența lui din sârbă). *Opatoci* nu poate fi decât pluralul substantivului feminin **opatocă*.

Cercetătorul citat menționează că „rămâne neclară totuși apariția lui *o-* protetic în cuvântul românesc *opatoci*, care a avut loc probabil în limba română, deoarece în limbile bulgară și sârbo-croată nu sânt cunoscute asemenea forme”. Apariția lui [o] la inițiala cuvântului care ar fi fost de așteptat să fie **patocă* (pl. **patoci*) poate fi însă explicată: secvența formată din

articolul nehotărât *o* și substantivul **patocă* dintr-o propoziție cum ar fi „Curge o patocă” a putut fi interpretată ca un singur cuvânt, substantiv fără articol. Cf. foarte cunoscutul caz al rom. *omidă*, din ngr. ὀ μίδαϑ (DLR).

ORBÂCÂI. Definiția „a provoca dureri violente, a înjunghia” se întemeiază pe citatul (singurul) „Doamne, cum mă orbâcăie la burtă, de mi-e frică să nu mi se înnoade mațele!”. Deși cvasiidentitatea formală a lui *orbâcăi* cu *orbecăi* „a umbla (încoace și încolo) pipăind și rătăcind (ca orbul) prin întuneric; a dibui, a bâjbâi” este evidentă, primul figurează în DLR cu „etimologia necunoscută” din cauză că, după cum se poate deduce, a fost considerată tot atât de evidentă (și mai importantă) neconcordanța semantică dintre cele două cuvinte. Din citat reiese însă că este vorba despre o suferință pusă pe seama unei mișcări a intestinelor (numai cu mișcarea lor – sau cu senzația că ele se mișcă – poate fi pusă în legătură „înnodarea”). Or, ideea de „mișcare” este esențială în conținutul semantic al lui *orbecăi*. Așa stând lucrurile, credem că *mă orbâcăie la burtă* nu înseamnă „mă doare, mă înjunghie la burtă”, ci „(am senzația că) mi se mișcă intestinele în burtă”. Susținem deci că *orbâcăi* nu este decât o variantă a lui *orbecăi* (< *orbeca* < *orb*) „a bâjbâi” (sensul de bază).

OSÂC. A fost înregistrat în județul Vâlcea, cu sensul „creangă uscată, vreasc”. Avându-se în vedere atât forma, cât și sensul lui, *osâc* nu poate fi socotit un cuvânt diferit de *osiac* (discutat mai departe), la care, de altfel, în DLR se trimite (după

mențiunea „etimologia necunoscută”). Ambele variante provin, după părerea noastră, din sb. *osjek* „der Abschnitt, segmentum” (Vuk Stef. Karadžić, *Српски рјечник и тумачен њемачкијем и латинскијем ријечима...* Четврто државно издање, Belgrad, 1935).

Dublul reflex al sb. *osjek* este consecința folosirii a două procedee pentru a se evita o secvență de sunete neobișnuită în limba română: consoană nelabială + semiconsoana (nu semivocala!) [j] (cf. Andrei Avram, RRL XLII, 1997, 1–2, p. 31–37). Această secvență a devenit fie [i(i)e] (**osiec*; vezi nota *osiac*), fie **osec*. După transformarea în [ă] a lui [e] precedat de [s] în **osec* (fenomen cunoscut în Vâlcea), [ă] din **osăc* a fost înlocuit cu [î], sub influența cuvintelor terminate în *-âc* (împrumutate din turcă sau formate, cu sufixele *-âc* și *-lâc*, pe terenul limbii române).

OSIAC. Definiția de sub 1° este „(vârf de) copac uscat, lipsit de coajă și de crengi; p. e x t. creangă mare uscată” (aria de răspândire: „Olt. și prin Munt.”). Sub 2° se dă sensul „stâlp care susține roata scrânciobului” (desigur, un sens secundar). După părerea noastră provine, ca și *osăc* (vezi nota precedentă), din sb. *osjek* (după Pascu, *Sufixe*, p. 190, am avea a face cu un derivat de la *osie*). Forma de singular cu [á] a fost refăcută plecându-se de la pluralul, atestat, *osieci*, după modelul oferit de cuvinte ca *lilic* (pl. *lilieci*).

OSICĂ. Ne referim la *osică*¹, cuvânt care denumește o „specie de plop”. Bazat pe o comunicare din județul Vâlcea, R. Todoran, CL II, 1957, p. 299, a explicat acest cuvânt ca împrumut din bg. *osika* „*Populus nigra*” (aceeași etimologie la

G. Mihăilă, LR XXXIV, 1985, 3, p. 219). În DLR citim însă „din ucr. осика” (acesta din urmă este tradus „plop tremurător, plop de munte” în DUR).

Întrucât, din punct de vedere fonetic și sub aspect semantic, rom. *osică* poate fi explicat în mod satisfăcător atât prin cuvântul din bulgară, cât și prin cel din ucraineană, s-ar părea că ne găsim în prezența unui caz de etimologie multiplă. La o concluzie diferită ne conduce însă examinarea unui aspect al problemei de care nu s-a ținut seamă în DLR: după informațiile date s. v. *osică*, acest cuvânt a fost atestat în județele Vâlcea, Olt și Teleorman. Este evident că acolo cuvântul a fost împrumutat din bulgară, nu din ucraineană. Dreptatea se află deci de partea lui R. Todoran; etimologia dată de el ar putea fi, eventual, doar completată – admițându-se deci o etimologie multiplă – în cazul în care s-ar dovedi că *osică* este cunoscut și în părțile de est și de nord-est ale domeniului lingvistic dacoromân.

OSLE. A fost înregistrat în DLR pe baza unei comunicări din Peștișani (Gorj). În locul definiției aflăm echivalentul „*ostie*¹ (2)”, ceea ce înseamnă că este vorba despre o „unealtă de pescuit de forma unei furci cu mai multe brațe ascuțite”. Acest din urmă cuvânt, cu atestări numeroase, din diverse regiuni, are, pe lângă varianta aleasă ca titlu de articol în dicționar, alte șapte variante, în care apar grupurile consonantice [st], [șt], [str] sau – într-o singură variantă – grupul scris *sch* (întrucât provine din aria subdialectului bănățean, presupunem că varianta *oschie* conține mai curând un [k] decât un [k̄]).

Spre deosebire de *ostie* (din v. sl. *ostī*, cum se arată în DLR, unde sunt date și corespondentele acestui cuvânt în bulgară, sârbo-croată și rusă, toate cu grupul [st]), *osle* apare în dicționar cu „etimologia necunoscută”. Admițând că *osle* și *ostie* sunt unul și același cuvânt, constatăm că în ce privește segmentul fonetic final *osle* (ca și *osche*) se află față de *ostie* într-un raport identic cu cel dintre *are*, *fune*, *salce* etc. și *arie*, respectiv, *funie*, *salcie* etc. Este necesar însă să fie explicată prezența lui [l] în locul oclusivei dentale din etimon. Credem că la forma *osle* s-a ajuns printr-un accident pur grafic: **oste* a devenit *osle* prin omiterea liniuței care în scrisul de mână al multora este singura trăsătură care distinge pe *t* de *l*.

(După redactarea, în mai 2006, a alineatelor precedente ale acestei note, ne-a ajuns la cunoștință o contribuție a lui Vasile Frățilă, în care autorul scrie: „Ne întrebăm dacă forma de la Peștișani nu este o transcriere greșită a lui *ostie* [...] În ceea ce privește etimologia lui *osle*, aceasta rămâne necunoscută pentru autorii DLR” („Analele Universității de Vest din Timișoara”. Științe filologice XLII–XLIII, 2004–2005, p. 188). Cum s-a putut constata, noi considerăm neîndoielnică greșeala – credem însă că *osle* a apărut în locul lui **oste*, nu al lui *ostie* – și, implicit, susținem că problema etimologiei „cuvântului” din titlul notei de față este rezolvată.)

OSMIȚALE. După indicarea sensului – „numele unui dans popular” – și a sursei (Varone, D. 121), în DLR se menționează că sunt necunoscute atât accentul, cât și etimologia cuvântului (formă de plural).

Problema locului accentului se simplifică într-o oarecare măsură după ce se face o necesară corectare, ținându-se seamă de ediția mai nouă a lucrării la care se trimite în DLR: G. T. Niculescu-Varone, Elena Costache Găinariu-Varone, *Dicționarul jocurilor populare românești*, București, 1979. La p. 134 a acestei ediții găsim forma *osmișele* (foarte probabil, *osmișale* din ediția citată în DLR se explică printr-o greșeală de tipar). Întrucât *osmișele* este un plural articulat (vezi, de exemplu, la aceeași pagină, formele articulate *olteanca*, *oltenașul*, *oltencuța*), înseamnă că forma corespunzătoare de singular nearticulat nu poate să fie **osmiș(e)a* sau **osmiș(e)ală*; prin urmare, în *osmișale* (recte: *osmișele*) accentul nu se poate afla decât pe una dintre silabele [os] și [mi].

Mai departe, locul accentului poate fi stabilit cu un înalt grad de probabilitate (dacă nu chiar cu certitudine) avându-se în vedere etimologia cuvântului: *osmișele* provine, fără îndoială, din bg. *osmica*, sinonim cu *osmorka* „cifra opt; grup format din opt elemente” (alături de alte sensuri; Iovan, DBR). Dat fiind că bg. *osmica* este paroxiton, este greu de presupus că în română s-ar fi produs o deplasare în sens regresiv a accentului și că deci *osmișele* (sg. **osmișă*) ar trebui să fie citit [ósmișele]. Așadar, până la o eventuală probă contrară, trebuie să admitem că în *osmișele* accentul se află pe silaba antepenultimă.

Pentru aspectul semantic al problemei cf. numele de dansuri *optul* și *patrul* (în volumul citat mai sus, p. 134, respectiv, p. 136).

PAF. Etimologia dată în DLR acestui cuvânt – interjecție care „imită zgomotul produs de o apăsare puternică, de o

lovitură, de o pocnitură etc.” (sensul 1°) și element component al expresiilor „a rămâne (sau a face pe cineva să rămână) paf” = „a rămâne (sau a face pe cineva să rămână) surprins, uimit peste măsură, uluit, nemișcat” (sensul 2°) – este următoarea: „Onomatopee. Cf. germ. *paff* «încremenit, înmărmurit», fr. *paf* «beat, lovit»”.

Ținând seamă de faptul că *paf* cu sensul din expresiile menționate nu este un cuvânt popular (în mediul rural nu este cunoscut), credem că aici avem a face cu un împrumut, așa încât considerăm că prima parte a indicațiilor etimologice din dicționar nu se potrivește cu acest sens.

Existența lui *paf* în franceză – nu numai cu sensurile date în DLR, ci, în Belgia și în Flandra, și cu sensul „stupéfait” (Charles-Théodore Gossen, în *Mélanges Maurice Delbouille*. I. *Linguistique romane*, Gembloux, 1964, p. 265) – ar părea să pledeze în favoarea explicației conform căreia această limbă este sursa cuvântului identic din expresiile românești – și aceasta cu atât mai mult cu cât de acolo provine un cuvânt care, în construcțiile cu *rămâne* sau cu *lăsa*, este echivalent cu *paf*; avem în vedere pe *bujbei* „năuc, buimăcit, surprins, descumpănit” < fr. (*rester bouche*) *bée* (Florica Dimitrescu, SCL IX, 1958, 2, p. 265). Dacă însă fr. *paf* (de origine omomatopeică după Albert Dauzat, Jean Dubois, Henri Mitterand, *Nouveau dictionnaire étymologique et historique*, Paris, [1964] și după alte dicționare) este un împrumut din argoul german (care cunoaște și verbul *pafen*, *bafen* „boire”), cum presupune Ch.-Th. Gossen (în locul menționat mai sus), este mai probabil că tot din germană provine și rom. *paf*. Deocamdată, credem că soluția adecvată constă în a admite o

etimologie multiplă, reținând deci ca valabilă pentru *paf* din componența expresiilor partea a doua din secțiunea etimologică a articolului din DLR la care ne referim.

Oricum, suntem de părere că cele două sensuri ale lui *paf* corespund, în realitate, la două cuvinte diferite: *paf*¹¹ „interjecție care imită un zgomot” (onomatopee) și *paf*²¹ în expresiile cu unul sau altul dintre sensurile „a rămâne uluit” și „a ului”.

PAHIBĂ. Înseamnă „cusur, defect” și a fost preluat în DLR dintr-un text scris, în 1820, într-o localitate apropiată de Sighetul Marmației. Trimiterea „cf. *hibă*” este, desigur, justificată, dar credem că plecându-se exclusiv de la acest cuvânt nu poate fi explicată forma *pahibă*. După opinia noastră avem a face cu un cuvânt împrumutat din ucr. *poxybka* „greșeală” (DUR), modificat sub influența lui *hibă* (< magh. *hiba*).

PAHUI. Avem în vedere verbul înregistrat, în Bucovina, cu sensul „(despre ochi) a se împăienjeni, a se înceteșa” (în forma literarizată ar fi trebuit să fie scris *păhui*). Provine din substantivul *păhui*, care înseamnă, printre altele, „pădure tânără, desiș” (DLR). Din punct de vedere fonetic lucrurile sunt clare. Pentru aspectul semantic al problemei – legătura dintre „împăienjeni” și „desiș” – este, credem, suficient să trimitem la sensul „desiș” al lui *păienjeniș* (vezi DLR, s. v., 2°; în unul dintre citate apare sintagma „păienjenișul de verdeață”).

PALIU. Ne referim la *paliu*⁴ „viteaz, cutezător” (prin Muntenia). Mențiunea „etimologia necunoscută” este urmată de trimiterea „cf. *pala*²”, deci la cuvântul (provenit din tc. *pala*) cu

sensul „paloș”. După părerea noastră această trimitere nu este justificată. *Paliiu*⁴ este unul și același cuvânt cu *paliiu*³ „nebun, aiurit, trăsnit; prost” (prin Muntenia și Oltenia), tot cu „etimologia necunoscută”, dar pus în legătură – de data aceasta în mod justificat – cu *pală*⁵ „capriciu, toană”. Considerăm deci că evoluția semantică s-a produs de la „nebun, trăsnit” la „viteaz, cutezător”, nu invers. Cf. *nebun*, cu conotații pozitive în numeroase situații, de tipul „Cea mai frumoasă și mai nebună dintre fete” (I. Minulescu; vezi DLR, s. v. *nebun*).

PALURĂ. A fost explicat de Virgil Nestorescu, LR XXII, 1973, 2, p. 129 (= Nestorescu, CE, p. 96) ca rezultat al contaminării lui *pală* „lână câtă și cum iese din darac și din pieptene; strat de lână pieptănată” (cele două sensuri sunt indicate după SDLR, respectiv, după CADE) cu *pămură* „șesătură (groasă) de lână”.

Mai plauzibilă este o altă explicație, potrivit căreia al doilea termen al contaminării nu a fost denumirea unei țesături, ci un cuvânt care se referă tot la lână, ca și *pală*; avem în vedere pe *canură* „nume dat firelor scurte de lână rămase în dinții pieptenului după dărăcit, folosite (ca bătătură) pentru țesături mai groase” (DEX). *Canură* fiind proparoxiton (cum, de altfel, este și *pămură*), putem atribui, fără riscul de a greși, aceeași structură accentuală lui *palură* (dat în DLR cu „accentul necunoscut”); din *pală* + *canură* nu ar fi putut să rezulte *[palură].

PAȚAREAGĂ. Dintr-un glosar publicat de George Muntean în LEX. REG. I, p. 116–118, au fost preluate în DLR

cuvintele (cu circulație în Bucovina) *pațai* „a se bâlbâi, a se gângăvi”, *pațailă* „persoană bâlbâită, gângavă” și *pațareagă*, sinonim cu precedentul, toate trei cu „etimologia necunoscută”. S. v. *pațareagă* citim: „cf. *pațailă*”, dar – fapt surprinzător – acesta din urmă nu este pus în legătură cu verbul *pațai*, din care, fără îndoială, a fost derivat (cf. *Bâlbâilă*, *Horcăilă*, *Șuierilă*, exemple citate, printre altele, de Mioara Avram, „Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română” [Redactori responsabili Al. Graur și Jacques Byck] II, 1960, p. 159).

După Stanislav Semcinsky, LR XXII, 1973, 2, p. 121, verbul *pațai* „poate fi comparat cu ucr. *pac'a* «purcel» (în limbajul copiilor) sau cu verbul *pat'akaty* «a flecări»”. Autorul adaugă: „de notat și interjecția ucr. *pat'a* despre o vorbă fără noimă”. În ce ne privește, ne mulțumim să ne declarăm de acord cu formula „poate fi comparat”, întrucât nu dispunem de datele necesare pentru a stabili cum anume a fost format *pațai* (observăm că acest cuvânt este mai apropiat de ucr. *pac'a* din punct de vedere fonetic, în timp ce cu celelalte două cuvinte ucrainene se potrivește mai bine sub aspect semantic).

În legătură cu *pațareagă* se pune, evident, problema modului în care se explică partea finală a cuvântului. Fără a contesta existența unei relații între *pațareagă*, pe de o parte, și *pațai*, *pațailă*, pe de altă parte, credem că trebuie luat în considerație și magh. *pityereg*, tradus în MRSz „a se scânci” (N. Drăganu, DR V, 1927–1928, p. 376–377, menționează sensul „a ciripi, a piscui” al acestui verb și este de părere că dintr-un cuvânt maghiar cu același radical, *pityer* „ciocârlie”, provine rom. *tiutiuroi* = [t'ut'uroj] „din ținutul Someșului”). După toate probabilitățile, substantivul (epitet) **pitereagă*, de

origine maghiară, a devenit *pațareagă* sub influența lui *pațai*, *pațailă*.

PĂITAȘ. Are două sensuri: „prieten, tovarăș” (prin Transilvania și Banat) și „grup, ceată, pâlț” (prin sud-vestul Transilvaniei și prin nord-vestul Olteniei). Etimonul indicat în DLR este magh. *pajtás* pe care îl găsim și la Tamás, EWUER, unde se menționează însă că varianta *păidaș* amintește, prin forma ei, mai mult de corespondentele sud-slave ale cuvântului. De remarcat că după DLR aceasta este varianta întâlnită în sud-vestul Transilvaniei (în Țara Hațegului) și în Oltenia.

Etimologia dată în DLR necesită o corectare. La prima vedere s-ar părea că în explicația dată lui *păitaș* maghiara ar trebui înlocuită cu sârba: întrucât în aceasta din urmă *pajdaš* „tovarăș, camarad, prieten, coleg” are varianta *pajtaš* (Tomici, DSR), ar însemna că prin sârbă pot fi explicate ambele variante din română. Prezența cuvântului în județul Satu Mare (vezi Tamás, EWUER, s. v. *păitaș*) ne determină însă să credem că acolo cuvântul a fost împrumutat din maghiară, nu din sârbă.

Tot din considerente de ordin geografic (circulația cuvântului numai în regiuni în care româna a fost în contact fie cu maghiara, fie cu sârba, fie cu amândouă aceste limbi), excludem din discuție ipoteza provenienței lui *păitaș* din turcă (vezi Baubec/Grecu, DTR: *paydaš* „participant”).

În concluzie, *păitaș* este un cuvânt cu etimologie multiplă: din magh. *pajtás*, sb. *pajtaš*, *pajdaš*.

PĂLĂLĂU. În articolul cu acest titlu figurează un substantiv cu sensul „prăjină groasă” și un adjectiv cu sensul

„înalt și subțire”; este clar că în al doilea caz avem a face cu substantivul folosit ca epitet (cf. *păleață* „prăjină”, dar și „epitet dat unui om foarte înalt”; DLR, s. v.). Cuvântul (cu „etimologia necunoscută” în DLR) nu poate fi despărțit de *păleață*, explicat în DLR ca derivat de la *păli* „a lovi, a izbi” (alături de alte sensuri); *pălălău* derivă de la același verb.

PĂRAȘ. Avem în vedere cuvântul cu sensul „curătură”, în DLR *păraș*², cu „etimologia necunoscută”. A fost explicat de Vasile C. Ioniță, „Anuar de lingvistică și istorie literară” XXX, 1985, p. 223, ca derivat de la *par*. Semnalăm faptul că în favoarea acestei etimologii poate fi citat *prăjiniș* (< *prăjină*), cu sensul „arboret tânăr (format din copaci cu trunchiul drept)”.

PÂNDĂCI. Este glosat „a potcovi”, pe baza unei singure surse (Viciu, S. Gl.), din care sunt reproduse versurile „Șede Petrea cu Negea, Petrea calu-și pândăcea”. După părerea noastră autorul glosarului la care se trimite în DLR a interpretat greșit cuvântul *pândăci*, atribuindu-i un sens care conduce la o absurditate: potcovirea unui cal de către o persoană care „șede”. De fapt, verbul din cea de a doua propoziție nu înseamnă „a potcovi”, ci „a pândi” sau/și „a păzi”; avem a face cu un derivat de la *pândaci* „care stă la pândă” (< *pândă*).

PÂRGAT. Este „numele unei țesături nedefinite mai îndeaproape”, întâlnit într-o culegere de poezii populare din Transilvania. După părerea noastră avem a face cu o variantă a lui *percal* „țesătură ușoară de bumbac, folosită la confecționarea cămășilor”, care este explicat în DLR ca împrumut din germ. *Perkal*, fr. *percal*. Ținând seamă de existența variantei *părgan* (în DLR cuvânt cu „etimologia necunoscută”), am susținut, în

LR XXIV, 1975, 6, p. 577 (= Avram, CE, p. 156) că la cele două limbi-surse indicate în DLR trebuie adăugată o a treia (vezi s.-cr. *pargal*, cu varianta *pargar*). Sunetul [t] din *pârgat*, final de vers, se datorează, foarte probabil, influenței lui *alt* din versul următor; [î] din prima silabă (urmat de o lichidă finală de silabă) provine din [ă] (**părgal*, **părgat*), ca în multe alte cazuri (vezi, de exemplu, *tălhar* > *tâlhar*; cf. Avram, CE, p. 19).

PÂRJAC. Întrucât are sensul „om sau dobitoc nedezvoltat îndeajuns, impotent” (în DLR este reprodusă definiția din sursă, Pașca, Gl.), care este foarte asemănător cu unul dintre sensurile lui *pârci*, anume „om de statură mică, pipernicit” (vezi DLR, s. v., II 1°), se pune întrebarea dacă nu cumva *pârjac* este un derivat de la *pârci*. Răspunsul nostru pozitiv la această întrebare necesită câteva precizări cu privire la forma din titlul notei de față.

Pârjac a fost înregistrat într-o localitate din apropierea Năsăudului, deci într-o regiune în care africaterle [ĉ], [ĝ] au devenit [š], [ž]. De la *pârci*, pronunțat [pîrș], s-a format, cu ajutorul sufixului *-ag* – variantă a lui *-ac* (vezi Pascu, *Sufixe*, p. 190) –, derivatul **pârceag* ≠ [pîrșag]. De la această formă s-a ajuns la cea ortografiată *pârjac* (care credem că trebuie citită [pîržak]) printr-o metateză a trăsăturilor fonetice „surd” și „sonor” produsă în silaba finală (trăsăturile „fricativă” și „oclusivă” din aceeași silabă nu și-au schimbat locul); așadar **[pîrșag]* a devenit [pîržak]. Transformarea „fricativă surdă ... oclusivă sonoră > fricativă sonoră ... oclusivă surdă” este de același tip cu cea prin care de la *bojoc* s-a ajuns la *boșog* (aici „fricativă sonoră ... oclusivă surdă > fricativă surdă ... oclusivă

sonoră”), pentru a cita doar unul dintre exemplele de metateză parțială date de Pușcariu, *Limba română* II, exemplu pe care l-am amintit și în nota *hurgoi*.

PÂRPORE. Are, într-o localitate din județul Arad, sensul „butaș” (cuvânt cu „etimologia necunoscută” în DLR). Provine, după părerea noastră, din sb. *prporak*, variantă a lui *prpoljak* „butaș (de viță de vie)” (Tomici, DSR). Probabil că la forma *pârpore* s-a ajuns prin intermediul unei variante **pârpore* (a fost suprimată terminația *-ac*, interpretată ca sufix). Vocala *-e* nu pune probleme (cf. fluctuațiile de tipul *flutur* ~ *fluture*, *strugur* ~ *strugure*).

În DLR, s. v. *pârpore*¹ – din sb. *prpor* (tradus de Tomici, DSR „bătaie, fecundare (la pești); depunere”) –, au fost puse la un loc un substantiv cu cinci sensuri (printre care „cenușă udă din ciubărul în care se opăresc rufele” și „foc de paie”) și un adjectiv cu un sens foarte îndepărtat de toate sensurile substantivului: „(despre oameni) care nu rezistă la frig, plăpând” (un singur citat: „E un ăla pârpor, nu suferă neam de frig”). Credem că, ținându-se seamă de sensul lui și de faptul că slaba rezistență la frig este o trăsătură comună pentru omul plăpând și pentru butaș, adjectivul dat în DLR sub *pârpore*¹ ar fi trebuit să apară sub *pârpore* sau ca titlu al unui articol aparte.

PELSCI. Este o formă de plural – cu sensul „ghiocei-bogați” și cu „etimologia necunoscută” – care conține un grup consonantic neobișnuit, [lsĉ] (la fel de neobișnuit ar fi grupul [lsk] din singularul **pelsc*). Cu același sens figurează în DLR și forma *peleşei*, explicat ca derivat, cu sufixul *-ei*, de la *peleş* (din

sb. *peleş*, DLR). Ni se pare evident că *pelsci* a apărut ca rezultat al unor greșeli de scriere sau/și de copiere: penultima literă, *e*, din forma scrisă de mână **pelșei* (cu omiterea lui *e* precedat de *l*) sau **pelsei* (cu omiterea *și* a semnului diacritic al lui *ș*) a fost citită *c*. Considerăm așadar că *pelsci* este o formă inexistentă în realitate.

PEPLE. Face parte dintr-o serie lungă de cuvinte cu același sens sau cu sensuri foarte asemănătoare care posedă ca trăsătură comună prezența în structura lor formală a unui grup consonantic alcătuit dintr-o labială și lichida [l]; unul dintre aceste cuvinte figurează chiar în definiția lui *peple*: „om moale, bleg” (cu „etimologia necunoscută” în DLR).

Avem a face cu o creație expresivă, cu unul dintre numeroasele cuvinte ce „exprimă în mod vag toate obiectele care se prezintă ochilor supt o anumită formă” și „simbolizează mișcări și forme” (Sextil Pușcariu, DR I, 1920–1921, p. 83; vezi și Iorgu Iordan, „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»” II, 1935, p. 179).

Într-un anumit sens, *peple* „se înrudește” atât cu *bleg*, cât și, de exemplu, cu *bobleagă* „om bleg, nătărău, prost” (Nicolae Bembea, în LEX. REG. II, p. 56), *papleagă* „femeie proastă” (la Udrescu, *Glosar* sunt date ca sinonime *năvleagă* și *tărăbleagă*), *plăpău* (vezi nota cu acest titlu).

Pentru o discuție mai amănunțită asupra creațiilor cu caracter expresiv de tipul *peple* a se vedea și nota noastră consacrată lui *papleagă*, în LR XXIV, 1975, 4, p. 293–294 (= Avram, CE, p. 134–135). Vezi și nota următoare.

PEPLEHUI. Are sensul „pălărie cu marginile lăsate” și a fost înregistrat – ca și *peple*, discutat în nota precedentă – într-o localitate din nord-estul Transilvaniei. Sunt justificate trimerurile de la *peple* la *peplehuiu* și viceversa, dar credem că, în ambele cazuri, se poate merge mai departe în ce privește indicațiile etimologice (pe *peple* l-am explicat mai sus).

Atât nuanța peiorativă (depreciativă) a sensului lui *peplehuiu*, cât și grupul consonantic [pl] se regăsesc în cuvântul *paplec* „papuc; pantof vechi” (cu „etimologia necunoscută” în DLR și explicat de noi ca formație expresivă cu punctul de plecare în *papuc*; vezi nota noastră din LR XXIV, 1975, 4, p. 234 = Avram, CE, p. 136).

Legătura dintre sensul lui *peple* și cel al lui *peplehuiu* ni se pare evidentă. În ce privește forma ultimului, este ușor de admis că segmentul *-huiu* a fost adăugat ca urmare a influenței unor cuvinte (având sensuri cu o nuanță peiorativă!) cum sunt *căhuiu* „tulbure la minte, mai mult nebun” (DA), *tehuiu* „zăpăcit, năuc, buimăcit” (DEX, s. v. *tehuiu*²) și *păhuiu* „năuc, aiurit, zăpăcit; prost” (pentru acesta din urmă vezi nota noastră din LR XXIV, 1975, 6, p. 574–575 = Avram, CE, p. 147).

PICLUI. Atât înțelesul – „a cerne (foarte fin) spre a obține o făină de calitate superioară” –, cât și forma acestui verb justifică etimologia dată în DLR (sau, mai exact, după cum se va vedea, una dintre etimologiile considerate acolo posibile): „*piclă* + suf. *-ui*”; pe de o parte, *piclă* este atestat cu sensul „făină (de grâu) de calitate superioară” (cuvântul mai înseamnă și „sită la moară”), iar, pe de altă parte, este ușor de admis că *piclui* s-a format de la *piclă* ca și *biciui*, *brăzdui* etc. de la *bici*,

brazdă etc. (cf. Vasiliu, FC III 1, p. 119–120). Tot în DLR se adaugă însă „cf. pol. *pitłowac*”, ceea ce pare să arate că redactorii dicționarului nu au exclus posibilitatea ca verbul să fi fost împrumutat, nu format, prin derivare, pe terenul limbii române. Într-adevăr, cea de a doua explicație este plauzibilă, numai că în loc să se trimită la polonă, ar fi fost cazul să fie avut în vedere ucr. *pytljuvaty* (acesta este etimonul indicat de CADE și de CDER 6351; vezi și Emil Vrabie, „General Linguistics” XXXI, 1991, 3–4, p. 157–158).

După informațiile furnizate de DLR *piclă* este cunoscut în Maramureș, Moldova și Bucovina, iar *piclui* în ultimele două dintre aceste provincii. Pentru adjectivul *picluită* „(despre făină) care a fost cernută fin; care este de cea mai bună calitate” se menționează însă ca arii de răspândire Moldova, Bucovina și Transilvania. Din aceste date se poate deduce că cel puțin verbul, dacă nu și substantivul, circulă și în zone în care este posibil ca *piclui* (eventual. și *piclă*; după CDER 6351 derivat de la *piclui*) să provină din maghiară. De fapt, așa este explicat *piclă* în DLR: „din magh. *pitle*”. Aceeași etimologie se găsește la Tamás, EWUER, unde este menționată și varianta *pikle* a cuvântului maghiar.

În ce privește verbul lucrurile sunt mai complicate decât ar putea să pară. Odată cu *piclă* (din magh. *pitle* sau *pikle*) a putut să fie împrumutat și verbul *piclui* (din magh. *pitlél* – cu varianta *pikléll*; vezi Tamás, EWUER, s. v. *piclui* –, poate, cu forma inițială în română **piclăluî*).

După opinia noastră este mai plauzibilă explicația conform căreia *piclă* este un împrumut din maghiară (nu un derivat de la

piclui, cum se susține în CDER). Cât despre *piclui*, credem că soluția adecvată constă în admiterea a două explicații alternative: derivat din *piclă* sau împrumut. În cadrul celei de a doua explicații este necesar să avem în vedere două limbi, cum face Tamás, EWUER, care, menționând și ucraineana, trimite la TDRG (unde apar însă ceha și polona) și la *Dicționarul limbii române moderne*, [București], 1958: „Im K[omitat] Maramureș kommt auch. ukrain. Vermittlung in Frage (vgl. dazu Tiktin, 1157 und DLRM, 613)” (în acest din urmă dicționar figurează un singur membru al familiei: adjectivul *picluită*, care nu a fost preluat în DEX).

Pe scurt: *piclă* < magh. *pitle*, *pikle* (nu este cazul să se trimită numai la varianta cu [k] înainte de lichidă, întrucât cuvântul românesc se explică fără dificultate și prin cealaltă variantă; cf. *viclean* < magh. *hütlen*); *piclui* < *piclă* sau din magh. *pitlél*, *pikléll*, ucr. *pytljuvaty* (deci o etimologie internă unică sau o etimologie externă multiplă).

PIRIUȘ. Cu indicația „prin vestul Transilv.” și cu „etimologia necunoscută”, cuvântul este definit în DLR „lunecuș pe care se dau copiii iarna” (în sursa citată, anume Teaha, CN, p. 252, „răpăguș, locul unde se dau copiii pe gheață”).

Cu siguranță, ne găsim în prezența unui derivat de la o variantă a lui *târi* (în DLR, s. v., sunt menționate, printre altele, *târâi*, *târia*, *tiri*). *Piriuș* este deci unul și același cuvânt cu *ciriuș* „loc (lungăreț) acoperit cu gheață pe care se dau copiii” (fără etimologie în DA), iar acesta din urmă este, de fapt, cum credem că am reușit să arătăm (vezi Avram, NCE, p. 83–84), cuvântul

care apare în DLR, ca titlu de articol (și cu mențiunea „etimologia necunoscută”), sub forma literarizată *tiriuș* (sensul „pământ lunecos și moale” al lui *tiriuș* este, evident, apropiat de sensul „ghețuș”). De remarcat proveniența lui *piriuș* și a lui *tiriuș* dintr-o regiune (Bihor) în care este cunoscută palatalizarea dentalelor (forma *ciriuș* a fost notată în Hunedoara, unde, în unele zone, [t] inițial a devenit, prin palatalizare, [ć]).

Nu știm dacă *piriuș* este o formă apărută prin falsă regresie în graiul subiecților anchetați de T. Teaha (vezi mai sus), prepalatala [t'], datorată palatalizării lui [t], fiind interpretată ca rezultat al palatalizării lui [p] (ca și [t'] din [t'iper], de exemplu, formă citată de Teaha, CN, p. 56) sau subiecții au pronunțat [t'iriuș], iar anchetatorul a efectuat literarizarea [t'] > p. Cât timp nu se cunoaște etimologia unui cuvânt care conține prepalatala în discuție echivalările [t'] = p și [t'] = t – la care se adaugă [t'] = ch – sunt, în principiu, justificate în egală măsură (cf. Avram, CE, p. 21: cu deosebiri de la un grai la altul, [t'ej] = *piei* sau/și *tei*, *chei*). Dacă însă interpretările și explicațiile noastre sunt corecte, înseamnă că avem a face cu un cuvânt (nu cu trei cuvinte!) a cărui etimologie a devenit cunoscută, așa încât *piriuș* – ca și *ciriuș* – nu poate fi scris sub o formă literarizată altfel decât folosindu-se litera t pentru notarea consoanei inițiale: *tiriuș*.

PLACHIE. Avem în vedere cuvântul, învechit și rar (în DLR *plachie*²) cu sensul „vas de metal în care se gătește mâncare” (se dă un singur citat: „Ia o plachie au tingire în care pune untulemn”; textul la care se trimite, cu titlul abreviat

Mâncările, nu figurează în lista surselor dată în partea introductivă a tomului VI al dicționarului). Provine dintr-un cuvânt bulgăresc pe care nu l-am găsit la Iovan, DBR, dar care este înregistrat de Zoja T. Barbolova, *Имена за съдове в българските диалекти*, Sofia, 1999, p. 214: [плѣк'è] (în transcriere fonetică) „tavă de tinichea pentru prăjitul pâinii”.

PLĂPĂU. Are două sensuri: 1° „(om) prostănac, nătărău, tont”; 2° „om plăpând”. După toate probabilitățile, al doilea sens este secundar: în conținutul semantic al cuvântului era prezentă la început numai noțiunea de „puținătate” a minții, iar referirea la o trăsătură analogă a trupului este ulterioară. În concordanță cu această ipoteză, considerăm că *plăpău* este o creație expresivă (vezi cele arătate mai sus, s. v. *peple* și *peplehui*).

PLEANDĂ. Pe baza unui text folcloric cules din Muntenia, Iulia Mărgărit, ISE, p. 148–149, consideră că acest cuvânt (neînregistrat în dicționare) este rezultatul unei contaminări între *plean* (din slavonul *plěnŭ*, DLR) și sinonimul lui, *pradă*. Reproducem o parte din pasajul la care se referă autoarea citată: „Pleanda-ntâia ce-și robeară? / Tot junei însurăței / Pleand-a doua ce-și robeară? / Fete mari cu bani pe cap”. Culegătorul textului a identificat, în propozițiile interogative, un substantiv feminin, *pleandă*, cu care se acordă în gen determinantul următor, numeral ordinal cu valoare de adjectiv, iar Iulia Mărgărit a acceptat această interpretare.

După părerea noastră aparenta îmbinare *pleanda* + *întâia* este, în realitate, o succesiune de patru cuvinte, *plean d-a-ntâia*, iar ultimele trei formează o locuțiune adverbială. Sensul

versului scris „Pleanda-ntâia ce-și robeară?” este „Ce plean își luară întâi?”. Paralele cu *d-a-ntâia* sunt *d-a doua* „a doua oară” și (într-un vers pe care nu l-am reprodus) *d-a treia* „a treia oară”. Dacă *plean* nu a fost recunoscut de culegătorul textului, nu ne surprinde constatarea că nu a fost recunoscută nici valoarea adverbială a segmentului următor, ceea ce ar fi fost și mai greu.

În sprijinul interpretării pe care o propunem menționăm un fapt consemnat în partea finală a articolului *întâi* din DA: „Forma *întâia* † e atestată și ca adverb, cu sensul de «mai înainte»” (urmează un citat dintr-o scriere a lui Dosoftei: „Să pusă pre sine *întâia* chip de filosofic”).

Cum se poate deduce din cele arătate mai sus, socotim că *pleandă* este un cuvânt inexistent în limba română.

PLOAPE. Este o formă de plural, element component al expresiei *a umbla după ploape* „a pierde vremea degeaba, a umbla după cai verzi”. Trimiterea „cf. *ploapă*” (care urmează după mențiunea „etimologia necunoscută”) nu se justifică: *ploapă* este o variantă a lui *plēoapă*, iar dintre sensurile acestuia nici unul nu poate fi pus în legătură cu înțelesul expresiei citate.

După părerea noastră avem a face cu pluralul unui cuvânt, *ploapă*, derivat de la *plop*. Primul dintre aceste două cuvinte a fost creat după modelul oferit de perechile *pară – păr*, *prună – prun* etc. (aici nu ne interesează distincția între derivarea progresivă și cea regresivă, pentru care vezi Hristea, *Probleme*, p. 66–83).

Evident, *ploapă* denumește un fruct imaginar, inexistent în realitate (cf. expresia *când va face plopul pere și răchita*

micșunele „niciodată”), ceea ce se reflectă în sensul expresiei citate la începutul notei de față: ca și „cail verzi”, fructele produse de plop, numite fie *pere*, fie *ploape*, sunt văzute ca aparținând domeniului imposibilului.

POCHI. Înseamnă „a lovi în cap, a bate, a lovi grav” și, prin extensiune, „a ucide”. Este considerat în DLR cu etimologia necunoscută. Din punct de vedere formal se aseamănă cu cuvântul la care se trimite – „cf. scr. *pokikati* «a lua de păr»” –, dar, din motive de ordin semantic, ni se pare greu de admis existența unei legături între cuvântul românesc și cel din sârbă.

După părerea noastră *pochi* provine din interjecția *poc*. Familiei acesteia îi aparține și adjectivul *pocat* „lovit”, care, cum a arătat Dumitru Loșonți, SSE, p. 115, este participiul verbului *poca* „a lovi”. Ținând seamă de faptul că *pocat* a fost înregistrat într-o regiune (județul Cluj) în care circulă varianta *poac* (= [pøk]) a interjecției, autorul citat explică, în mod justificat, pe *poca* prin această variantă. Pentru *pochi*, atestat în Oltenia și în nord-vestul Munteniei, trebuie, evident, să plecăm de la *poc*.

POCOLI. Dacă în articolul cu acest titlu ar fi fost date numai primul sens de sub I, „a împacheta”; și cele două sensuri legate, mai mult sau mai puțin, de acesta – „a stivui” și „a se muta («din silă»)” – nu am fi avut de făcut nicio observație cu privire la partea etimologică: „din magh. *pakoł*”. Tot sub I figurează însă și sensul „a bate tare, a snopi, a burduși în bătaie” (cu precizarea „în forma *pocălui*”), iar sub II definiția verbului

intransitiv și reflexiv *pocoli* este „a sta liniștit, potolit; a se așeza, a se fixa într-un anumit loc”. Așa stând lucrurile, ar urma să se admită că de la sensul „a împacheta” al magh. *pakol* s-a ajuns, printre altele, la sensurile „a bate” și „a sta liniștit”, ceea ce echivalează cu o ipoteză imposibil de argumentat.

O examinare atentă a conținutului articolului în cauză ne-a condus la concluzia că în DLR au fost puse la un loc, s. v. *pocoli*, trei cuvinte omonime.

Cum am mai spus, *pocoli* „a împacheta” nu pune probleme.

Al doilea *pocoli*, cu sensul „a bate”, provine din interjecția *poc* (ca și *pocat* și *pochi*; vezi nota precedentă).

Al treilea *pocoli*, cu aria de răspândire „Maram., prin Trans. și prin Mold.” și cu sensul „a sta liniștit” provine din ucr. *pokij* (la genitiv *pokaju*; DUR) „liniște”, după toate probabilitățile, prin intermediul variantei **pocoi* (din același cuvânt ucrainean provine rom. *pocoi*, substantiv, cu sensul „cameră de locuit”; DLR).

POLOBOCICĂ. Înseamnă „butoiaș” și a fost explicat în DLR ca împrumut din rus. *polubočka*. Ar fi fost de așteptat însă ca acestui cuvânt rusesc să-i corespundă în română **poluboșcă* sau **poluboașcă* (ori, ca urmare a unei asimilări, **poloboșcă*, **poloboașcă*).

În realitate, ca și *polobocel* (< *poloboc*), *polobocică* este un derivat format pe terenul limbii române, de la varianta *poloboacă* a lui *poloboc* (acesta împrumutat nu din rusă, ci din ucraineană; DLR).

POLOVIȚA. Este „numele unui joc de copii, în care fiecare jucător participă cu un număr egal de monede, care se

amestecă într-o pălărie și apoi se răstoarnă pe masă” (se menționează că locul accentului și etimologia cuvântului sunt necunoscute). Nu se indică numărul jucătorilor, dar presupunem că ei sunt doi (ca la șah, de exemplu). În această ipoteză un „număr egal” înseamnă, pentru fiecare jucător, „jumătate” din total, așa încât cuvântul românesc poate fi explicat ca împrumut din sb. *polovica* „jumătate”.

PORZOL. Este „numele unei substanțe chimice cu care se tratează semințele de cereale înainte de a fi semănate” (cuvântul a fost înregistrat în Oltenia). Avem a face cu un termen generic, care era inițial denumirea comercială a unui produs determinat (autorul acestor rânduri își amintește că a asistat, în Transilvania, în anii din preajma și din cursul celui de al Doilea Război Mondial, la operația de tratare a semințelor cu *porzol* sau cu *arzopol*, substanțe în formă de pulbere). Cât despre originea denumirii înseși, nu putem să formulăm decât presupunerea că avem a face cu un cuvânt creat în maghiară, care a ajuns să fie cunoscut la noi ca urmare a faptului că produsul astfel denumit era importat din Ungaria (sau fabricat în România, cu licență din partea unei firme maghiare). În sprijinul acestei presupunerii menționăm faptul că magh. *por* înseamnă „praf” și că magh. *poroz*, cu același radical, se află la originea rom. *porozlui* „zerstäuben” (fie direct, fie indirect, adică prin intermediul lui **porozlău*; vezi Tamás, EWUER, s. v. *porozău* „Streusand : poudre à sécher”).

În DLR este menționat, ca derivat de la *porzol*, verbul *porzola*. Noi cunoaștem varianta *porzoli* „a trata cu porzol”, de conjugarea a IV-a, ca și *porozlui* „a pulveriza”, citat de L. Tamás.

PUIDĂI. Cuvântul, înregistrat în Banat, a fost glosat „a lătra”, pe baza următorului citat: „Lupul... vede că vin câțiva feciori cu boțile cătră el și cu câinii sumuțind și puidăind”.

Analizând fraza, putem să constatăm că nu este vorba despre feciori care vin sumuțind și de câini care vin puidăind; ambele verbe din secvența „sumuțind și puidăind” pot să indice, în principiu, acțiuni executate fie numai de feciori, fie numai de câini. Sensul lui *sumuți* fiind însă „a asmuți”, este clar că „vin sumuțind” feciorii, nu câinii (aceștia sunt asmuțiți de feciori) și că, prin urmare, tot de *feciori* se leagă și *puidăind* „asmuțind, îndemnând (câinii) să latre sau/și să atace” (după *câinii* ar fi trebuit pusă o virgulă). O greșeală de interpretare (reflectată de glosarea „a lătra”) a dus la apariția unei probleme de etimologie care nu a putut fi rezolvată (vezi mențiunea „etimologia necunoscută”). După corectarea greșelii lucrurile se prezintă foarte simplu: *puidăi* provine, fără îndoială, din sb. *pujdati* „a ațâța, a asmuți” (Tomici, DSR).

PULUMAN. A fost înregistrat, într-o localitate din Maramureș, ca nume de plantă, sinonim cu *luminiță*. Forma cuvântului, sensul lui și faptul că este cunoscut în Maramureș conduc la ipoteza conform căreia avem a face cu un împrumut din ucr. *polum'janyj* „încins, arzător, înflăcărat”; fierbinte, călduros” (DUR). Pentru sens vezi, pe lângă *luminiță*, numele de plante *lumânărică* și *scânteiuță*.

RABLĂ. În DR IV, 1924–1926, partea 2, p. 273–274, N. Drăganu a explicat acest cuvânt – foarte cunoscut, în special cu sensurile „lucru vechi (mai ales mașină) uzat, deteriorat, de calitate proastă” și „animal bătrân și slab; mârțoagă” – ca

împrumut din germanul (mai exact, săsescul) *Râbel* „cânepa proastă care rămâne la dărăcit”. Mai recent, problema originii lui *rablă* a fost examinată de Virgil Nestorescu, LR XIV, 1965, I, p. 100–101 (= Nestorescu, CE, p. 113–114), care a ajuns la concluzia că avem a face cu un împrumut din bg. *xrăbla* „ceva care este spart, rupt, care are lipsuri”. Aceasta este etimologia pe care o găsim și în DLR.

În cele ce urmează nu vom prezenta o nouă soluție etimologică, mulțumindu-ne să facem câteva comentarii asupra celor două menționate mai sus (pentru alte soluții, neclare sau/și neconvingătoare vezi Nestorescu, CE, p. 113).

Făcând o comparație între sensul săs. *Râbel* și cel al bg. *xrăbla* constatăm că ambele includ o notă – „de calitate inferioară” – care se regăsește în sensurile principale ale rom. *rablă*. După părerea noastră este la fel de ușor (sau de greu) să formulăm ipoteze plauzibile privitoare la evoluțiile semantice care au avut loc fie că plecăm de la primul, fie că plecăm de la ultimul dintre cele două etimoane în discuție.

Altfel stau lucrurile din punct de vedere fonetic. În timp ce explicația potrivit căreia rom. *rablă* provine din săs. *Râbel* nu întâmpină dificultăți (cf. *chiflă* < germ. *Kipfel*), etimologia propusă de V. Nestorescu prezintă neajunsul că implică admiterea unui tratament al vocalei [ă] din bulgară care nu se întâlnește în alte cazuri: „Rămâne de admis numai faptul că tratamentul aparte al grupului *pъ* (*pъ*), adică dezvoltarea lui [a] în loc de [â], cum s-a întâmplat în mod normal la împrumuturile slave în limba română, constituie o excepție” (Nestorescu, CE, p. 114). Într-adevăr, ar fi fost de așteptat ca bg. *xrăbla* să devină în românește **hârblă*, **hrâblă* sau **râblă* (cf. *hârb* < bg. *hrâbel*, după DA; în DEX: „cf. bg. *hârbel*).

Trecând acum la un alt aspect al problemei, cel referitor la ariile de răspândire ale lui *rablă*, considerăm că este mai ușor de crezut că un cuvânt împrumutat din săsește a putut să devină cunoscut în Oltenia (una dintre sursele citate în DLR este o culegere de folclor din Vâlcea) – cf. nota *desciocăla* – decât că un cuvânt de origine bulgară a ajuns până într-o zonă formată din partea de nord a Moldovei și Bucovina, unde, după DLR, *rablă* apare cu sensurile „celibatar bătrân”, „om prost și leneș, om de nimic” și „femeie decăzută” (notăm, în treacăt, că s-ar putea ca al doilea dintre aceste sensuri să se datoreze influenței lui *rablău* „om voinic, dar prost și leneș”, din magh. *rabló*; vezi DLR).

Ținând seamă de cele arătate mai sus, credem că, deocamdată, în așteptarea unei soluții definitive, care presupune suplimentarea argumentelor de ordin semantic, cea mai adecvată formulă pentru indicarea originii lui *rablă* este următoarea: probabil din săs. *Râbel*.

RADAȘ. Apare într-o poezie populară culeasă din Maramureș de T. Papahagi: „Țu, mândrule, mă săruț, / Da la cizmă nu te uiț, / Că cizma mi-i radașă / Și gura mi-i hamișă” (transcriere simplificată; în DLR sunt reproduse numai primele trei dintre aceste versuri). Culegătorul glosează „frumos” (în DLR „frumos, curat”) și adaugă: „Et. sl. *rada*”, etimologie care nu a fost acceptată în dicționar (pentru textul reprodus vezi Tache Papahagi, *Graiul și folclorul Maramureșului...*, București, 1925, p. 28; glosarea și etimologia la p. 231).

Faptul că, în partea a doua a poeziei la care ne referim, fata cu gura „hamișă” (= „perfidă”) se laudă spunând că aceasta

este „de mulți feciori sărutată”, întrucât feciorul căruia i se adresează nu este singurul ei curtezan („Știu că nu stau numa-tine”), ne determină să credem că cizmele despre care este vorba nu sunt, pur și simplu, „frumoase” sau „frumoase și curate”, ci posedă o calitate specială; numai astfel capătă sens paralela între „gură” și „cizmă”. În conformitate cu această ipoteză, identificăm în *radaș* un adjectiv derivat de la alt adjectiv (ca și *lateș*, înregistrat în DA, s. v. *lat*), cu sufixul *-eș* (devenit *-aș* sub influența unor cuvinte ca *gingaș*), anume un derivat de la **rad* < v. sl. *xrědŭ* „crispus” (Miklosich, *Lexicon*). Sensul lui **rad* va fi indicat mai departe.

Pentru corespondența v. sl. *ě* = rom. [a] după vibranta forte cf. varianta *hiran* a lui *hrean* (vezi și transformarea [ɛa] > [a], tot după vibranta forte, în forma adjectivală *rea*, devenită [ra] în unele graiuri); pentru absența unei fricative la inițiala cuvântului **rad* cf. *rean*, o altă variantă a lui *hrean*.

După părerea noastră *radaș* nu înseamnă „frumos (și curat)”, ci „creț, ondulat”, ca și cuvântul vechi slav citat. Făcând această afirmație ne întemeiem atât pe argumentul de ordin semantic prezentat mai sus, cât și pe o informație furnizată de DA, s. v. *creț*: „*cizme s[au] ciobote [sic] crețe* = cu pielea de sub tureci încrețită, cum le poartă polonezii”. Într-o anumită epocă, cizmele *radașe* (crețe) – probabil, de import – vor fi fost considerate în Maramureș mai elegante decât cele obișnuite.

RĂZGHIOS. Este glosat „supărat, mânios, furios”. Prezentăm ca probabilă următoarea explicație: *răzghios* a fost format, ca și *răspăr* de la *păr*, cu ajutorul prefixului *răs-/răz-* (cu valoare intensivă) de la **ghios* (< tc. *göz* „ochi”). Această

explicație își găsește un sprijin în constatarea că expresia (menționată în DLR) *a lua (pe cineva) în răzghios* „a lua pe cineva repede și pe neașteptate” – în care *răzghios* va fi luat locul unei forme originare fără prefix: *a lua în *ghios* – are un sens identic cu cel al expresiei turcești *göz açtırmamak* „a nu-i da (cuiva) răgaz” (Baubec/Grecu, DTR, s. v. *göz*). Pentru [s] din **ghios, răzghios* cf. *caraghios* (cu varianta *caraghioz*).

RÂMBOACĂ. A fost înregistrat în Muntenia, ca „epitet pentru un om grosolan, necioplit sau greoi la minte”. Credem că trimiterea „cf. *drâmboi*” nu se justifică: nu vedem ce legătură ar putea să existe între *râmboacă* și cuvântul cu sensul „bucium făcut din coajă de salcie” (în MDA *drâmboi*¹) și, din motive de ordin atât semantic, cât și formal, considerăm neplauzibilă ipoteza formării cuvântului din titlul notei de față prin derivare de la verbul *drâmboi* (în MDA *drâmboi*²), cu următoarele patru sensuri: „a cânta din drâmbă; a lăsa buzele în jos, ca pentru plâns; a-și manifesta supărarea, mânia; a boci”.

După opinia noastră *râmboacă* este un postverbal de la *râmboci* (cu varianta *rânvoci*), „a avea chef de ceva, a i se abate, a i se năzări” (ultimul atestat, ca și primul, în Muntenia), cu „etimologia necunoscută” în DLR, dar explicat de noi, în LR XXX, 1981, 3, p. 216–217 (= Avram, CE, p. 195–196), ca derivat de la **râmbi* (**rânvî*) < bg. *xrumva mi* „îmi trece prin minte, îmi vine în minte”. Evoluția de la „a-i veni în minte” la „a i se năzări” și cea de la „om căruia i se năzare ceva” (presupusul sens inițial al lui *râmboacă*) la „om greoi la minte” sunt ușor de admis.

ROFI. Este un verb cunoscut în Oltenia, cu sensul „a fierbe sau a frige insuficient, a prepara în grabă”. După părerea noastră provine din adjectivul *rovit*, care, la rândul lui, a fost împrumutat din sb. *rovit* „slab, nesigur”, dar și „(fiert) moale” (despre ou; vezi Tomici, DSR). Presupunem că a avut loc o extensiune a sensului lui **rovit*, care va fi fost folosit la început numai cu privire la ouă: „fiert puțin, insuficient pentru a se obține un ou tare” > „fiert insuficient”. La consoana surdă din *rofi* s-a ajuns, după toate probabilitățile, plecându-se de la pronunțarea [ʋ] a consoanei scrise *v* în sb. *rovit* (poate, prin intermediul bilabialei surde [ɸ]; cf. S. B. Bernstein, *Gramatica comparată a limbilor slave*. Traducere și note de G. Mihăilă, București, 1964, p. 272).

RONIȚĂ. Este numele unei ciuperci (*Boletus versipellis*), sinonim cu *pitărcuță*. Credem că avem a face cu o variantă a lui *roiniță*², numele a două flori din familia labiatelor, dar și al unei ciuperci (*Amanita caesarea*; în partea etimologică a articolului *roiniță*² se face trimiterea „cf. *roiniță*¹, iar acesta din urmă este explicat ca împrumut din bulgară). Pentru fluctuația [oɨ] ~ [o] cf. Pușcariu, *Limba română* II, p. 136: „În unele regiuni diftongul *oi* a pierdut pe *i* înainte de un *i* următor: slav. *dojnica*, *vojnîkŭ*... au dat pretutindeni *doniță* și pe alocuri *vonic*”.

SAICHIU. A fost înregistrat într-o localitate din Banat, cu sensul „substanță grasă cu care se alimentează opaițul și candela”. Credem că provine din sb. *sakija*, variantă a lui *sukija* „bourre grasse (pour la charge des armes à feu)” (HSFR). În DLR nu se indică genul și forma de plural și se face mențiunea

„accentul necunoscut”. Presupunem că avem a face cu un substantiv (nume de materie) neutru și oxiton. Pentru schimbarea genului (cuvântul sârbesc este feminin) cf. echivalența *rachie* (fem.) = *rachiu* (neutru). Semiconsoana [i] din *saichiu* se explică prin bine cunoscutul fenomen care a dus și la apariția unor forme ca *straichină*, *veichi*.

SAURĂ. A fost înregistrat într-o localitate din Dobrogea, cu sensul „(despre piatră) mărunț”. Este un rezultat al adjectivizării substantivului *savură* „balast (format în general din nisip sau pietriș) care se pune pe fundul navelor; material granular obținut prin concasarea rocilor” (< ngr. σαβούρα; DLR). Pentru fluctuația [vu] ~ [(u)u] cf. *paceaură* (cu varianta *paceavură*) < tc. *paçavra*, ngr. πατζαβούρα, πατζαούρα (DLR).

SĂLAICĂ. Atât forma, cât și sensul acestui cuvânt – în DLR *sălaică*¹ „(despre fasole verde) bătrână, ațoasă” – indică înrudirea lui cu *salcă*¹ „așchie, țandără” (< magh. *szálka*; DLR). Credem că *sălaică* provine din *salcă*, printr-o modificare formală care a avut loc sub influența unor cuvinte terminate în *-aică* (de exemplu, *făsaică*, pentru care vezi DA, s.v. *fasole*).

În legătură cu aspectul semantic al problemei, este de menționat că magh. *szálka* înseamnă nu numai „țandără”, ci și „ață”, și că acest al doilea sens este dat în MRSz însoțit de precizarea „babé, borsóé” (= „a fasolei, a mazării”). Bazându-ne pe această constatare, considerăm că înrudirea despre care am vorbit constă în apartenența adjectivului *sălaică* la o familie de cuvinte în care intră și *salcă*¹ „țandără”.

După părerea noastră, întrucât o țandără de o anumită formă se aseamănă cu lama unui instrument de tăiat, de la sensul

„țandără” s-a putut ajunge la cel al lui *sălaică*²: „sălai”² (definiția lui *sălai*² este „tăișul secerii”). Dacă așa s-au petrecut lucrurile, înseamnă că *sălaică*¹ (adjectiv) și *sălaică*² (substantiv) provin, amândouă, din magh. *szálka*. După DLR *sălaică*² provine din *sălai*² (acesta figurează în dicționar cu „etimologia necunoscută”). Noi credem însă că *sălai* este un derivat regresiv de la *sălaică* (a cărui silabă finală a putut fi interpretată ca sufix).

Înrudit cu *salcă* și cu *sălaică* este, desigur, *sălângă* „țandără”. În DLR apare cu „etimologia necunoscută”, dar și cu trimiterea „cf. *salcă*¹, *scărămbă*” (ultimul este explicat astfel: „Probabil pref. *s-* + *cărămbă*”). Trimiterea la *cărămbă* nu se justifică; acesta – variantă a lui *carâmb* – nu are sensuri cu care să poată fi pus în legătură sensul lui *sălângă*; ar fi fost cazul să se trimită mai curând cel puțin la *sălaică*² (dacă nu și la *sălaică*¹).

Deși relațiile dintre *salcă*, *sălai*, *sălaică* și *sălângă* (mai ales cele dintre primele trei cuvinte și cel de al patrulea) nu sunt întru totul clare, considerăm că aceste cuvinte formează o familie (într-o accepțiune mai largă a termenului, în conformitate cu care sunt identificate și componente ale structurii cuvântului cu un statut morfologic incert, cum este *-ângă*).

SCĂCIUNA. A fost comunicat din Satu Mare, cu sensul „(complementul indică fânul) a scutura cu furca în timpul uscării”. În DLR apare cu „etimologia necunoscută”, ca și cuvântul la care se trimite: „cf. *scociorî*”.

Este evidentă asemănarea formală a lui *scăciuna* cu sinonimul lui, *scăciui* (ambele verbe se înrudesc și cu *scociorî*,

care va fi discutat mai departe). *Scăciuna* provine, prin schimbare de sufix, din *scăciui*, care în Banat este un împrumut din sârbă (vezi mai jos, nota *schici*). Nu este însă cazul să presupunem că acest *scăciui* a ajuns până la Satu Mare; neatestat ca atare, *scăciui* a fost, desigur, împrumutat acolo din ucr. *skačivaty* „a rostogoli, a face să alunece, a da de-a dura” (DUR). În legătură cu aspectul semantic al problemei este suficient să menționăm că, pentru a se favoriza (a se grăbi) uscarea, se execută atât scuturarea, cât și întoarcerea palelor de fân de pe o parte pe alta.

SCHICI. Înseamnă „vătrai, clește (pentru jar)”. De la acest cuvânt (înregistrat într-o localitate din Bihor), cu „etimologia necunoscută”, s-ar fi format, după DLR, verbul *schiciui* „(complementul indică fânul) a scutura”, înregistrat în Țara Hațegului.

În realitate, substantivul este un derivat regresiv de la verb, format după modelul oferit de *par – păru*, *nit – nitui* etc. (perechi de cuvinte în care însă, se înțelege, derivate sunt verbele). *Schiciui* este, în mod evident, o variantă a lui *scăciui*, cunoscut în Banat și înregistrat în DLR, cu definiția „(complementul indică fânul) a scutura cu furca în timpul uscării” (la fel este definit *scăciuna*; vezi nota precedentă). Dacă vocala originară din prima silabă a acestor forme ar fi fost [i], ar rămâne inexplicabil [ă] din *scăciui*. În schimb, transformarea acestuia în [i] nu pune probleme. În principiu, s-ar putea susține că s-a produs o banală asimilare, dar, dat fiind că varianta cu [i] se întâlnește în Bihor, nu poate fi neglijat faptul că tot acolo apar diverse forme care prezintă fenomenul trecerii la [e], [i] a

vocalelor [ă], [î] precedate de oclusive velare: *chemeșe*, *ghină* (< *găină* etc.).

Scăciui, cu „etimologia necunoscută” în DLR, a fost explicat de noi, în LR XXXVII, 1988, 6, p. 514 (= Avram, CE, p. 205), ca împrumut din s.-cr. *skačiti* „détacher, décrocher” (HSFR). Propunând această etimologie am avut în vedere numai verbul atestat în Banat. Acum, după cele arătate în nota *scăciuna* (vezi mai sus), etimologia lui *scăciui* – în dacoromână, nu într-un anumit subdialecț sau grai al dacoromânei – se dovedește a fi multiplă: alături de sârbă, trebuie indicată și o a doua limbă-sursă, anume ucraineana.

SCOCIORÎ. Din datele oferite de DLR reiese că acest cuvânt este cunoscut în toate provinciile românești, dar se întâlnește mai des în Moldova, Bucovina, Maramureș, nordul Crișanei și nord-estul Transilvaniei. Textele care ne furnizează cele mai vechi atestări sunt scrieri ale lui D. Cantemir, așa încât, de la bun început, pare puțin probabil ca *scociorî* să fie un cuvânt foarte vechi în românește, moștenit din latină (trecem peste faptul că forma lui nu sprijină deloc o asemenea ipoteză) sau împrumutat din vechea slavă.

Dicționarul distinge șase sensuri (cu câteva subsensuri). În cadrul celui fundamental (1°), „a scormoni”, s-a ajuns, prin specializare, la subsensul prezentat cu precizarea „complementul indică focul, jarul, cărbunii etc.”. Sub 4° (sensul „a răspândi, a împrăști”) este înregistrat un alt subsens special: „([...] complementul indică oi) a nu lăsa să stea îngrămădite (pe vreme de caniculă); a împinge, a înțepa, a îmboldi (cu bâta) pentru a face să stea răsfirate (pe vreme de caniculă)”.

Este ușor de constatat că în conținutul semantic al lui *scociorî* se regăsesc elemente pe care le-am întâlnit la *scăciui* și la *scăciuna* (vezi notele *scăciuna* și *schici*). Ținând seamă de acest lucru și de formele cuvintelor menționate, considerăm că în acestea poate fi identificat un radical [skăč]-, cu varianta [skoč]-, și că ne găsim în prezența unui grup de trei verbe care aparțin aceleiași familii – sau, potrivit unei alte interpretări, în prezența a trei variante ale aceluiași verb – care se deosebesc între ele prin sufixe.

Credem că *scociorî* provine, prin schimbare de sufix, din **scociui* (< ucr. *skočuvaty*, sinonim cu *skačuvaty*, citat în nota *scăciuna*; vezi DUR). Vocala [o] din sufixul lui *scociorî* se explică prin asimilare progresivă (*-orî* este o variantă a lui *-ări*, din *clătări*, de exemplu; cf. Vasiliu FC III 1, p. 43, unde *scociorî* este pus în legătură cu *scoate*). Este greu de știut dacă asimilarea s-a produs înainte sau după schimbarea de sufix: **scociui* > **scocioi* > *scociorî* sau **scociui* > **scociurî* > *scociorî*. Natura vocalei finale nu ne interesează aici (*scociorî* are o variantă *scociori*; aceeași fluctuație, [î̃] ~ [i] se întâlnește în cazul perechii *dogorî* – *dogorî̃*).

Pe terenul limbii române, cuvintele *scăciui* (devenit *scăciuna*) și *scociorî*, venite din est, s-au întâlnit cu *scăciui* (cu varianta *schiciui*), împrumutat din sârbă.

SCURMA. Etimologia mai veche dată acestui cuvânt (vezi, de exemplu, CADE și, cu o rezervă exprimată prin „probabil”, DEX: lat. **excorrimare*) nu a fost acceptată în DLR, unde citim: „Etimologia necunoscută. Cf. alb. *gërmoj*, *zgërmis*”. Ultimul dintre aceste cuvinte nu figurează în DALbR, dar găsim

acolo pe *gërmoj* „a săpa; a scotoci, a cotrobăi, a scormoni, a scociori”, deci cu sensuri care ar îndreptăți presupunerea că acest verb albanez și verbul românesc în discuție provin dintr-un prototip comun sau, altfel spus, că *scurma* provine din dacă. După câte știm însă, corespondența alb. [g] – rom. [k] în poziție inițială nu se întâlnește în alte cazuri, ceea ce, de la bun început, ne determină să punem la îndoială apropierea stabilită în DLR (de remarcat că *scurma* nu apare în listele elementelor de substrat, sigure sau, respectiv, probabile, din lexicul limbii române date de Brâncuș, *Vocabularul*). Avem de făcut, în plus, două observații:

Discutând, în SCL XV, 1964, 3, p. 284–288, unele probleme de fonetică și fonologie istorică, am citat (la p. 287) forma *scurima* din *Psaltirea Scheiană* (în textul chirilic vibranta este notată cu ajutorul unei succesiuni de litere, *rr*, care are valoarea de [r̄], consoană forte), formă care dovedește că actualul grup consonantic [rm] este recent și, implicit, vine în sprijinul etimologiei pe care o găsim în CADE. Păstrată – ca atare sau devenită [î] – în cuvântul care descinde din lat. *rimare* (*râma*), vocala aflată între [r] și [m] din *scurima* s-a sincopat (probabil, la o dată posterioară velarizării ei: **scurăma* sau **scurâma* > *scurma*).

În sprijinul etimologiei pe care DLR nu a acceptat-o vin și unele dintre faptele analizate de I. Fischer, într-un articol intitulat „*Criza*” *prefixării în latina târzie* și publicat în „Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte” (Academia Republicii Socialiste România). Seria IV, tomul VI, 1984, p. 131–135; ne referim la echivalența semantică a unor forme cu și fără prefixe și la fenomenul supraprefixării. Ipoteza

existenței în latina târzie a unui verb **excorrimare*, format cu două prefixe și având un sens foarte apropiat de cel al lui *rimare* este cât se poate de plauzibilă.

Credem așadar că etimologia dată în CADE este cu mult mai convingătoare decât cea pe care o găsim în DLR.

SFĂT. Este cunoscut în Transilvania și în Bucovina, cu sensurile „paracliser” și „clopotar”. În DLR apare cu „etimologia necunoscută”, deși proveniența lui din *făt* este în afară de orice îndoială. Autorilor DLR le-a scăpat, se pare, explicația dată lui *sfăt* în DA, s. v. *fāt*, 5°: „(În Transilvania de vest și de nord; ungurism) *Fătul bisericii* (traduce întocmai pe ung. *egyház-fi* «fiul bisericii») s[au] numai *fāt* = cârstnic, pălmar, paracliser, țârcovnic [...] În sensul acesta, probabil, printr-o apropiere de cuvintele *sfătuiesc*, *sfătos* etc., și *sfăt* s. m. (prin Șimleu)”.

Fiind de acord cu părerea potrivit căreia punctul de plecare al lui *sfăt* este *fāt*, nu putem totuși să acceptăm ipoteza emisă în DA cu privire la proveniența consoanei [s]. Există numeroase perechi de cuvinte sau de variante ale aceluiași cuvânt în care un termen se deosebește de celălalt prin prezența/absența unui [s] la inițială, iar termenul fără această consoană începe cu [f]: *sfeștanie* – *feștanie*, *sfârși* – *fârși*, *sfornai* – *fornai* (vezi DA, s. v. *fârnâi*), *sfulgera* – *fulgera* etc. Este imposibil să se găsească pentru fiecare caz în parte argumente de felul celui invocat în DA în favoarea explicației date lui *sfăt*. De altfel, nu toate formele cu [s] inițial urmat de [f] au apărut prin adăugarea actualei consoane inițiale (interpretabilă în unele cazuri ca prefix) la o formă mai veche în care ea nu exista (de exemplu,

feștanie provine din *sfeștanie*, nu invers; vezi și *feștilă* < v. sl. *svěštilo*). Prin urmare, pentru a explica pe *sfăt* este suficient să ne referim la existența fluctuației [f] ~ [sf] în poziție inițială, fără să adăugăm un argument întemeiat pe presupunerea că s-a făcut o apropiere între *făt* și cuvintele din familia lui *sfătui*.

SFORGALĂU. Este un substantiv masculin, cu sensul „torcător”. Având în vedere existența unor perechi de forme ca *sfăt* – *făt* (vezi nota precedentă), distingem în *sforgalău* un element *s-* (prefix), un radical și un segment *-alău*, al cărui statut de sufix ni se pare evident. Radicalul este, formal, identic cu cel din cuvinte maghiare ca *forгат* „a învărti, a suci”, *forгатó*. Ultimul este etimonul rom. *fărgătău* „zăvor”, cum se arată în DA: „din ung. *forгатó* (propriu «învărtitor»)”.

Același *forгатó* din maghiară este, după părerea noastră, punctul de plecare al rom. *sforgalău*. Ar fi fost de așteptat ca pentru „torcător” să avem una dintre formele **forгатău*, **sforgătău* sau – după o asimilare vocalică – o formă identică cu cea pentru „zăvor”: **fărgătău* (ori, după adăugarea lui *s-*, **sfărgătău*). Modificarea lui **sforgătău* în *sforgalău* este însă ușor de explicat: ea se datorează influenței cuvintelor derivate cu sufixul *-ălău/-alău*. Chiar în sursa citată în DLR (Coman, Gl.) se dă ca sinonim al lui *sforgalău* cuvântul *torcălău*.

SIERGAN. A fost înregistrat în DLR, cu accentul și etimologia necunoscute, pe baza unui răspuns la *Chestionarul* lui B. P. Hasdeu obținut dintr-o localitate din Țara Hațegului. Denumeste o „plantă erbacee nedefinită mai de aproape”. Problema locului accentului se rezolvă, iar cea a etimologiei se

simplifică în momentul în care atribuim grupului de litere *si* valoare de [ș]. Putem fi siguri că nu greșim făcând acest lucru, dat fiind faptul că, tot într-o localitate din Țara Hațegului și tot ca răspuns la chestionarul menționat, a fost înregistrat *șergan* (în DLR *șergan*¹) „numele unei plante nedefinite mai îndeaproape”. Așadar *siergan* nu este altceva decât *șergan*, cu o grafie care nu este surprinzătoare pentru data la care a fost comunicat cuvântul (1885).

Pentru etimologia lui *șergan* vezi nota cu acest titlu.

SILCĂ. Face parte din terminologia pescuitului: „sfoară subțire cu care se leagă bucățelele de plută de frânghia carmacelor” (în DLR *silcă*¹). Este, fără îndoială, unul și același cuvânt cu *sâlță*, glosat „laț” și explicat în dicționar ca împrumut din ucr. *syl'ce* (cu același sens; vezi DUR).

SIM. Este cunoscut prin Banat și prin Oltenia și denumește un „pește din familia acipenseridelor, asemănător cu șipul”. Provine din sb. *sim* „esturgeon (*Acipenser glaber*)” (HSFR).

=

SMINTINEL. A fost comunicat dintr-o localitate din Bucovina, cu sensul „burete care crește pe butucii de fag”. Având în vedere, pe de o parte, sinonimia *smintit* = *nebun* și, pe de altă parte, existența unor nume de plante ca *nebună*, *nebunariță*, *nebuneală*, credem că *smintinel* provine din *sminti* (deși modul în care a fost creat derivatul nu este clar). Evident, această explicație implică presupunerea că *smintinelul* este un burete căruia i se atribuie proprietatea de a putea să producă nebunia.

SOLOMIAZUI. Este definit „(complementul indică vase de metal) a spoi”. A fost înregistrat într-o localitate din sud-estul Transilvaniei, regiune în care este cunoscut și termenul *solomie* (în DLR *solomie*¹) cu sensurile „cositor” și „clorură de amoniu” (substanță folosită în operația de cositorire). În partea etimologică a articolului la care ne referim citim: „Etimologia nesigură. Cf. *solomie*”.

Legătura dintre *solomiazui* și *solomie* este neîndoielnică. După părerea noastră verbul a fost creat prin derivare de la *solomie*, cu sufixul *-ăzui* (pentru care vezi Vasiliu, FC III 1, p. 129; cum se arată tot acolo, sufixul este identificabil în *lărmăzui*, dar acesta nu a fost format în românește, ci provine din magh. *lármázni*).

Solomie, cu „etimologia necunoscută” în DLR, a fost explicat de noi, în LR XLII, 1993, 9, p. 434 (= Avram, CE, p. 209–210): magh. *szálmia* „clorură de amoniu”, interpretat ca formă de plural, a devenit în română **salmie* și, apoi, *solomie*.

SRUMI. Vasile Frățilă, EIC, p. 87–88, face o serie de observații interesante asupra mai multor verbe cu sensul „a bate (a lua) boabele de pe știuletele de porumb”. Printre aceste verbe figurează *srumi* (cunoscut în împrejurimile Sibiului), explicat în felul următor: „a rezultat din *a sfurmi*, prin metateză *a sfrumi*, iar apoi, prin disimilarea labiodentalei *f* din cauza bilabialei nazale *m*, *a srumi*” (p. 88; *sfurmi* este considerat variantă a lui *sfărmi*, derivat de la *fărâmbă*). După părerea noastră explicația reprodușă mai sus nu este plauzibilă: este greu de crezut că de la *sfurmi*, cu un grup consonantic inițial destul de obișnuit, s-a ajuns la *sfrumi*, cu un grup dificil mai rar întâlnit, și este și mai

greu de crezut că a putut fi creat, prin eliminarea lui [f], un grup consonantic neobișnuit în limba română, în poziție inițială (în DLR nu este înregistrat nici un cuvânt care să înceapă cu [sr]!).

Credem că *srumi* provine din sb. *sruniti* „a smulge, a desprinde” (Tomici, DSR). Înlocuirea lui [n] cu [m] (respectiv, cu [m̃n], în aria palatalizării labialelor) poate fi explicată prin influența verbelor derivate de la *fărâmă*. Din punctul de vedere al structurilor fonotactice ale românei, *srumi* reprezintă o excepție; păstrarea grupului consonantic din etimon indică neadaptarea la aceste structuri.

STINGHER. Într-o notă publicată în LR XLIII, 1994, 9–10, p. 445–448 (= Avram, CE, p. 214–218) am acceptat etimologia acestui cuvânt dată de O. Densusianu (lat. **extraiugularius* „afară de jug, nepus la jug”) și am prezentat în favoarea ei două argumente de ordin semantic.

Relativ recent, explicația conform căreia există o legătură între lat. *iugum* (de la care s-ar fi format **extraiugularius*) și rom. *stingher* a fost combătută de Aurora Peșan, LR L, 2001, 3–4, p. 201–204: „Nu suntem de acord cu această etimologie din două motive: primul este formal și ține de reconstituirea unui etimon cu șanse puține de a fi existat în realitate și de mult prea complicata evoluție fonetică a acestuia; celălalt îl constituie absența raportării la termeni similari din alte idiomuri romanice” (p. 202).

În ce privește contraargumentele de ordin formal, nu credem că explicația potrivit căreia *stingher* provine din lat. **extraiugularius* (> **extraiungularius*, ca urmare a influenței lui *iungere*) prezintă dificultăți insurmontabile. Cercetătoarea citată

aduce însă obiecții demne de a fi luate în seamă ipotezei potrivit căreia în latină ar fi putut să existe cuvântul reconstruit de O. Densusianu. La fel de întemeiată ni se pare obiecția referitoare la soarta lat. *extra-* în română. În sfârșit, nu sunt lipsite de interes faptele din dialectele sarde aduse în discuție de Aurora Peșan în favoarea concluziei următoare: „pare mai posibilă proveniența lui *stingher* din *SINGULARIS*, derivat de la *SINGULUS*, așa cum au propus cei mai mulți și cum se admite și în REW 7940” (p. 203).

Ținând seamă de cele arătate mai sus, considerăm acum că etimologia dată de O. Densusianu este cel puțin discutabilă. De altfel, nu ea ne-a preocupat în primul rând în nota noastră citată; acolo și în nota imediat următoare, consacrată lui *stingheri*, am încercat (și sperăm că am reușit) să demonstrăm că nu există o înrudire între *stingher* „singur, singuratic” și *stingheri* „a nu lăsa să acționeze, a împiedica” (< **stinghi* < v. sl. *sŭtegnŏti*).

În ce privește etimologia considerată de Aurora Peșan „mai posibilă” a adjectivului *stingher*, nu putem să nu remarcăm că ea lasă nerezolvate două probleme.

Prima este cea a sincopei: ar fi fost de așteptat ca vocala din silaba a doua a lat. *singularis* să se păstreze, așa cum s-a păstrat vocala corespunzătoare din lat. *singulus*; dacă așa s-ar fi petrecut lucrurile, am fi avut în română forma **singurar*. Este adevărat că sincopa este un accident, dar, dată fiind apartenența la aceeași familie a cuvintelor *singulus* și *singularis*, este greu de explicat de ce fenomenul a avut loc numai în cel de al doilea, așa încât s-a ajuns ca, în același grai, *singur*, fără sincopă, să coexiste cu *stingher*, cu sincopă (nu ar fi fost anormală existența

perechii *singur* – **singurar* în unele graiuri și a perechii **singhi* (< *[singl'ʉ]) – **singher* în alte graiuri).

A doua dificultate este reprezentată de faptul că în *stingher* apare consoana [t]. Ca și alți cercetători (G. Pascu, G. Giuglea, S. Pușcariu, Al. Graur, pe care i-am citat în notele noastre menționate), Aurora Pețan se gândește la o contaminare, adăugând că „rămâne de văzut cu ce cuvânt se va fi produs” (p. 203), ceea ce înseamnă că nu este acceptată nici una dintre posibilitățile avute în vedere de ceilalți cercetători amintiți în rândurile precedente: *sta*, *stingh(i)e*, *stâng*.

În concluzie, proveniența lui *stingher* din lat. *singularis* nu poate fi considerată dovedită sau probabilă.

STRUJANĂ. Într-o notă intitulată *strujană*, *strujă*, Iulia Mărgărit, ISE, p. 162–163, menționează că primul dintre aceste cuvinte a fost cules din fostul raion Beiuș și propune următoarea etimologie: „Atât din punct de vedere semantic, cât și formal, termenul poate fi corelat cu *strujea*, variantă de la *scrijea*, în calitate de bază derivativă + *-an(ă)*”. În sursa la care se trimite, un glosar semnat de Teofil Teaha și apărut în CV III, 1951, 3–4, p. 44–47, figurează, într-adevăr, articolul „*strujană* s. f. = felie de pâine, felie de pământ”. Cuvântul nu se regăsește însă în glosarul din monografia datorată aceluiași autor și apărută după un deceniu; în schimb, este înregistrat acolo *strujauă*, cu exemplul (citată și de Iulia Mărgărit) *strujauă de pită* „felie de pâine” (Teaha, CN, p. 268). Fără îndoială, la forma din CV (atribuită graiului care a constituit obiectul monografiei citate) s-a ajuns ca urmare a faptului că litera *u* dintr-un text scris de mână a fost citită *n*. Nefiind înregistrat în alte surse, *strujană*

rămâne, până la proba contrară, un cuvânt inexistent, așa încât nu este întemeiat decât în parte reproșul adresat de Iulia Mărgărit celor două dicționare academice: „DLR nu a inclus *strujană*, MDA se limitează la semnalul *strujană* v. *strijea* [în realitate, *strujea* – n. n.], iar *strijea* rămâne de negăsit în coloanele paginii respective” (de fapt, din MDA lipsesc și *strijea*, și *strujea*). Este interesant de remarcat că, trimitând la glosarul din CV, Al. Graur, ER, p. 37, citează forma cu *u* înainte de *ă* (fără a menționa că a intervenit cu o corectură).

Date fiind cele arătate mai sus, este evident că nu mai poate fi vorba despre formarea lui *strujă* „prin regresivitate de la *strujană*” (avem în vedere aici pe *strujă* sinonim cu *strujauă* – în DLR *strujă*² –, nu pe *strujă*¹, cu sensul „schingiuire”, postverbal de la *struji*).

Forma [strújă], dată în DLR ca variantă a lui *strijea*, apare într-un singur exemplu (un citat din „Familia”, 1883). După părerea noastră DLR a greșit când a identificat acolo un cuvânt cu accentul pe silaba inițială: *strujă* trebuie citit [strujă] sau [strujă], ceea ce înseamnă că forma literarizată a cuvântului este *strujea*. La fel trebuie citit *strujă* din fraza reprodusă de Iulia Mărgărit dintr-o lucrare semnată de Teofil Frâncu și George Candrea. În sprijinul acestei interpretări reproducem precizarea pe care o face Traian Marcu, MCD I, p. 191, cu privire la cuvântul scris, ca titlu de articol, *strujeá* „(numai despre pâine, caș) felie, călcâi”, în glosarul său de cuvinte culese din comuna Deda (fostul raion Toplița): „pronunțat: *strujă*” (accentul nu este marcat aici, dar se înțelege că el se află pe silaba finală, așa cum se indică la forma literarizată din titlu). În reproducerea de către Iulia Mărgărit a exemplului dat de T. Marcu, „I-am dat o *strujea*

de pită, că era flămând”, *strujea* este înlocuit cu *strunjea*; urmează trimiterea greșită „Todoran, *Vâlcele*” (tot *strujea*, fără [n], este forma pe care o găsim în această sursă, citată de noi mai sus, în nota *golișel*; vezi MCD I, p. 95). Așadar, deocamdată, [strújă] „felie” rămâne – ca și *strujană* – un cuvânt inexistent.

La data redactării articolului *scrijea* „bucată subțire tăiată sau ruptă din ceva; felie subțire (mai ales de pâine)” din DLR autorii acestuia au inclus printre variantele cuvântului numai forme care încep cu grupul consonantic [skr]; etimonul indicat este v. sl. *skrižalī*. Într-o fasciculă a dicționarului apărută ulterior sunt considerate însă variante ale lui *scrijea* și forme, cu același sens, care încep cu [str]: „*strujeá* s. f. = *scrijea*”. Iulia Mărgărit acceptă această interpretare, susținând că *strijea* (variantă, menționată, alături de altele, în DLR, s. v. *strujea*) provine din *scrijea*. Noi considerăm însă că *strijea* și celelalte forme cu [str] la inițială conțin un radical diferit de cel al lui *scrijea* (de ce ar fi fost înlocuită cu [t] consoana [k] originară?). Suntem de acord cu etimologia dată de Romulus Todoran, MCD I, p. 95, lui *strujea*: „derivat de la *struji* cu suf. *-ea*”. Întrucât *struji* (< v. sl. *stružiti*; DLR) înseamnă, printre altele, „a ciopli”, este ușor de admis că un derivat de la acest verb a putut să dobândească sensul „felie”.

Pe plan sincron, raportul dintre *strujeauă* și *strujea* este, evident, identic cu cel dintre *măseauă*, *steauă* și *măsea*, *stea*.

ȘALMĂ. Înseamnă, prin Banat și Transilvania, „glumă, păcăleală”. Aproximarea făcută în DLR (după mențiunea „etimologia

necunoscută”) – „cf. germ. *Schelm* «ștrengar»” – nu ni se pare justificată, nici din punct de vedere semantic (este greu de admis o evoluție de la „ștrengar” la „glumă”, nici sub aspect formal (de ce ar fi devenit [a] vocala din cuvântul german?). Credem că o ipoteză mai plauzibilă este cea potrivit căreia la originea lui *șalmă* se află sb. *šala* „glumă, șagă; poznă, șotie, năzdrăvănie” (și cu alte sensuri; vezi Tomici, DSR).

Indiferent dacă în Banat există sau nu cuvântul **șală* (am afirmat, în alt loc, că existența lui poate fi presupusă și am explicat prin derivare de la **șală* pe *șalâc* din expresia *a râde cu șalâc* „a râde cu poftă”; vezi LR XXXIII, 1984, 3, p. 185 = Avram, CE, p. 226), *șalmă* a putut să apară în vorbirea unor români cunoscători ai limbii sârbe printr-o contaminare a sb. *šala* cu rom. *glumă*.

ȘĂLAR. Avem în vedere pe *șălar*² „(despre animale) vărgat”, cuvânt cunoscut în Banat, ca și *șălean* „bălțat, vărgat”. În DLR se fac trimiteri de la unul la altul, dar ambele cuvinte rămân cu „etimologia necunoscută”.

Știind că printre accidentele fonetice foarte frecvente se numără înlocuirea lui [n] cu [l] sau cu [r] și viceversa, precum și asimilările și disimilările în care sunt implicate aceste consoane (vezi Pușcariu, *Limba română* II, p. 129–136), este ușor de admis că la baza lui *șălar* se află *șar* „linie, dungă” (în DLR *șar*¹; în secțiunea etimologică a articolului cu acest titlu cuvântul din română este comparat cu cuvinte din alte două limbi: „cf. magh. *sor* «șir», scr. *šar* «dungă»”). Este de presupus că de la *șar* s-a format, cu sufixul *-an*, derivatul **șăran*; nu este exclus

ca de la acesta să se fi ajuns la *șălar* în mod direct (vezi cel spus mai sus despre sonantele dentale), dar este mai plauzibilă explicația conform căreia au avut loc două transformări: **șăran* > **șărar* (prin asimilare) > *șălar* (prin disimilare). Este mai greu de explicat forma *șălean*, care, după părerea noastră, nu reprezintă o unitate lexicală diferită de *șălar* (poate că din această formă provine *șălean*, prin înlocuirea terminației *-ar*, interpretată ca sufix, cu un sufix adjectival frecvent).

Deși unele detalii privitoare la transformările formale care au avut loc nu pot fi precizate, considerăm că proveniența lui *șălar* și a lui *șălean* din *șar* este neîndoielnică.

ȘELANĂ. Apare în sintagma *cireșe șelane*, care denumește o „varietate de cireșe mari, gălbui-roșii”. Trimiterea „cf. *șăleană*” (precedată de mențiunea „etimologia necunoscută”) nu ni se pare justificată: *șălean* este un adjectiv, cu sensul „bălțat, vârgat”, folosit cu privire la animale (vezi nota precedentă) și este greu de crezut că el a ajuns să indice și o proprietate a unor cireșe.

Șelană provine, după părerea noastră, din primul element al compuselor germane *Schalenfrucht*, *Schalenobst*, care este *Schale*, cu sensul de bază „coajă; piele, pieleță”. Presupunem că la sensul lui *șelană* din română s-a ajuns de la sensul „fructe cu coajă lemnoasă” al germ. *Schalenobst* (vezi DGR).

ȘERGAN. În DLR se face distincție între *șărgan*¹ „numele unei plante nedefinite mai îndeaproape”, cu „etimologia necunoscută”, și *șergan*² „(despre părul sau

culoarea cailor; p. e x t. despre cai) galben-cafeniu”, explicat ca derivat de la *şarg*, cu sufixul *-an*.

După părerea noastră nu poate fi considerat întâmplător faptul că atât *şergan*¹, cât şi *şergan*² au fost înregistrate în câte o localitate din aceeaşi regiune (Ţara Haţegului), de unde provine şi *siergan* (= *şergan*¹), pe care l-am discutat într-o altă notă. Avem a face cu un singur cuvânt: cu valoare de adjectiv denumeşte o culoare, iar ca substantiv o plantă (eventual, mai multe plante) de culoare galbenă. Faţă de *şarg*, care înseamnă, printre altele, „gălbui”, numele de plantă *şergan* se află, din punct de vedere semantic, într-un raport semănător cu cel dintre *gălbenea* şi *galben*.

ŞNEAŢA. Apare în expresia *a lua şneafa* „a o lua la fugă”, comunicată din Banat. Credem că ne găsim în prezenţa unei formaţii glumeţe, al cărei punct de plecare este germ. *Schnelle* „viteză, rapiditate”. Dacă facem abstracţie de faptul că baza şi derivatul (de un tip aparte) nu aparţin aceleiaşi limbi, putem spune că *şneafa* a fost creat printr-un procedeu asemănător cu cel numit de Al. Graur, *Scrieri de ieri şi de azi*, Bucureşti, 1970, p. 160, *d e r a i e r e l e x i c a l ă* (unul dintre exemplele date: *Dumnezeu să-l iepure*, unde *iepure* a luat locul lui *ierte*). Faţă de cazurile discutate de autorul precitat, *şneafa* prezintă particularitatea că este o formă inexistentă în limbă înainte de producerea „deraierii”.

ŞPICULUI. A fost înregistrat, cu sensul „a trăda”, într-o localitate din Maramureş, ca răspuns la o întrebare din chestionarul folosit în ancheta pentru ALR II. În partea rezervată etimologiei a articolului în cauză din DLR se face trimiterea „cf. *şpicula*”.

Formal, *șpicului* se aseamănă atât cu *șpicula* (variantă a lui *specula*), cât și cu *șpicălui* „(complementul indică bucăți de carne) a împăna” (< magh. *spékel*; DLR), dar verbul din titlul notei de față nu are un sens de natură să sprijine ipoteze care l-ar lega de unul dintre celelalte două verbe. În schimb, sensul „a trăda” este apropiat de unele dintre sensurile unui cuvânt german: *spicken* înseamnă nu numai „a împăna cu slănină” (ca *șpicălui*), ci și „a mitui” și – în argoul școlăresc – „a copia” (vezi DGR). Credem deci că *șpicului* provine din germ. *spicken* (pentru sufixul *-ului* vezi Vasiliu FC III 1, p. 124–125).

ȘPIGLU. Forma cuvântului – înregistrat într-o localitate apropiată de Zalău și glosat „placă (la cămașa bărbătească)” – ne îndreaptă, de la bun început, spre germ. *Spiegel*, din care provine rom. (învechit) *șpighel* „oglină” (vezi DLR, s. v. *șpighel*²). De fapt, *șpighel* și *șpiglu* trebuie considerate variante ale aceluiași cuvânt, provenit din germ. *Spiegel*, care, cum se poate vedea în DGR, are, printre altele, și un sens privitor la obiectele de îmbrăcăminte: „rever de mătase (la smoching etc.)”. Pentru structura silabei finale a lui *șpiglu* cf. *vinclu* < germ. *Winckel* (DLR). ~

ȘPIRAL. Înseamnă „trior” și a fost înregistrat într-o localitate apropiată de Turnu Severin. Plecând de la constatarea că unul dintre sinonimele lui *trior* menționate în DLR este *melc*, cuvânt care, cu sensul lui de bază, denumește un animal gasteropod „de obicei apărut de o cochilie răsucită în spirală” (am reprodus o parte a definiției din DEX), este ușor de admis că mașina agricolă în cauză a putut fi numită cu un cuvânt care trimite nu la acțiunea pe care o execută, ci la un element

referitor la forma ei. Credem deci că *șpiral* provine din primul termen al compusului german *Spiralpumpe* „pompă centrifugă cu carcasă spirală” (DGR).

ȘTĂMIȚĂ. Înseamnă „piatră folosită în construcții” (sens atestat într-o localitate apropiată de Oravița). Credem că provine din germ. *Steinmasse* „masă de piatră” (DGR), în ciuda deosebirilor fonetice relativ mari dintre cuvântul românesc și etimonul propus aici (deosebirile de acest fel se întâlnesc frecvent în cazul cuvintelor împrumutate din germană).

ȘTELĂ. Cuvântul, glosat „păduche de găină” apare în DLR cu mențiunea „etimologia necunoscută”, urmată de trimiterea „cf. *stelniță*”. Credem că este cazul să nu ne mulțumim cu apropierea stabilită în DLR, ci să susținem că *stelniță* „ploșniță” este chiar cuvântul care se află la baza lui *ștelă*. Mai exact, trebuie să avem în vedere varianta *ștelniță*, absentă din DLR, dar atestată (vezi Frățilă, GT, p. 165).

De remarcat că *ștelă* a fost înregistrat într-o localitate apropiată de Sebeș, în interiorul unei arii lingvistice caracterizate prin transformările [s] > [ș] și [z] > [j] în anumite contexte (vezi articolul lui Romulus Todoran publicat în CL XX, 1975, 1, p. 33–46, și republicat – cu adăugarea unei note privitoare la explicația fenomenului – în volumul autorului apărut cu nouă ani mai târziu: Romulus Todoran, *Contribuții de dialectologie română*, București, 1984, p. 62–77; V. Frățilă, LR XXV, 1976, 2, p. 209–213).

De la *ștelniță* s-a ajuns la *ștelă* prin derivare regresivă (după modelul oferit de perechi de cuvinte ca *bolniță* – *boală*).

ȘUFERTIȚĂ. Înseamnă „haină ruptă, zdreanță” și este considerat în DLR cu „etimologia necunoscută” (se face doar trimiterea „cf. *șoferțe*”). După părerea noastră *șufertiță* este un derivat, cu sufixul *-iță*, de la *șoferțe* (variantă a lui *șufețe*, din germ. *Schufetzen*; DLR), mai exact, de la singularul **șofertă*, corespunzător unui plural în *-i* (*șoferți*). Deși forma *șofertă* nu este atestată, înrudirea lui *șufertiță* cu *șoferțe* fiind neîndoielnică, numai prin raportare la un alomorf terminat în [t] al radicalului celor două cuvinte poate fi explicată prezența acestei consoane în derivat.

Nu pun probleme nici fluctuația [o] ~ [u] înainte de accent, nici deosebirea de sens dintre *șufertiță* și *șoferțe* (acesta din urmă este înregistrat cu sensul „obiile”).

ȘUFERTIȚ. Este un „nume depreciativ dat de țărani persoanelor care se îmbracă în haine orășenești”. Cuvântul a fost tratat în DLR ca și *șufertiță*, discutat de noi în nota precedentă: „Etimologia necunoscută. Cf. *șoferțe*”. Proveniența lui *șufertiț* din *șoferțe* ni se pare evidentă. Deși sensul celui dintâi este oarecum opusul sensului „obială” (poate, și „zdreanță”, nu neapărat folosită ca obială), evoluția semantică presupusă de explicația pe care o propunem poate fi admisă; ea s-a produs ca urmare a atitudinii „depreciative” a vorbitorului.

ȘUGUI. Avem în vedere cuvântul cu sensul „a sugruma” (în DLR *șugui*²). Provine din *sugușa* „a sugruma” (< pref. *sub-*

+ *gușă*; DLR), formă a cărei parte finală (-*ușa*) a putut fi interpretată ca sufix și înlocuită cu sufixul -*ui* după ce vorbitorii au încetat să mai recunoască prezența în ea a elementului *gușă* cu sensul vechi „gât” (cf. DA, s. v. *gușă*). Pentru -*ușa* – variantă a lui -*oșa* – vezi Vasiliu, FC III 1, p. 104, unde se dau, printre altele, exemplele *boboșa* „a se umfla (ca bobul)”, *gheboșa*. Este de presupus că de la *sugușa* s-a ajuns la *șugui* prin intermediul formei **șugușa*, apărută prin asimilare ([s]...[ș] > [ș]...[ș], ca în *șosea* > *șoșea*).

TĂRTĂLEȚ. A fost înregistrat într-o localitate apropiată de Câmpulung (Muscel), cu sensul „guraliv, vorbăreț”. Prezintă o oarecare asemănare cu verbul *tărărăi* „a cânta întruna, monoton” și „(despre bibilici) a scoate strigătul caracteristic speciei”, dar, după opinia noastră, nu destul de mare pentru a justifica trimiterea la verbul citat (precedată de mențiunea „etimologia necunoscută”). Ne referim aici atât la aspectul semantic, cât și la cel fonetic (cu privire la ultimul observăm că în *tărărăi* apare de două ori [r], pe când în *tărtăleț* se repetă [t]).

Credem că *tărtăleț* provine din interjecția *tala* „cuvânt care redă vorbăria lungă domoală, zgomotul (înăbușit) produs de vorbire”. Prezintă interes constatarea că în toate cele cinci citate interjecția este repetată (un exemplu: „Am plecat amândoi la Pitești și: tala-tala, vorba-vorba”; citatul a fost preluat de la Udrescu, *Glosar*, fapt din care reiese că interjecția circulă în regiunea în care a fost atestat *tărtăleț*).

Explicația pe care o propunem este următoarea: de la *tala-tala* s-a format, prin derivare cu sufixul -*eț*, forma **tălătăleț*, iar aceasta a suferit, apoi, două accidente fonetice: o sincopă

(**tălătăleț* > **tăltăleț*) și o disimilare (**tăltăleț* > *tărtăleț*); ambele fenomene sunt banale.

TÂLHOCl. Am propus, în LR XLVIII, 1989, 5, p. 445–446 (= Avram, CE, p. 239–240), o explicație conform căreia acest verb, cu sensul „a se spăla cu apă multă”, provine din *hăltăci* – legat de interjecția *hăltăc* și dat în DA, s. v. *hăltăcări* „a clăti (clătări) lichidul dintr-un vas (sau un vas cu lichid)”, ca variantă a cuvântului-titlu –, prin intermediul formelor **tălhăci* sau **hăltoci*. Nu este însă lipsită de temeii o explicație diferită: „există sau a existat” interjecția **tălhăc*, iar la verbul *tălhoci* – dacă această formă este „reală” – s-a ajuns plecându-se de la **tălhăc* și trecându-se prin faza **tălhăci* (Loșonți, SSE, p. 167).

Întrucât ne găsim în prezența unui cuvânt cu bază onomatopeică, sunt plauzibile atât ipoteza în cadrul căreia se presupune că s-a produs o metateză, cât și cea în care se pleacă de la interjecția neatestată *tălhăc*; nici una nu întâmpină dificultăți din punct de vedere semantic sau fonetic. Autorul precitat formulează însă și o a treia ipoteză: „Dacă, cum s-ar putea suspecta, e o greșeală străcurată la dactilografiere prin confuzia literei *b* din scrisul de mână cu *h*, verbul [*tălhoci* – *n. n.*] se explică de la *tălbăc*”. Credem acum că aceasta este soluția etimologică cea mai satisfăcătoare (considerăm deci că *tălhoci* trebuie citi *tălboci*).

TÂRBOC. Înseamnă, prin Oltenia, „nămol, noroi” (în DLR *tărboc*²). Este evident că acest sens este apropiat de cel al lui *tălbăriță* „mlaștină, mocirlă”, cu „etimologia necunoscută” în DLR, dar, pe bună dreptate, pus în legătură cu un cuvânt de

origine onomatopeică: „cf. *tâlbâc*” (acesta din urmă este definit astfel: „cuvânt care imită zgomotul produs de căderea unui obiect tare în apă, bâldâbâc”).

Dacă avem în vedere faptul că fluctuațiile [ă] ~ [î], în diverse contexte (dar mai ales înainte de grupurile consonantice cu o lichidă ca prim element), și [l] ~ [r], în poziție preconsonantică, sunt frecvente (vezi Avram, CE, p. 19; de remarcat că un omonim al cuvântului în discuție – *târboc*¹ în DLR – are varianta *tâlboc*), *târboc*² poate fi pus în legătură, întocmai ca *tălbăriță*, cu interjecția *tâlbâc*. Întrucât acest cuvânt imită zgomotul produs numai de căderea urmată de *c u f u n d a r e a* unui obiect într-o materie lichidă sau semilichidă (căderea unui obiect care plutește nu produce un zgomot care să poată fi imitat prin cuvinte ca *tâlbâc* sau *bâldâbâc*!), este ușor de admis că de la interjecție s-a putut ajunge la un substantiv cu sensul de „nămol”. Cu acest sens și cu un nou statut morfologic, **târbâc* (< *tâlbâc*) a putut fi apropiat de categoria cuvintelor terminate în *-oc*, ceea ce a dus la înlocuire cu [o] a lui [î] din ultima silabă.

Vezi și notele *târmoacă* și *turbucală*.

TÂRMOACĂ. Atât din punctul de vedere al sensului, cât și sub aspect formal, acest cuvânt, care înseamnă „noroi (amestecat cu zăpadă)”, se aseamănă, în mod evident, cu *târboc* „nămol, noroi”, discutat mai sus. După părerea noastră avem a face cu o singură unitate lexicală.

Dacă *târboc* se explică așa cum am încercat să arătăm în nota cu acest titlu, înseamnă că [b], nu [m], este consoana originară. Ce e drept, fluctuația între o oclisivă orală și corespondenta ei nazală nu este frecventă (eventual, ar putea fi

amintit aici înlocuirea lui [b] cu [m] în cuvântul devenit *vărăjmaș*, derivat de la *vrajbă*, înlocuire pe care Pușcariu, *Limba română* II, p. 135, o explică prin disimilarea „orală...orală” > „orală... nazală”; pentru cazul în care orala este surdă putem cita perechea formată din *țâșpoacă* „poșircă” și varianta *țâșmoacă* a acestui cuvânt; DLR), dar acest lucru nu ne împiedică să susținem că forma *târmoacă* provine din *târboc*.

TÂVSĂ. Prezent într-o singură sursă (un glosar întocmit de P. Coman, care cuprinde în mare parte material comunicat prin corespondență), cuvântul – cu localizarea „Bonț – Gherla” și cu „etimologia necunoscută” în DLR, unde apare ca sinonim al numelui de plantă *torțel* – este, după părerea noastră, inexistent în realitate. Neobișnuita secvență de litere *vs* se explică prin citirea greșită a cuvântului *târsă* scris de mână: *r* a fost luat drept *v*. *Târsă* (în DLR *târsă*², din ucr. *tyrsa*) este, printre altele, „numele mai multor plante”, așa încât, chiar dacă printre cele trei menționate în dicționar nu figurează și planta numită *torțel*, avem motive să credem că din împrejurimile Gherlei a fost comunicat, cu sensul „torțel”, *târsă*, nu *tâvsă*.

TICHILEAN. Am susținut, în LR XLVIII, 1989, 5, p. 444 (= Avram, CE, p. 244), că acest cuvânt, cu sensul „îngrijit, pedant”, este rezultatul unei metateze produse în **chitilean*, derivat de la *chiteală* „găteală, dichiseală”, și am adăugat că ipoteza existenței unei relații a lui cu *tighini* „a se dichisi” (relație stabilită în DLR, unde verbul figurează cu „etimologia necunoscută”), plauzibilă sub aspect semantic, întâmpină dificultăți de ordin formal.

După părerea lui Dumitru Loșonți, SSE, p. 168, „trimiterea făcută în DLR se justifică, cele două cuvinte, atestate în localități din același județ (AG [= Argeș – *n. n.*]), fiind înrudite”; „*tichilean* este o variantă, rezultată prin pierderea sonorității lui *ǵ*, a lui **tighilean*”, derivat de la *tighili*, cu sensul, „neatestat, dezvoltat prin extensiune”, de „a se dichisi”, sau de la *tighel*. În sprijinul celei de a doua explicații date lui **tighilean* este menționat faptul că din București (deci nu din Argeș!) a fost comunicată sintagma, neînregistrată în DLR, *tânăr cu tighel* „tânăr îmbrăcat elegant” (se face precizarea „familiar”).

Cum se poate constata, atât soluția propusă de noi, cât și cea (cu două variante) rezumată în alineatul precedent pleacă de la forme neatestate: **chitilean*, respectiv, **tighilean*. Considerând însă că se poate trece peste acest neajuns comun, observăm că unele dificultăți întâmpinate de soluția conform căreia *tichilean* provine, indirect, din *tighel* o fac mai puțin plauzibilă decât cealaltă soluție: a) pe plan semantic: este invocat un sens neatestat al lui *tighili* (sensul sintagmei familiare comunicate din București nu constituie un argument valabil în favoarea ipotezei potrivit căreia *tighili* ar avea sensul „a dichisi” în Argeș); b) pe planul formei: rămâne greu de explicat înlocuirea lui [ǵ] cu [k] într-un presupus membru al familiei lui *tighel*.

Etimologia propusă de noi nu pune nicio problemă sub aspect semantic, iar fenomenul fonetic invocat în cadrul ei este destul de frecvent; în contribuția noastră anterioară am citat, după S. Pușcariu, formele *tecină* și *tinghie* – pentru *cetină*, *chindie* –, rezultate ale unor metateze de același tip cu cea prin care am explicat pe *tichilean*: „(pre)palatală...dentală > dentală...(pre)palatală”.

În concluzie, fără a exclude posibilitatea ca eventuale informații noi să o infirme în viitor, rămânem, deocamdată, la explicația prezentată pe scurt la începutul notei de față.

TURBUCALĂ. Având sensul „noroii subțire”, este evident că nu poate fi despărțit de *târboc* „nămol, noroi” și de *târmoacă* „noroii (amestecat cu zăpadă)”, cuvinte – discutate mai sus – de care se leagă și din punctul de vedere al formei.

Turbucală este un derivat de la *târboc*. Vocalismul radicalului nu pune probleme: în poziție neaccentuată, [u] a luat locul lui [o] din *târboc* (de menționat aici și faptul că fluctuația [o] ~ [u] este frecventă; cf. *cocoș* – *cucoș*, *coraj*, variantă populară a lui *curaj*), iar vocala centrală din prima silabă a fost înlocuită cu [u] prin asimilare. Este deci de presupus că la *turbucală* s-a ajuns prin intermediul formei **târbucală* (eventual, precedată de **târbocală*).

De remarcat că atât interjecția *tâlbâc*, cât și cele trei substantive – sinonime sau cvasisinonime – menționate în nota de față au fost înregistrate în graiuri din sudul domeniului lingvistic dacoromân (în Oltenia și în Muntenia).

ȚAFANDACHE. Este un cuvânt invariabil, definit în DLR astfel: „bărbat (tânăr) spilcuit, sclifosit, ridicol și ușuratic; filfizon, fante, muțunache”.

De observat că din punct de vedere semantic *țafandache* posedă trăsături care îl apropie de cele trei substantive menționate în partea finală a definiției reproduse, de *fudulachi* „om fudul” (SDLR), precum și de verbul reflexiv *fâțâi*, care înseamnă, printre altele, „a face nazuri, mofturi, fasoane, a se

fandosi” (DA, s. v., 2°). Pe planul formei el se apropie, în grade diferite, de *fante*, *fandosi* (prin silabele a doua și a treia) și de *fudulachi*, *muțunache* (prin silabele a treia și a patra). Bazându-ne pe aceste constatări, credem că avem a face cu o creație glumeață al cărei punct de plecare a fost *fâtâi* și în a cărei formă poate fi identificată influența cuvintelor *fante*, *fandosi*, pe de o parte, și a derivatelor în *-ache*, pe de altă parte (cf. DA, s. v. *bei*, 1°: la V. Alecsandri „găsim un diminutiv *beicăche* (formațiune glumeață, după *agache*) «domnișor»”). Cuvântul astfel creat a fost **fațandache*, de la care s-a ajuns la *țafandache* prin metateză.

ȚĂLĂRATĂ. Articolul cu acest titlu se întemeiază pe o singură atestare. Cuvântul a fost obținut, într-o localitate din Bucovina, ca răspuns la o întrebare din chestionarul pentru ALR II, în sintagma *față de masă țălărată*, cu sensul „mușama; pânză ceruită”. În partea etimologică a articolului se face trimiterea „cf. *cerat*”.

În sursa indicată în dicționar cuvântul *țălărată* este precedat de indicația „[ε]”, ceea ce înseamnă că subiectul anchetat a ezitat înainte de a-l pronunța. Este evident că avem a face cu o deformare a termenului real. Acesta nu putea fi însă *cerat*, respectiv, *cerată* (= *ceruită*), cum se presupune în DLR; secvenței [çe] din limba literară i-ar fi corespuns [șe], nu [ță]. Cuvântul pe care nu și l-a amintit exact subiectul anchetat a fost **țărata*, așa încât ar fi trebuit să se trimită la ucr. *cerata* „mușama” (DUR).

UJULITĂ. Dată fiind precizarea „despre piatra morii”, se poate înțelege la care anume dintre sensurile polisemanticului

fereca se trimite prin glosarea „neferecată”. Este sensul prezentat în DA, s. v. *fereca*, 1°, prin reproducerea a două explicații întâlnite în sursele citate: „*a fereca o piatră de moară* «a-i bate fața..., spre a-i scoate zimți, ca să zdrobească sămânța, s-o macine mai bine”; „*piatra morii, ca să macine bine, trebuie ferecată, adecă scobită. Se ferecă cu gheunoii și cu ciocanul*”.

Este clar că piatra de moară ujulită este cea ai cărei „zimți” s-au ros, s-au tocit; aceștia se refac prin scobire cu ajutorul unui gheunoi („un fel de ciocan ascuțit întrebuințat la ferecatul roților de moară”; DA, s. v. *ghionoi* ^[1]). Credem deci că adjectivul *ujulită* provine din participiul verbului **ujuli*, împrumutat din sb. *ožuliti*, care înseamnă, printre altele, „a roade” (Tomici, DSR).

ULICĂU. Etimologia dată în DLR acestui sinonim al lui *ulițarnic* „(persoană) care bate ulițele, căreia îi place să-și piardă timpul, umblând fără rost (pe uliță)” pare a se datora unei neatenții: după ce, pe aceeași pagină, cu câteva rânduri mai sus, *ulicareț* este explicat ca „*uliță* + suf. *-areț* prin disimilarea lui *ț*”, o explicație analogă apare sub *ulicău*: „*uliță* + suf. *-ău*, prin disimilarea lui *ț*”. Forma **ulițău* ar fi conținut însă – spre deosebire de **ulicareț* – un singur [ț], așa încât ar fi lipsit contextul necesar pentru producerea unei disimilări!

Derivatul din titlul notei de față nu poate fi explicat decât printr-o substituție de sufix produsă într-un alt derivat, care conținea alomorful *ulic-* al radicalului. Așadar *ulicău* provine fie din *ulicareț*, *ulicariț* (< *uliță*; Graur, ER, p. 39), fie din *ulicarniț*.

Ultimele două derivate figurează în același articol, cu titlul *ulicareț*. Al doilea conține însă un [n] care nu se regăsește nici în baza *uliță*, nici în sufixul *-areț*, ceea ce înseamnă că

etimologia dată lui *ulicareț* (corectă sau nu; vezi mai jos) nu se potrivește pentru *ulicarniț*. Acesta din urmă ar fi trebuit, după părerea noastră, să fie dat ca variantă a lui *ulițarnic*, din care a luat naștere printr-o metateză.

În ce privește proveniența lui *ulicariț* ne despărțim de Iulia Mărgărit, ISE, p. 191, care crede că „de la *ulicarniț*, prin pierderea nazalității, ar fi putut rezulta *ulicariț*”; o astfel de pierdere ar fi un fenomen fonetic neobișnuit în contextul dat. După părerea noastră în *ulicariț*, variantă a lui *ulicareț*, este prezent sufixul *-areț*, așa încât etimologia din DLR este corectă în prima parte a ei (s-ar fi putut adăuga: „probabil, după *ulicarniț* < *ulițarnic*”), pe când în *ulicarniț* sufixul este *-arnic*; radicalul și sufixul au aici alomorfe explicabile printr-o metateză care a afectat ambele morfeme: *uliț-* > *ulic-*; *-arnic* > *-arniț* (vezi Mărgărit, ISE, p. 191–192).

URĂ. Sub *ură*² a fost înregistrat acest nume a trei plante erbacee. Una dintre ele – *Lathyrus tuberosus* în terminologia științifică – este cea numită și *oreșniță*. După cum menționează Al. Borza, *Dicționar etnobotanic, cuprinzând denumirile populare românești și în alte limbi ale plantelor din România* [București], 1968, p. 97, printre termenii germani (inclusiv săsești) cu sensul „oreșniță” se numără *Ure*. Din acest cuvânt credem că provine rom. *ură*.

URLOI. Deși în partea etimologică a articolului cu acest titlu nu găsim decât trimiterea „cf. *horn*”, se înțelege că în DLR a fost acceptată, cel puțin în parte, părerea lui Sextil Pușcariu, DR I, 1920–1921, p. 324, potrivit căreia „*urloi* derivă din *hornoú*, augmentativul lui *horn*”; vezi și, sub semnătura

aceluiași savant, DR X, 1941–1943, partea II (1943), p. 378, nota 1 – „disimilarea lui *n* față de *ń* o avem în *budurońu* < ung. *bödöny*, *mușurońu* (cf. *mișuna*) și *urloi* din *hornońu* (derivat din *horn*) –, precum și Pușcariu, *Limba română* II, p. 134.

Sensurile lui *urloi* sunt următoarele: „coș prin care iese fumul; tub sau jgheab pentru conducerea apei, conductă; buștean găunos; tub primitiv”. Este ușor de constatat că toate aceste sensuri se regăsesc în (sau pot fi explicate ca provenite din) sensuri ale lui *horn* („din rut. *horn* «coș, vatră»”: DA), așa încât explicația dată de S. Pușcariu lui *urloi* nu întâmpină nicio dificultate din punct de vedere semantic.

În ce privește aspectul fonetic al problemei este de remarcat că sunt atestate formele *hornoi*, *horloi* și *hurloi*, fapt din care pare să rezulte că provin din *horn* și ultimele două (ele fiind intermediare între *horn* și *urloi*; cf. DA, s. v. *horn*). Este, cum am văzut, tocmai concluzia la care ajunge S. Pușcariu. Într-adevăr, fluctuațiile [o] ~ [u] și [h] ~ „zero” (sau transformarea [o] > [u] în poziție neaccentuată și căderea lui [h] inițial) sunt fenomene frecvente, așa încât nu mai rămâne decât să se admită că s-a produs o disimilare (diferențiere), pe vremea când sufixul *-oi* avea structura [ońu] sau [oń], pentru a se ajunge la explicația conform căreia *urloi* provine din *horn*. Referindu-se și la fenomenele fonetice menționate aici, C. Lacea, DR V, 1927–1928, p. 403–404, vede o confirmare a etimologiei propuse de S. Pușcariu în faptul că pe la Brașov circulă atât *urloi* „coș”, cât și „diminutivul *orneață*, care corespunde unei forme *horneață*, cu căderea regulată a lui *h* în dialectul brașovenesc, și care înseamnă «burlan prin care trece fumul din sobă în coș»”).

Întrucât, în principiu, probabilitatea ca [l] din *urloi* să se datoreze unei disimilări este destul de mare, s-ar părea că sunt întrunite toate condițiile de ordin semantic și formal considerate de S. Pușcariu suficiente pentru a se admite că *urloi* este un derivat de la *horn*. Această etimologie întâmpină însă o dificultate majoră, cum vom încerca să arătăm în continuare.

Zonele de răspândire ale lui *urloi*, cu unul sau mai multe dintre cele patru sensuri indicate în DLR sunt Transilvania, Muntenia și Oltenia (sensul 1°), Muntenia și Oltenia (2°), sudul Transilvaniei și nord-vestul Munteniei (3°), sud-vestul Transilvaniei (4°). Frapantă – și semnificativă – este absența cuvântului din graiurile subdialectelor moldovean și maramureșean (după datele din DLR; vezi și DA, s. v. *horn*, unde *hurloi* apare precedat de indicația „Ban., Munt., Transilv. de sud”).

Este oare de crezut că, printr-o pură întâmplare, în [hornoń(u)], derivat de la un cuvânt de origine ucraineană, s-a produs o disimilare numai într-o arie în care nu sunt incluse Moldova, Bucovina și Maramureșul și care, spre deosebire de aceste provincii, este apropiată de domeniul limbii sârbe? Răspunsul nostru la această întrebare este negativ. Criteriul geografic – important, fără îndoială, în stabilirea unei etimologii – ne împiedică să admitem că *urloi* este un derivat de la *horn*. Într-o altă formulare, acest criteriu a fost adus în discuție de Vasile C. Ioniță, LR XLIII, 1994, 3–4, p. 122, care observă că „proveniența lui *urloi* (*urloń*), cu sau fără *h*- inițial, din *hornoi* (*hornoń*), ca urmare a asimilării și și a disimilării, nu poate fi susținută pe întreg teritoriul limbii române, mai cu seamă pentru partea vestică și sud-vestică (Crișana, Banat, Oltenia și vestul Munteniei)”.

Considerăm că autorul citat aici are dreptate când, după o analiză amănunțită a datelor prezentate în DLR și a unor fapte din limbile romanice apusene, se declară împotriva părerii lui S. Pușcariu, dar nu credem că sunt plauzibile explicațiile propuse (în locul indicat mai sus) cu privire la *urlă*, baza de la care a fost format derivatul *urloi*: „este un derivat al lui *urlă*, care, la rândul său, este foarte probabil un postverbal al lui *urla* vb. și puțin probabil un descendent direct din lat. *ulula*, existent ca formă [cu sensul „bufniță” – *n. n.*], dar neatestat cu sensul «tub de aducțiune» sau «coș de fum»” (prima dintre cele două explicații, cea socotită foarte probabilă, se întemeiază pe presupunerea că „în limba română s-a dezvoltat cu ușurință un nume *urlă* din *a urla*, prin asocierea zgomotului produs de apă sau de curentul de aer cu obiectul care participa, de asemenea, la producerea zgomotului”).

Cuvântul venit din est și nord-est și derivatele lui, de tipul *horneț* (într-o colecție de poezii populare din Maramureș; vezi DA, s. v. *horn*), s-au întâlnit, în aria dacoromânei, cu o familie de cuvinte având ca punct de plecare un termen care, cum se menționează în DLR, este de origine sud-slavă: *urlă* (în DLR *urlă*²), atestat prin sudul Transilvaniei cu sensul „tub gros care se întrebuințează la hornuri; burlan, olan”, din sb. (în DLR „scr.”) *urla*.

Probabil că la neutrul *urloi* s-a ajuns prin intermediul femininului **urloaie*, care pare a fi la baza lui *urloiață* (în DLR: „*urloi* + suf. *-eață*”; *urloaie* este dat ca variantă, s. v. *urloi*). Atât *urloiață*, cât și *urloiaș* (< *urloi*) sunt atestate în sudul Transilvaniei. Trecerea de la un gen la altul (cu modificarea formală corespunzătoare) nu prezintă importanță pentru problema etimologiei lui *urloi*. Fenomenul s-a produs (dar în

sens invers, de la neutru la feminin) și la *horn*: vezi variantele *hoarnă* și *hornă*.

VECHIȚĂ. Sensul „scândurică” al acestui cuvânt este asemănător cu unul dintre sensurile lui *vețichie* (explicat în DLR prin lat. **vetic(u)la*): „așchie mică” (un sens oarecum intermediar între ele este atestat pentru *vichiție*, cu accentul pe silaba penultimă: „lemnșoare mărunte pe care le rupi să aprinzi focul”; vezi V. Bidian și D. Loșonți, CL XXX, 1985, 2, p. 122). Există, evident, și o asemănare formală între cele două cuvinte (sau variante ale aceluiași cuvânt), care sunt cunoscute cam prin aceleași regiuni (nord-vestul Munteniei și unele zone din Oltenia).

Probabil că la *vechiță* s-a ajuns printr-o succesiune de trei schimbări: o asimilare (*vețichie* > *vețiție*, variantă atestată), o substituire cu *-ă* a terminației *-ie* (interpretată ca sufix) și o disimilare; va fi existat deci, ca formă intermediară între *vețichie* și *vechiță*, varianta **vețiță*, iar disimilarea a avut ca rezultat apariția formei din titlul notei de față. Acest ultim accident fonetic este identic cu cel invocat de autorii DLR în explicația dată lui *ulicareț* (derivat de la *uliță*; vezi mai sus, discuția din nota *ulicău*). Faptul că, prin disimilare, în *ulicareț* s-a ajuns la [k]...[ʃ], în timp ce în *vechiță* avem [k]...[ʃ] nu este neașteptat: era normal ca înainte de [i] de la inițiala sufixului oclusiva care a luat locul africateri să fie [k] (nu [k]).

ZGĂVAȘ. A fost înregistrat într-o localitate din Oltenia, cu sensul „șanțuleț”. Prima consoană este, desigur, prefixul *s-/z-*, care se întâlnește în numeroase derivate, unele dintre ele sinonime cu bazele corespunzătoare (cf., de exemplu, *zbici* și

bici; vezi și nota *sfăt*). Segmentul care urmează, *-găvaș*, nu este altceva decât o variantă – neatestată în calitate de cuvânt independent – a lui *făgaș* (< magh. *vágás*), la care s-a ajuns, prin metateză, de la o altă variantă a acestuia din urmă, anume *văgaș* (vezi DA, s. v. *făgaș*).

Nu dispunem de date care să ne permită să stabilim dacă metateza s-a produs înainte sau după atașarea prefixului, Sunt posibile deci două explicații: *văgaș* > **găvaș* (prin metateză) > *zgăvaș* (prin derivare cu prefixul *s-/z-*); *văgaș* > **zvăgaș* > *zgăvaș*.

INDICE DE AUTORI

Notă. În indice figurează și paginile la care numele I.-A. Candrea, A. Cioranescu, O. Densusianu, W. Meyer-Lübke, T. Papahagi, A. Scriban, H. Tiktin nu apar ca atare, dar sunt citate dicționare ale acestor autori, prin sigle (cu sau fără inițiala numelor în cauză); de exemplu, TDRG = H. Tiktin; REW = W. Meyer-Lübke.

- Adamescu, Gh. 9
Alecsandri, V. 151
Alessio, G. 62, 63
Arvinte, V. 40
Avram, A. 5, 7, 9, 11, 20, 26, 36,
54, 56–58, 60, 64, 70–73,
75, 77–79, 89, 93, 96,
106, 108, 109, 111, 112,
122, 127, 133, 134, 139,
146–148
Avram, Mioara 12, 16, 47, 103
Barbolova, Zoja T. 113
Baubec, A. 9, 73, 104, 122
Băcescu, M. C. 87
Bărbulescu, I. 58
Bărbuț, Dorina 9, 31, 68, 78
Bembea, N. 40, 108
Bernstein, S. B. 123
Bidian, V. 34, 157
Boerescu, P. 27–29, 49
Boga, Gh. 34, 66
Bogrea, V. 91
Borza, Al. 153
Brâncuș, Gr. 9, 23, 47, 49, 82, 129
Breban, V. 11
Budai-Deleanu, I. 84
Bugnariu, N. 15
Bulgăr, Gh. 11, 88
Byck, J. 103
Calvet, G. 72
Canarache, Ana 81
Cancel, P. 65
Candrea, G. 137
Candrea, I.-A. 9, 17, 32, 52, 88, 89,
102, 110, 128–130
Cantemir, D. 127
Cantemir, Tr. 41
Capidan, Th. 80
Cazacu, B. 16
Cioranescu, A. 10, 44, 52, 65, 110,
111
Cocotailo, Gh. 10
Coman, P. 131
Costache Găinariu-Varone, Elena 99
Cucu, T. 33
Damé, Fr. 72
Dauzat, A. 100

- Dayre, J. 11
 Deanović, M. 11
 Densusianu, O. 20, 88, 89, 134, 135
 Dimitrescu, Florica 100
 Dosoftei 114
 Dragoș, Eugenia 35
 Drăganu, N. 34, 70, 103, 118
 Dubois, J. 100
 Dumistrăcel, St. 61
- Fischer, I. 129
 Frățilă, V. 10, 31, 32, 45, 46, 63, 64, 73, 98, 133, 143
 Frâncu, T. 137
- Gafton, Al. 57–62
 Ghiculete, Galina 16
 Giuglea, G. 28, 79, 80, 136
 Gossen, Ch.-Th. 100
 Gradea, Pia 42
 Graur, Al. 10, 12, 17, 34, 48, 65, 103, 136, 137, 141, 152
 Grecu, M. 9, 73, 104, 122
 Guțu, G. 10, 63, 84
- Hamp, E. P. 88
 Hasdeu, B. P. 23, 24, 28, 33, 38, 72, 131
 Hristea, Th. 10, 84, 114
- Iliescu, M[aria] 10
 Ionescu, I. 87
 Ioniță, V. C. 105, 155
 Iordan, I. 19, 108
 Iovan, T. 11, 50, 76, 90
 Isbășescu, M. 10
- Karadžić, V. St. 96
 Kelemen, B. 11
 Kisch, Ruth 10
 Klaster-Ungureanu, Grete 10
- Lacea, C. 46, 50, 53, 54, 154
 Lăzărescu, P. 16
 Loșonți, D. 11, 34, 88, 89, 115, 149, 157
- Maixner, R. 11
 Manguica, S. 17
 Mantsch, H. 10
 Marcu, T. 137
 Mareș, Lucreția 11
 Marin, Maria 25
 Mazilu, D. H. 39, 40
 Mărgărit, Iulia 11, 18–23, 54, 55, 67–69, 75, 113, 136–138, 153
 Mării, I. 7
 Măruță, T. 91
 Melonashi, Ana 10
 Meyer-Lübke, W. 11, 17, 20, 28, 86, 135
 Mihăilă, G. 11, 64, 76, 97, 123
 Miklosich, Fr. 11, 71, 75, 121
 Minulescu, I. 102
 Mitterand, H. 100
 Mladenov, M. St. 94
 Muntean, G. 102
- Neagu, Gh. I. 42
 Neculce, I. 61
 Țnestorescu, V. 11, 75–77, 102, 119
 Niculescu-Varone, G. T. 98, 99
 Nijloveanu, I. 31
- Onu, L. 44
- Pamfile, T. 46
 Papahagi, T. 10, 35, 38, 80, 120
 Pascu, G. 11, 31, 32, 88, 96, 106, 136
 Pașca, Șt. 93, 106
 Pătruț, I. 9
 Petrovici, E. 9
 Pețan, Aurora 78–86, 134–136
 Philippide, A. 17, 49, 50

- Poghirc, C. 82
 Pop, Gh. 34, 66
 Pop, S. 9
 Preda, L. 68
 Procopovici, Al. 53, 54
 Pușcariu, S. 11, 17, 31, 41, 51, 71,
 91, 93, 107, 108, 123,
 136, 139, 148, 149, 153–
 156

 Robciuc, I. 12, 39, 40, 65
 Roceric-Alexandrescu, Alexandra
 55
 Rosetti, Al. 61, 82
 Rudnyc'kyj, J. B. 39
 Rusu, Gr. 34

 Saramandu, N. 16
 Sarău, Gh. 48
 Sbiera, I. G. 38
 Scriban, A. 12, 17, 52, 69, 102,
 150
 Scurtu, V. 26
 Semcinsky, St. 103
 Slavici, I. 36
 Spitzer, L. 17

 Șăineanu, L. 22, 24

 Tamás, L. 12, 34, 36, 38, 48, 49,
 52, 54, 56, 104, 110, 111,
 117
 Tămaș, I. 51
 Teaha, T. 12, 32, 33, 53, 111, 112,
 136
 Tiktin, H. 12, 39, 52, 111
 Tiugan, Marilena 25
 Todoran, R. 11, 66, 67, 96, 97,
 138, 143
 Tomici, M. 12, 26, 31, 32, 43, 69,
 73, 87, 93, 94, 107, 118,
 123, 134, 152
 Topciu, L. 10
 Topciu, Renata 10

 Udrescu, D. 12, 31, 108, 145

 Vasiliu, Laura 12, 16, 51, 110, 128,
 133, 142, 145
 Viciu, A. 105
 Vrabie, E. 55, 110
 Vulpe, Magdalena 11, 16

2

15

INDICE DE CUVINTE ȘI AFLIXE

- abeden *tc.* 24
 -ac 41, 43, 94
 -ache 151
 -aci 41
 acru 74
 adulmeca 16
 agache 151
 agod 15
 -aică 124
 -alău 131
 alb 80, 81
 albi 57
 albie 57, 59, 60
 albină 57
 ald'ini 58
 algîje 60
 alt 106
 amar 74, 75
 amarnic 74, 75
 amestec 84
 amesteca 84
 -an 68, 136, 139, 141
 anas *lat.* 86
 *anată 86
 *(a)nate 86
 anatem *lat.* 86
 anatemă 19
 -ană 136
 animală 19
 animalia *lat.* 87
 annotinus *lat.* 87
 apexuri 47
 *apticulare *lat.* 17
 -ar 37, 140
 are 98
 arete 18
 -areț 152, 153
 arhambil 61
 arie 98
 armăsar 18
 -arnic 153
 -arniț 153
 arșeu 51
 arșic 51
 arzopol 117
 ascuma 16
 *asmuca 16
 asmuța 16
 *as-scommare *lat.* 16
 -aș 41, 67, 121
 -at 32
 ataman 18, 19
 ataman *rus., ucr.* 18
 -ată 49
 -ate 32
 -atec 94
 ateia 16–18
 ateiat 16
 ateieturi 16
 -atic 94

atimană 18, 19
atillarsi *it.* 17
-av 88
-azan 73

-ă 65, 157
-ălău 131
*ărete 18
-ări 128
*ărmăsar 18
-ătate 32
-ău 152
-ăzui 133

-âc 96
-ângă 125
-ât 32

babau 19, 20
babaua 19, 20, 91
bade 25, 26
badei 24
badie 20–24
badii 22–24
*badiu 23
bafen *germ.* 100
*baga *lat.* 26, 27
*bagare *lat.* 27, 28
bai 25, 26
baia 26
baie 26
baja *sb.* 26
*balatrare *lat.* 32
balur *bg.* 30
bara *bg.* 31
bara *sb.* 31, 43
baratati *sb.* 32
bară 31, 43
barba *lat.* 83
barbatus *lat.* 83
bau 20
*bauă 20
baubau 20
bădie 22

bădii 22
băga 26–30
bălțat 80, 81
bălor 30
băloră 30, 31
bărăcie 43
bărăștuie 32
bărăta 32, 33
bărătat 32
bărătate 31–33
*bărătăului 33
*bărătătate 32
bărătui 32, 33
bărâce 43
*bărulă 31
Bălbăilă 103
băldâbâc 147
bâzoi 70
*beauă 20
bédi *arab* 24
bée *fr.* 100
bei 151
beicăche 151
*bella *lat.* 20
bellua *lat.* 20
bici 57, 109, 158
biciui 109
bine 60
‡Biorbe 58
*biul 58
bivol 57
bleg 108
blidișel 67
boaită 36, 37
boală 36, 144
bobleagă 108
boboșa 145
bödöny *magh.* 154
boit 38
boitar 36, 37
*boitei 38
bojoc 71, 106
bojtár *magh.* 36
bojti *magh.* 36, 37

bolân 33
bolând 33
bolândariță 34
bolniță 144
bolun 33
bolund 33
borbély *magh.* 34, 35
borbil 34, 35
borbili 35
bordili 34
borghil 35
borghili 34, 35
borgil 35
borugă 43
*bosântău 35, 36
bosnat 35, 36
*bosnătău 35, 36
bosumfla 35
bosumflat 35
boszantó *magh.* 35, 36
boszú *magh.* 35
boşog 71, 106
botei 36–38
boteu 38
brazdă 110
brădulă 31
brătălui 33
brăzdui 109
brâdă 38
brânză 38
brânză 38
breaşă 38, 39
bucată 49
budurońu 154
buf 39, 41–43
bufan 42
*bufaş 42
bufă 42
bufeni 42
bufet 42
bufoi 39–42
bufoń 42
bugás *magh.* 39

*buh 41
buhac 40–43
buhaci 40, 41, 43
buhan 42
buhaş *ucr.* 39–42
buhaş 39–42
buhă 39, 42
bujbei 100
bujdă 31
bujdulă 31
burac *sb.* 43
bură *mr.* 43
burău 43
burete 33, 34
burete-bolun 34
burete-de-salcie 33
buret-porcesc 34
buric 83
burúgă 43
busna 36

-ca 16
cald 89
calidus *lat.* 89
cant 45, 46
cantaur 45
cantă 31, 45, 46
canură 102
*căpăt 46
căpăt 46
capelă 44
capella *it.* 44
caplă 44
cappella *it.* 44
caracacsă 44, 45
caracaxă 44
caraclău 44, 45
caragaţă 44
caraghios 122
caraghioz 122
carâmb 125
carne 47
caua *lat.* 26–28
cauum *lat.* 89

cavum *lat.* 89
căhui 109
cănti 45
cântulă 31
cănți 45
cănțit 45
cărâmbă 125
cărături 47
căuș 45
căuși 45
ceapată 47
ceapăt 46–48
ceapături 46, 47
çember *tc.* 52
*cepat 46
*cepaturi 46
*cepete 47
cerat 151
cerata *ucr.* 151
cerată 151
ceruită 151
cetină 149
chapeau *fr.* 44
chei 112
chemeșe 127
cheri 47
cherit 47
chiar 47
chiflă 119
*chilauă 48
*chilaucă 48
chindie 149
chirit 47, 48
chirlaucă 48
chiteală 148
*chitilean 148, 149
chvašija *ucr.* 65
ciob 49
ciocăla 53
ciocălău 53, 54
ciomp 49
*ciop 49

*ciop(-a) *dac* 49
ciopată 46–50
ciopăți 47, 50
ciopârți 49
*ciopuri 49
cimbir 52
cimpoi 70, 71
cimpoia 71
cingula *lat.* 57, 58, 63
ciorlama 65
cipa *bg.* 44
ciriuş 111, 112
ciuc 31
ciuciulă 31
ciuclău 54
ciuf 42
ciuhă 42
ciulama 65
ciump 49
ciurdar 37, 38
ciurdă 37, 38
clacă 64
clătări 128
coață 50, 51
coarță 51
cobârlă 65
cobilă 65
cocean 53
cocoș 69, 150
ĉoji 51
*cojori 51
copë *alb.* 49, 50
coraj 150
corji 51
coroagă 50
corobaie 50
corobană 50
*corobi 51
corogi 51
corogit 50
coroji 50, 51
creț 121
csapat *magh.* 46, 49

- csapni *magh.* 46
 csorda *magh.* 37
 csukló *magh.* 53
 cucoş 150
 čupja *bg.* 50
 čupka *bg.* 50
 curaj 150
- deciocăla 54
 defileu 43
 dege 51, 52
 dep 52
 d'ĕp^u 52
 dejă 52
 des- 53
 descheia 54
 descimbiri 52
 desciocăla 52–54, 120
 de(s)coji 54
 *destiliare *lat.* 17
 dezbina 54
 dézsa *magh.* 52
 d'ip 52
 d'iul 57
 dogori 128
 dōgori 128
 dohoniță 55
 dohorniță 54, 55
 dohot 55
 dohotniță 54, 55
 dojnica *slav* 123
 doniță 123
 D'ord'ie 57
 doua (d-a ~) 114
 drag 55, 56
 drăgăli 56
 drăgălău 55, 56
 drângălău 55, 56
 drângău 55
 *dră(n)hălău 56
 drâmbă 55
 drâmboi 122
 drâng 55
- drângălău 55
 drângău 55
 duhoare 54, 55
 dulceată 47
 dulcețuri 47
- ea 138
 -eață 156
 egyház-fi *magh.* 130
 -ei 107
 -ej 64
 -el 67
 erete 18
 -eş 121
 -eț 145
 *excorrimare *lat.* 128, 130
 *ex-mucciare *lat.* 16
 extra- *lat.* 135
 *extrajugularius *lat.* 134
 *extraiungularius *lat.* 134
- fală 65
 fandosi 151
 fante 151
 fasole 124
 *fațandache 151
 făgaş 158
 fărâma 133, 134
 fărgătău 131
 fâsaică 124
 fâşie 65
 făt 130, 131
 fărnaî 130
 fărşi 130
 fâţâi 150, 151
 fereca 152
 feştanie 130, 131
 feştilă 131
 figere *lat.* 29
 fimbria *lat.* 57, 62, 63
 fo 41
 fontă 61
 forgat *magh.* 131

forgat^o *magh.* 131
*forgătău 131
fornăi 130
frangere *lat.* 62, 63
frâmbie 57–62
frânghie 56–60, 62, 63
frenge *vechi fr.* 62
*frimbia *lat.* 57–60, 62, 63
fringere *lat.* 62, 63
fringia *it.* 62
*fringla *lat.* 57
*fringula *lat.* 57–59, 62, 63
fringula *it.* 62
frîmbd'ile 58
frînd'ije 57, 58
frumd'ij 58
fudulachi 150, 151
fulgera 130
funie 98
funie 59, 98
funis *lat.* 59
fus *alb.* 29

galben 141
*gaua *lat.* 26
găină 87, 127
gălbenea 141
*găltă *v. sl.* 64
*găltu 64
gărklan *bg.* 63
găv 89
*găvaş 158
gâf 89
*gâlt 64
gâltan 64
gâltej 64
gârclan 63
gârclean 63
gârcleanţ 63
gârlan 63–65
gârlă 63
gârlej 64, 65
gârlici 63

gârloafă 65
gârtan 63
gâscă 87
gât 64
gâtlan 64, 65
gâtlej 63–65
gâv 89
geamăt 47
geandă 66
Gelaufe *germ.* 65
geliţă 73
ger 92
gërmoj *alb.* 128, 129
gheboşa 145
Gheorghe 57
ghep 52
ghină 127
ghiolciu 52
ghionoi 152
*ghios 121, 122
ghiul 57
gine 60
gingaş 121
giulgiu 52
gîrdel^u *ar.* 38
gîrdel'îu *ar.* 38
glandră 66
glumă 139
gol 67–69
golan 68
golaş 67
golăşăi 67
golăşel 67
golicel 67
golişal 67
golişel 66, 67, 138
*golnap 68, 69
*golnăpan 68
*golnopan 68
golop 48, 68, 69
golopan 67–69
golopăni 67
golopănit 67

golopelniț 67
*golópu 69
goloput *sb.* 69
golup 69
göz *tc.* 121
grulo *v. sl.* 63
*gültü *v. sl.* 64
gulup 68, 69
gurlup 48, 69
gürtanî *v. sl.* 63
gușă 145
gyep *magh.* 52
gyolcs *magh.* 52

*haie 17
haină 17
halja *sb.* 17
haljina *sb.* 17
handralău 56
handră 56
hantătar 18
harákló *magh.* 44
harákolni *magh.* 44
hașcă 70
*hateia 18
*hăiet 17
*hăieta 17
hăinet 17
hăineturi 17
hăndrălău 55, 56
hârbel *bg.* 119
hășcău 70
*hăteia 17
hâltăcări 146
hâltâc 146
hâltâci 146
*hâltoci 146
hârb 119
*hârblă 119
hârcăi 70
hârgoi 70
herete 18
herghelegiu 37

herghelie 37
*hergheu 70
hiba *magh.* 101
hibă 101
hiran 121
hleab 72
hlebui 72
ho 41
hoaca 90, 91
hoacă 91
hoarca 91
hoarcă 91
hoarnă 157
hoit 75
holoangăr 65
holopi 69
Horcăilă 103
hörögő *magh.* 70
horlangăr 65
horloi 154
horn 153–155, 157
hornă 157
horneață 154
horneț 156
hornoi 154, 155
hornoń 155
hornońu 153, 154
hörögni *magh.* 70
hoșmeie 46
hoșmuri 46
hrăbel *bg.* 119
*hrâblă 119
hrean 121
hulub 69
hurcui 71
*hurgăi 70
hurgoi 70, 71
hurkaty *ucr.* 70, 71
hurloi 154, 155
hurlub 69
hurlup 48, 69
hütlen *magh.* 111

-i 34, 144
ia 21
-icel 67
-ie 157
iepure 141
*imbagare *lat.* 26, 27
ierte 141
-inus *lat.* 83
invaginare *lat.* 27
iosag 17
is- 71
*istraviti *v. sl.* 71
istravljati *v. sl.* 71
*istrădui 71
istrăvi 71
-ișel 67
-iță 144
-iu 73
iugum *lat.* 134
iungere *lat.* 134
iz- 71

îm- 27
îmbadei 24
îmbadie 21
îmbadii 21, 23, 24
îmbadiu 23, 24
îmbina 54
îmbuca 27
în 21
în- 18, 27, 53
încheia 54
înciocăla 53, 54
*înciucli 54
*înciuclui 54
*încoji 54
îngăura 27
îngropa 27
înhleba 71, 72
însamna 32
însemnăt 32
însemnătate 32

întăia 113, 114
întofla 72
întoli 18

jandră 66
jeandră 66
jeliță 73
jignă 72, 92
jignea 72, 73, 92
jip 52

Kappe *germ.* 44
kara karğa *tc.* 44
kanta *magh.* 45
kanta *sb.* 45
kilav *fig.* 48
Kipfel *germ.* 119
kirini *magh.* 47
klaka *bg.* 64
kora *slav* 51
koróbiti *rus.* 50
koróbyty *ša ucr.* 50
korubja *bg.* 50
koža *v. sl.* 51
krd *sb.* 38
krděl *sloven* 38

Jacăt 46, 47
laf 73
lafagiu 73
lafazan 73
láfazan *tc.* 73
*lahan 73
*lahana 73
lahana *tc.* 73
λάχανον *ngr.* 73
lai 82
lakat *magh.* 46
lapanet 73, 74
lapis *mediogrecesc* 74
lapos *mediogrecesc* 74
larmázni *magh.* 133

- lat 121
 lateş 121
 lăcat 46
 lăcată 46
 lăpiştoc 74
 lărmăzui 133
 -lâc 96
 leafă 74
 *lefui 74
 lege 53
 leje 53
 le(i)fel săşesc 74
 lene 90
 leneş 90
 leniv 90
 lënivũ *slavon* 90
 -li 34
 lifui 74
 liliac 96
 lilieci 96
 lingări 74
 linge 74
 lingură 74
 linguri 74
 Löffel *germ.* 74
 lunatic 94
 luncă 59
 lumânărică 118
 luminiţă 118

 mare 75
 marnic 74, 75
 matahală 19
 măreţ 75
 mărnicos 74, 75
 măros 75
 mărşa *bg.* 76, 77
 *măscur 84
 măsea 138
 măseauă 138
 mîncare 47
 mîncări 47
 mîncăruri 47

 mândru 58, 59
 mârçav 88
 mârşav 76
 mârşă 75–77
 mârşăvi 76
 *mârşoli 76
 mârşolit 76
 mâscăi 77, 78
 mâscoti 77
 mâstână 78
 mîzgăli 78
 melc 142
 *mer(ə)g^u- *indo-european* 82
 merşa *ucr.* 75–77
 merş 76
 merşă 76, 77
 *merşi 76
 merşit 76
 merşitură 76
 meschio *it.* 83, 85
 *mesculus *lat.* 83–86
 *mescur 84, 86
 meskra *sard* 83
 meskrinu *sard* 83
 meskru *sard* 83, 85
 meşte 84
 μίδας *ngr.* 95
 misceo *lat.* 84
 miscere *lat.* 83, 84
 mischia 78
 *misculare *lat.* 82
 *misculus *lat.* 82–86
 mişca 77
 mişcoti 77
 mişuna 154
 moale 35
 mohorât 82
 molatic 36
 molău 35
 moliticău 36
 momeală 75
 morcoviu 73
 mortăciune 75

- moscură 80, 81
 *мръша v. sl. 75
 mrūša v. sl. 75, 77
 mrša scr. 75, 76
 murg 82
 murg alb. 82
 murgjan alb. 82
 müsč it. 83, 85
 müšč it. 83, 85
 musca lat. 78–80
 muscă 78–80, 82–84, 86
 muscula lat. 78, 81, 83
 musculatus lat. 78, 83
 *musculus lat. 85, 86
 muscur 78–83, 85, 86
 *muscurat 78
 muscură 80
 muškulüer alb. 80
 mustela lat. 83
 mustellinus lat. 83
 muşchi 86
 muşculüer alb. 80
 muşcur ar. 79, 80
 muşte 79–81
 muşuroñu 154
 muţunache 151

 nadă 75
 nap 68, 88
 nare 89
 *naritosus lat. 89
 *naritus lat. 89
 *nart 89
 natamenie 19
 nată 86, 87
 natimală 19
 natimă 19
 navrat 87
 navrat sb. 87
 navraturi (în ~) 87
 nămaie 87

 nămetenie 19
 năpântoc 87, 88
 năros 89
 *nărt 89
 nărtăcios 88, 89
 nărtilă 88, 89
 nărtiţă 88, 89
 nărtos 88, 89
 nătâng 88
 nătânt 88
 nătântoc 87, 88
 nătimană 19
 năvleagă 108
 nărt 88, 89
 nebun 102, 132
 nebunariţă 34, 132
 nebunatic 94
 nebună 132
 nebuneală 132
 negea 90
 negele 90
 negru 80, 81
 neîndemânatic 94
 *nejele 90
 *nejen 90
 *nejene 90
 neliv 90
 nene 26
 nenea 26
 nit 126
 nitui 126
 -niţă 55
 noaten 87

 o 92
 oacă 90, 91
 oaie 37
 oarcă 91
 obd'ală 59
 obd'iele 58, 59
 obială 57, 59
 obijalo bg. 59
 -oc 88, 147
 od'ală 59

odiele 58, 59
 odjelo *slav* 58, 59
 odoguri 16
 of 41
 ofsaiduri 47
 ogignă 73, 91–92
 ogod 15
 ogodă 15
 ogor 15
 oh 41
 -oi 39, 154
 oier 37
 ojig 92, 93
 ojiji 92, 93
 ojingos 92, 93
 oloi 93
 oloit 93
 olteanca 99
 oltenaşul 99
 oltencuţa 99
 omidă 95
 -oń 154
 -ońu 154
 opac 13, 94
 opak *sb.* 93
 opatec 93, 94
 *opatocă 94
 opatoci 94
 optul 99
 orb 95
 orbăcâi 95
 orbeca 95
 orbecăi 95
 orcus *lat.* 91
 oreşniţă 153
 -ori 51
 -orí 128
 orneaţă 154
 *osăc 96
 osăc 95
 osândi 59
 osche 98
 oschie 97
 *osec 96
 osiac 95, 96
 osică 96, 97
 *osiec 96
 osika *bg.* 96
 осика *ucr.* 97
 osjek *sb.* 96
 osle 97, 98
 osmica *bg.* 99
 osmiţale 98, 99
 *osmiţă 99
 *osmiţ(e)a 99
 *osmiţ(e)ală 99
 osmiţele 99
 ósmiţele 99
 osmorka *bg.* 99
 *oste 98
 osteni 15
 osti *v. sl.* 98
 ostie 97, 98
 -oşa 145
 otpadnik *sb.* 94
 *ovignă 92
 ožeg *bg.* 92
 ožignă 93
 ožižam *bg.* 93
 ožuliti *sb.* 152

 pac'a *ucr.* 103
 paceaură 124
 paceavură 124
 paf 99–101
 paf *fr.* 100
 pafen *germ.* 100
 paff *germ.* 100
 pahibă 101
 pahui 101
 pajdaş *sb.* 104
 pajtás *magh.* 104
 pajtaş *sb.* 104
 pakol *magh.* 115, 116
 pala *tc.* 101

- palaneț 74
 pală 101, 102
 paliu 101, 102
 paljanicja *ucr.* 74
 palură 102
 *palură 102
 *pan 68
 papeagă 108
 paplec 109
 papuc 109
 par 105, 126
 pară 114
 pargal *scr.* 106
 pargar *scr.* 106
 parlagea 64
 pat'a *ucr.* 103
 pat'akaty *ucr.* 103
 patoka *bg.* 94
 patoka *scr.* 94
 *patocă 94, 95
 *patoci 94
 patrul 99
 πατσαούρα *ngr.* 124
 πατσαβούρα *ngr.* 124
 pațai 103, 104
 pațailă 103, 104
 pațareagă 102–104
 paydaș *tc.* 104
 păcură 55
 păhui 101, 109
 păidaș 104
 păienjeniș 101
 păițaș 104
 pălălău 104, 105
 păleață 105
 păli 105
 păltăgea 64
 pănură 102
 pār 114, 121
 păraș 105
 *părgal 106
 părgan 105
 *părgat 106
 păru 126
 păstrugă 56
 păstrungă 56
 pătlăgea 64
 pândaci 105
 pândă 105
 pândăci 105
 *pârceag 106
 pârți 106
 pârगत 105, 106
 pârjac 106
 pârpor 107
 pârporre 107
 peleș *sb.* 108
 peleș 107
 peleșei 107
 *pelsc 107
 pelsci 107, 108
 *pelsei 108
 *pelșei 108
 peple 108, 109, 113
 peplehui 109, 113
 pere 115
 percal 105
 percal *fr.* 105
 Perkal *germ.* 105
 piatră 60
 picior 60
 piclă 109–111
 *piclălui 110
 piclui 109–111
 picluită 111
 piei 112
 pikle *magh.* 110, 111
 pikléll *magh.* 110, 111
 piriuș 111, 112
 pitărcuță 123
 *pitereagă 103
 pitle *magh.* 110, 111
 pitléll *magh.* 110, 111
 pitłować *polonez* 110
 pityer *magh.* 103
 pityereg *magh.* 103

pitzinus *lat.* 83
pîrș 106
pîrșag 106
pîrșak 106
plachie 113
пльк'è *bg.* 113
plăpău 108, 113
plătăgea 64
plâns 32
plean 113
pleandă 113, 114
plēnū *slavon* 113
pleoapă 114
ploapă 114
ploape 114, 115
plop 114
plotog 64
poac 115
poc 115, 116
pocat 115, 116
pocălui 115
pochi 115, 116
pocoi 116
pocoli 115, 116
podiumuri 47
pøk 115
pokij *ucr.* 116
pokikati *scr.* 115
poleac 18
poloboacă 116
*poloboască 116
poloboc 116
polobocel 116
polobocică 116
*poloboască 116
polovica *sb.* 117
polovița 116
*poluboască 116
polubočka *rus.* 116
*poluboască 116
polum'janyj *ucr.* 118
por *magh.* 117
porlog 64

poroz *magh.* 117
porozău 117
*porozlău 117
porozlui 117
porumbi 57
porzol 117
porzola 117
porzoli 117
potlog 64
povidlă 64
povirlă 64
poxybka *ucr.* 101
prăjină 105
prăjiniș 105
prpoljak *sb.* 107
prpor *sb.* 107
prporak *sb.* 107
prun 114
prună 114
puidăi 118
pujdati *sb.* 118
puluman 118
puțin 83
pytljuvaty *ucr.* 110, 111

ra 121
Râbel *săsesc* 119, 120
rablă 118–120
rablău 120
rablô *magh.* 120
rachie 124
rachiu 124
*rad 121
rada *slav* 120
radaș 120, 121
rată 87
răpede 71
răs- 121
răspăr 121
răz- 121
răzghios 121, 122
*râblă 119
râma 129
*râmbi 122

- râmboacă 122
 râmboci 122
 *rânvi 122
 rânvoci 122
 rea 121
 rean 121
 rimare *lat.* 129, 130
 roaibă 81
 rofi 123
 roiniță 38, 123
 roniță 38, 123
 roșii 23
 *rovit 123
 rovit *sb.* 123
- s- 131, 157, 158
 saichiu 123
 sakija *sb.* 123
 șala *sb.* 139
 salcă 124, 125
 salce 98
 salcie 98
 *salmie 133
 șar *scr.* 139
 saură 124
 σαβοῦρα *ngr.* 124
 savură 124
 săina 18
 sălai 125
 sălaică 124, 125
 sălângă 125
 sânia 18
 sălță 132
 scăciui 126–128
 scăciuna 125–128
 scărâmbă 125
 scânteiuță 118
 Schale *germ.* 140
 Schalenfrucht *germ.* 140
 Schalenobst *germ.* 140
 Schalter *germ.* 65
 Schelm *germ.* 139
 schic 61
- schici 126, 128
 schiciui 126, 128
 schijă 60–62
 Schnelle *germ.* 141
 Schufetzen *germ.* 144
 scoate 128
 *scocioi 128
 scociori 128
 scociori 125–128
 *scociui 128
 *scociuri 128
 scomma *lat.* 16
 scrijea 136, 138
 scump 58, 59
 *scurâma 129
 *scurâma 129
 scurima 129
 scurma 128, 129
 serai 24
 *sfârgătău 131
 sfât 130, 131, 158
 sfâtos 130
 sfâtui 131
 sfâtuiesc 130
 sfârmi 133
 sfârși 130
 sfeștanie 130, 131
 sforgalău 131
 *sforgătău 131
- ↗ sfornăi 130
 sfrumi 133
 sfulgera 130
 sfurmi 133
 siergan 131, 132, 141
 silcă 132
 sim 132
 sim *sb.* 132
 *singher 136
 *singhi 136
 *singl' u 136
 singularis *lat.* 135
 singulus *lat.* 135
 singur 135, 136
 *singurar 135, 136

- skačiti *scr.* 127
 skačuvaty *ucr.* 126
 skik 60
 skočuvaty *ucr.* 128
 σκῶμμα *vechi grecesc* 16
 skrižalī *v. sl.* 138
 slābānog 90
 smâc 78
 smâcâi 78
 smâcâi 78
 smântână 78
 sminti 132
 smintinel 132
 smintit 132
 smiorc 78
 smiorcâi 77, 78
 solomiazui 133
 solomie 133
 sor *magh.* 139
 spân 35
 spânău 35
 specula 142
 spēkel *magh.* 142
 spic 60, 61
 spicken *germ.* 142
 Spiegel *germ.* 142
 spija *polonez* 60
 spijă 60, 61
 spin 61
 Spiralpumpe *germ.* 143
 spiza *polonez* 61
 srumi 133, 134
 sruniti *sb.* 134
 sta 136
 *stablū *lat.* 86
 stabulum *lat.* 86
 *sta(b)ulū *lat.* 86
 staul 86
 staur 86
 stâng 136
 stârpitură 75
 stârv 75
 stea 138
 steauă 138
 Steinmasse *germ.* 143
 stella *lat.* 20
 stelniță 143
 stingher 134–136
 stingheri 135
 *stinghi 135
 stingh(i)e 136
 straichină 124
 strădui 71
 strigat 32
 strijea 137
 strug 93
 strugū *v. sl.* 93
 strung 93
 strujană 136–138
 strujauă 136, 137
 strujă 136, 137
 strújă 137, 138
 strujea 136–138
 strujeauă 138
 struji 137, 138
 strunjea 138
 stružiti *v. sl.* 138
 sub- 144
 sugușa 144, 145
 sukija *sb.* 123
 sumuți 118
 sūtegnqti *v. sl.* 135
 sūtradati *v. sl.* 71
 sūtraviti *v. sl.* 71
 sūtruti *v. sl.* 71
 svěštilo *v. sl.* 131
 syl'ce *ucr.* 132
 szálka *magh.* 124, 125
 szálmiak *magh.* 133
 *șală 139
 șalác 139
 șalmă 138, 139
 șaltăr 65
 șar 139, 140
 șarg 35, 141

şargău 35
şălar 139, 140
şălean 139, 140
şăleană 140
*şăran 139, 140
*şărar 140
şărgan 140
şelană 140
şergan 140, 141
şergău 35
şneţa 141
*şofertă 144
şoferţe 144
şoferţi 144
şosea 145
şoşea 145
şpicălui 142
şpicula 141, 142
şpicului 141, 142
şpighel 142
şpiglu 142
şpiral 142, 143
ştămiţă 143
ştelă 143, 144
ştelniţă 143, 144
şufertiţă 144
şuferţit 144
şufete 144
şugui 144, 145
şuguşa 145
Şuierilă 103

taie (de vărsat) 34
tala 145
tala-tala 145
*tălătăleţ 145, 146
tălbăriţă 146, 147
tălhar 106
*tăltăleţ 146
tărăbleagă 108
tărărăi 145
tărtăleţ 145, 146
tălbâc 146, 147, 150

tălboc 147
tălboci 146
tălhar 106
*tălhâc 146
*tălhâci 146
tălhoci 146
tânt 88
târâi 111
tăria 111
tări 111
*tărbâc 147
tărboc 146–148, 150
*tărbocală 150
*tărbucală 150
tărmoacă 147, 148, 150
târsă 148
tâvsă 148
tecină 149
tehui 109
tei 17, 112
t'ej 112
theca *lat.* 29
thumb *alb.* 49
tichilean 148, 149
tighel 149
*tighilean 149
tighili 149
tighini 148
tinerele 90
F tinghie 149
t'iper 112
tiri 111
tiriuş 112
t'iriuş 112
tiutiuroi 103
tlaka *bg.* 64
tlaka *v. sl.* 64
Toffel *germ.* 72
toflă 72
tont 88
torcălău 131
torţel 148
traviti *v. sl.* 71
trăgace 31

trăgulă 31
treia (d-a ~) 114
trior 142
tschachel *săse* 53
Tschachəl *săsec* 53
τσίπα *ngr.* 44
tuci 61
turbucală 147, 150
t'ut'uroj 103
tyrsa *ucr.* 148

țafandache 150, 151
țălărată 151
*țărată 151
țășmoacă 148
țășpoacă 148
țiclău 45
țigănesc 48
țigănești (prune ~) 48
țiplă 44
țoală 18
țol 18

ugod 15
ugod *sb.* 15
ugodŭ *slavon* 15
-ui 54, 109, 145
*ujuli 152
ujulită 151, 152
-ul 31
-ulă 31
ulicareț 152, 153, 157
ulicariț 152, 153
ulicarniț 152, 153
ulicău 152, 157
*ulițareț 152
ulițarnic 152, 153
uliță 152, 157
*ulițău 152
-ulla *lat.* 31
-ullus *lat.* 31
-ului 142
ulula *lat.* 156

umbilicus *lat.* 83
umfla 35
unge 93
ură 153
Ure *germ.* 153
urcoaie 91
urcoi 91
-uri 46, 47
urla 157
urla *sb.* 156
urlă 156
urloaie 156
urloi 153–156
urloiaș 156
urloiață 156
urloń 155
ustăni 15
-ușa 145

vacă 37
vagare *lat.* 28–30
vagari *lat.* 28, 29
vágás *magh.* 158
vándorló *magh.* 55, 56
vandralău 56
vándroló *magh.* 55
varză 73
văcar 37
văgaș 158
vândrăli 56
vechi 25
vechiță 157
vei 25
veichi 124
vejĭk 25
*vetic(u)la *lat.* 157
vețichie 157
*vețiță 157
vețiție 157
vichiție 157
viclean 111
vieleiță 73
viganj *sb.* 72

*vignă 92
vignea 73
vignja *sb.* 72, 73
vignja *fig.* 72, 92
vinclu 142
vițel 92
voinic 38
vojnîkŭ *slav* 123
vonic 38, 123
Vorläufer *germ.* 65
vrabd'îă 58
vrabie 57, 59
vrajbă 148
vrăjmaș 148

Winckel *germ.* 142

xljabat' *rus.* 72
xljabaty *ucr.* 72
xrâbla *bg.* 119
xrêdŭ *v. sl.* 121
xrumva mi *bg.* 122
xvala *v. sl.* 65

z- 157, 158
zbici 157
zgău 89
zgăvaș 157, 158
zgërmis *alb.* 128
žignă 92
zmângăli 78
*zvăgaș 158

CUPRINS

Introducere	5
Abrevieri bibliografice	9
Alte abrevieri	13
Etimologii	15
Indice de autori	159
Indice de cuvinte și afixe	163

În seria „Etymologica” au apărut:

1. Andrei Avram, *Contribuții etimologice*, 1997.
2. Marius Sala, *Introducere în etimologia limbii române*, 1999.
3. Virgil Nestorescu, *Cercetări etimologice*, 1999.
4. Andrei Avram, *Probleme de etimologie*, 2000.
5. Vasile Frățilă, *Etimologii. Istoria unor cuvinte*, 2000.
6. Zamfira Mihail, *Etimologia în perspectivă etnolingvistică*, 2000.
7. Andrei Avram, *Noi contribuții etimologice*, 2001.
8. Vladimir Drimba, *Cercetări etimologice*, 2001.
9. Dumitru Loșonți, *Soluții și sugestii etimologice*, 2001.
10. Mihai Mitu, *Studii de etimologie româno-slavă*, 2001.
11. Emil Vrabie, *Etimologii românești și străine*, 2001.
12. Virgil Nestorescu, *Contacte lingvistice interbalcanice. Elemente românești în limba bulgară*, 2002.
13. Iulia Mărgărit, *Probleme de etimologie dialectală*, 2002.
14. Maria Purdela-Sitaru, Livia Vasiliuță, *Cercetări etimologice (cu referire specială la împrumuturile de origine germană din limba română)*, 2002.
15. G. Mihăilă, *Contribuții la etimologia limbii române*, 2002.
16. Teofil Teaha, *Cuvinte latinești moștenite în graiurile românești actuale*, 2005.
17. I. Mării, *Note și studii de etimologie lexicală dacoromână*, 2005.
18. Iulia Mărgărit, *Ipoteze și sugestii etimologice. Note și articole*, 2005.
19. Doru Mihăescu, *Contribuții etimologice și lexicale*, 2005.
20. Marius Sala, *Introducere în etimologia limbii române*, 2005 (ediția a II-a).
21. Emil Suciuc, *Cuvinte românești de origine turcă*, 2006.
22. Cătălina Vătășescu, *Studii româno-albaneze. Note semantice și etimologice*, 2006.

~

**CARTEA A APĂRUT CU SPRIJINUL
AUTORITĂȚII NAȚIONALE PENTRU CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ**